

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 2 ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

2. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

3. กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

5. ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร

6. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตรบูรณาการ

7. แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

8. การวัดผลและประเมินผลจริยธรรม

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

9.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์

9.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

9.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมีระเบียบวินัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษา อบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้ และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้างานวิจัยในศิลปวิทยาการแขนงต่าง ๆ เร่งรัดการศึกษาวិทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้นจึงสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและจัดการศึกษาอบรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของ

รัฐธรรมนูญดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ จะต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติรวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้ อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเอง อย่างต่อเนื่อง

หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

มาตรา 10 การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บ ค่าใช้จ่าย

หมวด 3 ระบบการศึกษา

มาตรา 15 การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ดังนี้

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบวิธีการจัดการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดผลและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ความรู้และทักษะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
5. ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ และกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้พร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปใน กระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำ ผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ใน วรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตาม ความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและ ศักยภาพ

สาระของหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้ง ความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้ง การส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับ การศึกษา

จากเนื้อหาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า มีความจำเป็นและถึงเวลาที่ต้องมีการปฏิรูปและ พัฒนา การจัดการศึกษาเป็นองค์รวมทั้งระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน ซึ่งรัฐบาลได้แถลงนโยบายด้านสังคมต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อ

วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549 ว่าจะมุ่งมั่นสร้างสังคมเข้มแข็งที่คนในชาติที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรม โดยในส่วนของภาคการศึกษากำหนดไว้ว่า จะเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้พัฒนาคนไทยโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน และสถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยเฉพาะแนวนโยบายเพื่อการศึกษา ข้อที่ 2 ด้าน การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และแนวนโยบายเพื่อการศึกษาข้อที่ 3 ด้านการปลูกฝังและเสริมสร้าง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในระบบวิถีชีวิตที่ดำรง ฉะนั้น ครูผู้สอนและผู้จัดการศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้แขนงต่าง ๆ ตลอดจนให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน ให้เป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้และอยู่ดีมีสุขในสังคมได้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีสาระสำคัญสรุปได้ ดังนี้
(กรมวิชาการ, 2544, หน้า 1 - 13)

ความนำ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ด้านต่าง ๆ ของโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีผล ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยด้วย จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของชาติ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศเพื่อสร้างให้คนไทยเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพพร้อมที่จะแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในเวทีโลก หลักสูตรการศึกษาของประเทศที่ใช้อยู่คือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการโดยกรมวิชาการได้ติดตามผลและดำเนินการวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักสูตรตลอดมา ผลการศึกษา พบว่า หลักสูตรที่ใช้อยู่ ในปัจจุบันนานกว่า 10 ปี มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ไม่สามารถส่งเสริมให้สังคมไทยก้าวไปสู่สังคมความรู้ได้ทันการณ์ในเรื่องที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดหลักสูตรจากส่วนกลางไม่สามารถสะท้อนสภาพความต้องการที่แท้จริงของสถานศึกษาและท้องถิ่น

2. การจัดหลักสูตรและการเรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ยังไม่สามารถผลักดันให้ประเทศไทยเป็นผู้นำด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยีในภูมิภาค จึงจำเป็นต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้คนไทยมีทักษะกระบวนการ และเจตคติที่ดีทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีความคิดสร้างสรรค์

3. การนำหลักสูตรไปใช้ยังไม่สามารถสร้างพื้นฐานการคิด สร้างวิธีการเรียนรู้ให้คนไทยมีทักษะในการจัดการและทักษะในการดำเนินชีวิต สามารถเผชิญปัญหาสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศยังไม่สามารถที่จะทำให้ผู้เรียนใช้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารและการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายในยุคสารสนเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดให้บุคคล มีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐ ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดให้การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมแห่งการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว ได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว กำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ จำนวน 9 ปี

ด้วยวิสัยทัศน์ของรัฐที่เชื่อมั่นในนโยบายการศึกษาในการสร้างคน สร้างงาน เพื่อช่วยกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นการสร้างชาติให้มั่นคงได้อย่างยั่งยืน เชื่อมั่นใน

นโยบายการศึกษาในการสร้างชาติ ปรับโครงสร้างและระบบการศึกษา ยึดหลักการบริหารจัดการที่เน้นคุณภาพ ประสิทธิภาพและความเสมอภาค ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและเชื่อมั่นในนโยบายการศึกษาเพื่อสร้างคน บูรณาการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในการปฏิรูปการเรียนรู้และเชื่อมั่นในนโยบายการศึกษาเพื่อสร้างงาน สร้างเยาวชนให้มีความรู้คู่กับการทำงาน กระทรวงศึกษาธิการโดยอาศัยอำนาจตามความในบทเฉพาะกาล มาตรา 74 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 จึงเห็นสมควรกำหนดให้มีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยยึดหลักความมีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ กล่าวคือ เป็นหลักสูตรแกนกลางที่มีโครงสร้างหลักสูตรยืดหยุ่น กำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในภาพรวม 12 ปี สาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นเป็นช่วงชั้นละ 3 ปี จัดเฉพาะส่วนที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นไทยความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อและให้สถานศึกษาจัดทำสาระในรายละเอียดเป็นรายปีหรือรายภาคให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ รวมถึงจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละกลุ่มเป้าหมายด้วย

การจัดการศึกษามุ่งเน้นความสำคัญทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อพัฒนาคนให้มีความสมดุล โดยยึดหลักผู้เรียนสำคัญที่สุด ทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ให้ความสำคัญต่อความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์กับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ความรู้ ทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

หลักการ เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศจึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่ความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนควรจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มความสามารถ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

จุดมุ่งหมาย หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดมุ่งหมายซึ่งเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสังแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งดีงามให้สังคม

โครงสร้าง เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดมุ่งหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. ระดับช่วงชั้น กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้
 - 1.1 ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3
 - 1.2 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6
 - 1.3 ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3
 - 1.4 ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6
2. สาระการเรียนรู้ กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

- 2.1 ภาษาไทย
- 2.2 คณิตศาสตร์
- 2.3 วิทยาศาสตร์
- 2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา
- 2.6 ศิลปะ
- 2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 2.8 ภาษาอังกฤษ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ โดยอาจจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิด และเป็นกลยุทธิ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ

กลุ่มที่สอง ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาอังกฤษ เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์ และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในสาระการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะ กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา

กลุ่มภาษาต่างประเทศกำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษทุกช่วงชั้น ส่วนภาษาต่างประเทศอื่น ๆ สามารถเลือกจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้น สถานศึกษาสามารถกำหนดเพิ่มขึ้นได้ให้สอดคล้องและสนองตอบศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

3. มาตรฐานการเรียนรู้ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.1 มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.2 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6

มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้นตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้สถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้

4. เวลาเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ ดังนี้

4.1 ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800 - 1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4 - 5 ชั่วโมง

4.2 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800 - 1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4 - 5 ชั่วโมง

4.3 ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000 - 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5 - 6 ชั่วโมง

4.4 ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

แนวการจัดการเรียนรู้ ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 การจัดการเรียนรู้ที่มีหลักการ ทฤษฎีที่ยาก ซับซ้อนอาจจัดแยกเฉพาะและควรเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน

มากขึ้น เพื่อมุ่งผู้เรียนเกิดความคิด ความเข้าใจและรู้จักตนเองในด้านความสามารถ ความถนัด เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพ สถานศึกษาต้องจัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้เหมาะสม

การจัดหลักสูตร หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำหรับผู้เรียนทุกคน ทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถปรับใช้ได้กับการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาดำเนินชีวิต

ส่วนการจัดการศึกษาปฐมวัย กำหนดให้มีหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยเป็นเฉพาะ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการ เตรียมตัวผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สถานศึกษานำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษานั้น กำหนดให้โครงสร้างที่เป็นสาระการเรียนรู้จำนวนเวลาอย่างกว้างๆ มาตรฐานการเรียนรู้ที่แสดงคุณภาพผู้เรียน เมื่อเรียนจบ 12 ปี และเมื่อจบการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้นของสาระการเรียนรู้แต่ละกลุ่ม สถานศึกษาต้องนำโครงสร้างดังกล่าวนี้ ไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษา โดยคำนึงถึงสภาพปัญหาความพร้อม เอกลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งนี้สถานศึกษาจะต้องจัดทำรายวิชาในแต่ละกลุ่มให้ครบถ้วนตามมาตรฐานที่กำหนด

สถานศึกษาต้องจัดสาระการเรียนรู้ให้ครบทั้ง 8 กลุ่มในทุกชั้น ให้เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ และระดับพัฒนาการของผู้เรียน โดยในช่วงการศึกษาภาคบังคับ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จัดหลักสูตรเป็นรายปี ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 และ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 การศึกษาระดับนี้เป็นช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับหลักสูตรที่จัดขึ้น มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ การติดต่อสื่อสาร และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ เน้นการบูรณาการอย่างสมดุลทั้งใน ด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 เป็นช่วงสุดท้ายของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสำรวจความสามารถ ความถนัด ความสนใจของตนเอง และพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัว พัฒนาความสามารถ ทักษะพื้นฐานด้านการเรียนรู้ และทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิต โดยให้มีความสมดุลทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดี และความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถเสริมสร้างสุขภาพส่วนตนและชุมชน มีความภูมิใจในความเป็นไทย ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะด้าน มุ่งปลูกฝังความรู้ ความสามารถและ

ทักษะในวิทยาการและเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อ การศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพ มุ่งมั่นพัฒนาตนเองและประเทศตามบทบาทของตน สามารถเป็น ผู้นำและผู้ให้บริการชุมชนในด้านต่าง ๆ

การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพ ผู้เรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้าและความสำเร็จ ทาง การเรียน รวมทั้งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้ อย่างเต็มตามศักยภาพ สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษา จะต้องจัดทำหลักเกณฑ์ และแนวปฏิบัติในการวัดผลและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษาเพื่อบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกันและเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกัน สถานศึกษาต้องมีผลการเรียนรู้ของ ผู้เรียนจากการวัดผลและประเมินผลทั้งในระดับชั้น ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษาและ ระดับชาติตลอดจนการประเมินภายนอก เพื่อใช้เป็นข้อมูลสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับคุณภาพของ ผู้เรียนแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, หน้า 4 - 6)

จากข้อความที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนา มุ่งสร้างปัญญา มีความเป็นไทยควบคู่ ความเป็นสากล ส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและ ความเจริญก้าวหน้าในโลกแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ค้นพบความรู้จากการปฏิบัติของตนเอง เพื่อนำข้อมูล ที่เกิดจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์เหล่านั้นมาสร้างองค์ความรู้เป็นของตนเอง รวมทั้งมีจิตสำนึกใน การอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย รักท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็น ไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข

กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

กรมวิชาการ (2546) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้การงาน อาชีพและเทคโนโลยี ไว้ดังนี้ การพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มุ่งพัฒนาให้เป็นคนที่สมบูรณ์ และสมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และ สังคม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ทั้งด้านวิชาการ วิชางาน และ วิชาชีพชีวิต เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข พึ่งตนเองได้ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ อย่างสร้างสรรค์ พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

สาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียน ให้มีทักษะการทำงาน ทำงานเป็น รักการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความสามารถใน

การจัดการ การวางแผนออกแบบทำงาน สามารถนำเอาความรู้เทคโนโลยีและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ และประยุกต์ใช้ในการทำงาน สร้าง พัฒนางาน ผลิตภัณฑ์ตลอดจนวิธีการใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพของงานและการทำงาน

ความสำคัญ ธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะ กลุ่มสาระการเรียนรู้อาชีพและเทคโนโลยี เป็นสาระการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานอาชีพ และเทคโนโลยี มีทักษะการทำงาน ทักษะการจัดการ สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ในการทำงานอย่างถูกต้อง เหมาะสม คำนึงและมีคุณธรรม สร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์ หรือวิธีการใหม่ ๆ สามารถทำงานเป็นหมู่คณะ มีนิสัยรักการทำงาน เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีต่องาน ตลอดจนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่เป็นพื้นฐาน ได้แก่ ความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน อันจะนำไปสู่การให้ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองและพึ่งตนเองได้ตามพระราชดำริ เศรษฐกิจเพียงพอ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ร่วมมือและแข่งขันในระดับสากลในบริบทของสังคมไทย

วิสัยทัศน์ วิสัยทัศน์ของกลุ่มสาระการเรียนรู้อาชีพและเทคโนโลยี เป็นสาระที่เน้นกระบวนการทำงานและการจัดการอย่างเป็นระบบ พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะการออกแบบงานและการทำงานอย่างมีกลยุทธ์ โดยใช้กระบวนการเทคโนโลยีมาใช้และประยุกต์ในการทำงาน รวมทั้งการสร้างพัฒนาผลิตภัณฑ์ หรือวิธีการใหม่ เน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและพลังงานอย่างประหยัดและคุ้มค่า เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ดังกล่าว กลุ่มสาระการเรียนรู้อาชีพและเทคโนโลยีจึงกำหนดการเรียนรู้ที่ยึดงาน กระบวนการจัดการและแก้ปัญหาเป็นสำคัญ บนพื้นฐานของการใช้หลักการและทฤษฎีเป็นหลักในการทำงานและการแก้ปัญหางานที่นำมาฝึกฝนเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ของกลุ่มนั้น เป็นงานเพื่อการดำรงชีวิตในครอบครัว สังคม และงานเพื่อการประกอบอาชีพ ซึ่งงานทั้ง 2 ประเภทนี้ เมื่อผู้เรียนได้รับการฝึกฝน และปฏิบัติตามกระบวนการเรียนรู้ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้อาชีพและเทคโนโลยีแล้ว ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังและพัฒนาให้มีคุณภาพและศีลธรรม การเรียนรู้จากการทำงาน และการแก้ปัญหาของกลุ่มสาระการเรียนรู้อาชีพและเทคโนโลยี จึงเป็นการเรียนรู้จากการบูรณาการ ความรู้ ทักษะ และความคิดที่หลอมรวมกันจนก่อให้เกิดเป็นคุณลักษณะของผู้เรียนทั้งด้านคุณภาพและศีลธรรมตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนด

คุณภาพของผู้เรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้อาชีพและเทคโนโลยี มุ่งพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมเพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้ ความสามารถ โดยมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำรงชีวิตและครอบครัว การอาชีพ การออกแบบและเทคโนโลยีสารสนเทศ และเทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

มีทักษะการทำงาน การประกอบอาชีพ การจัดการ การแสวงหาความรู้เลือกใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการทำงาน สามารถทำงานอย่างมีกลยุทธ์ สร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใหม่

มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน รักการทำงาน ประหยัด อดออม ตรงต่อเวลา เอื้อเฟื้อ เสียสละ และมีวินัยในการทำงาน เห็นคุณค่าความสำคัญของงานและอาชีพสุจริต ตระหนักถึงความสำคัญของสารสนเทศ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพลังงาน

เมื่อจบแต่ละช่วงชั้น ผู้เรียนต้องมีความสามารถ ดังต่อไปนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 สามารถช่วยเหลือตนเองเกี่ยวกับงานในกิจวัตรประจำวัน ช่วยเหลืองานในครอบครัว ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศขั้นพื้นฐานได้ สามารถคิดและสร้างสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันอย่างง่าย ๆ ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความรับผิดชอบ ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดออม ใช้พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างประหยัด

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สามารถช่วยเหลือตนเอง ครอบครัวยุ และชุมชนทำงานอย่างมีขั้นตอน มีทักษะในการจัดการ มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน เลือกใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้เหมาะสมกับงาน สามารถคิดออกแบบ สร้าง ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดออม อดทน ใช้พลังงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าและถูกวิธี

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีทักษะในการทำงานอาชีพสุจริต มีทักษะการจัดการ ทำงานอย่างเป็นระบบและมีกลยุทธ์ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เห็นคุณค่าของงานอาชีพสุจริต เห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ เลือกใช้เทคโนโลยี และเทคโนโลยีสารสนเทศได้เหมาะสมกับงาน ทำงานด้วยความรับผิดชอบ ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดออม มุ่งมั่น อดทน ใช้พลังงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าและถูกวิธี

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีทักษะในการทำงานอาชีพสุจริต มีทักษะการจัดการงานอย่างเป็นระบบและมีกลยุทธ์ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เห็นคุณค่าของงานอาชีพสุจริต เห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ เลือกใช้และประยุกต์เทคโนโลยีสารสนเทศได้เหมาะสมถูกต้อง และมีคุณธรรม สามารถคิดออกแบบ สร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์ หรือวิธีการใหม่ ๆ ในการทำงาน ทำงานด้วยความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดออม มุ่งมั่น อดทน ใช้พลังงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าและถูกวิธี

สาระและขอบข่าย สาระที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ประกอบด้วย

สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว

สาระที่ 2 การอาชีพ

สาระที่ 3 การออกแบบและเทคโนโลยี

สาระที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ

สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานอาชีพ

สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว เป็นสาระที่เกี่ยวกับการทำงานในชีวิตประจำวัน ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม ที่ว่าด้วย งานบ้าน งานเกษตร งานช่าง งานประดิษฐ์และงานธุรกิจ

งานบ้าน เป็นงานที่เกี่ยวกับการทำงานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยบ้านและชีวิตความเป็นอยู่ในบ้าน ผ้าและเครื่องแต่งกาย อาหารและโภชนาการ โดยเน้นการปลูกฝังนิสัยการทำงาน ทักษะ กระบวนการทำงาน การแก้ปัญหาในการทำงาน มีความรับผิดชอบ สะอาด มีระเบียบ ประหยัด อดออม อนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม

งานเกษตร เป็นงานที่เกี่ยวกับการทำงานในชีวิตประจำวัน ซึ่งประกอบด้วยการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ ตามกระบวนการผลิต และการจัดการผลิตมีการใช้เทคโนโลยี เพื่อการเพิ่มผลผลิต ปลูกฝังความรับผิดชอบ ขยันอดทน การอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม

งานช่าง เป็นงานที่เกี่ยวกับการทำงานตามกระบวนการของงานช่างซึ่งประกอบด้วย การบำรุงรักษา การติดตั้ง/ประกอบ การซ่อมและการผลิตเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

งานประดิษฐ์ เป็นงานที่เกี่ยวกับการทำงานประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ที่เน้นความคิดสร้างสรรค์ โดยเน้นความประณีตสวยงามตามกระบวนการ งานประดิษฐ์และเทคโนโลยีและเน้นการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีไทยตามภูมิปัญญาท้องถิ่นและสากล

งานธุรกิจ เป็นงานที่เกี่ยวกับการจัดการด้านเศรษฐกิจของครอบครัว การเป็นผู้บริโภคที่ฉลาด

สาระที่ 2 การอาชีพ เป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับหลักการ คุณค่า ประโยชน์ของการประกอบอาชีพอิสระ ตลอดจนการเห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ

สาระที่ 3 การออกแบบและเทคโนโลยี เป็นสาระที่เกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถของมนุษย์อย่างสร้างสรรค์โดยนำความรู้มาใช้กับกระบวนการเทคโนโลยี สร้างและใช้สิ่งของเครื่องใช้วิธีการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำรงชีวิต

สาระที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นสาระที่เกี่ยวกับกระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศ การติดต่อสื่อสาร การค้นหาความรู้ การสืบค้น การใช้ข้อมูลและสารสนเทศ การแก้ปัญหาหรือสร้างงาน คุณค่าและผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศ

สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ เป็นสาระที่เกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการทำงานที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตและครอบครัว และการอาชีพ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยความหมายของหลักสูตร ความสำคัญของหลักสูตร องค์ประกอบของหลักสูตร รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร และขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ความหมายของหลักสูตร นักการศึกษาได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้แตกต่างกันตามแนวคิดของแต่ละคน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

“หลักสูตร” แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Curriculum” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละติน มีความหมายว่า เป็นเส้นทางที่ใช้แข่งขัน “Racecourse” และเมื่อนำมาใช้ทางศึกษา หลักสูตรจะมีความหมาย โดยความหมายดั้งเดิมจะหมายถึง รายการของรายวิชา (List of Course) แต่ปัจจุบันความหมายได้กว้างขึ้น (Kenneth, 2001, pp. 7 - 10) ดังเช่น โจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 3) กล่าวว่า “หลักสูตร” เป็นคำศัพท์ทางการศึกษาที่มีความหมายแตกต่างกันไปมากมาย ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นและประสบการณ์ที่แตกต่างกันของบุคคล ที่ได้นิยามความหมายของหลักสูตรเอาไว้ เช่น ผู้สอนบางคนคิดว่า “หลักสูตร” คือ เอกสารที่จัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มโดยกรมวิชาการ ของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาอาจคิดว่า “หลักสูตร” คือ แผนหรือแนวทางจัดการศึกษาซึ่งผู้สอนจะต้องจัดให้กับผู้เรียนในชั้นเรียน และผู้บริหารสถานศึกษาต้องรับผิดชอบบริหารให้เป็นไปตามแผนดังกล่าว อย่างไรก็ตามความหมายของหลักสูตรที่มีผู้กล่าวถึงและใช้กันมากมี 5 ประการ มีคำย่อเป็น “SOPEA” ซึ่งมาจากความหมายของหลักสูตรแต่ละลักษณะในภาษาอังกฤษเพื่อจะได้ง่ายต่อการจดจำโดย

S $\Rightarrow$ Curriculum as Subjects and Subject Matter

(หลักสูตร หรือรายวิชา หรือเนื้อหาหลักสูตรที่เรียน)

O $\Rightarrow$ Curriculum as Objectives

(หลักสูตรคือ จุดมุ่งหมายที่ผู้เรียนพึงบรรลุ)

P $\Rightarrow$ Curriculum as Plans

(หลักสูตรคือแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่คาดหวังแก่ผู้เรียน)

E $\Rightarrow$ Curriculum as Learners' Experiences

(หลักสูตรคือ ประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่จัด โดยสถานศึกษา)

A → Curriculum as Educational Activities

(หลักสูตรคือ กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้กับผู้เรียน)

สำหรับโอลิวา (Oliva, 1997, p. 4 cited in Kenneth, 2001, p. 10) ได้รวบรวมความหมายของหลักสูตรไว้ในลักษณะที่แตกต่างกันไป 11 ความหมาย ดังนี้

1. สิ่งการสอนในโรงเรียน
2. ชุดของวิชา
3. เนื้อหาหลักสูตร
4. โปรแกรมการเรียน
5. ชุดของวัสดุ
6. ลำดับของรายวิชา
7. ชุดของวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
8. รายวิชาที่ศึกษา
9. ทุก ๆ อย่างที่ดำเนินต่อเนื่องไปในโรงเรียนรวมทั้งกิจกรรมนอกห้องเรียนซึ่งสอนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนโดยโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการ
10. ทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้วางแผนไว้โดยบุคลากรในโรงเรียน
11. สิ่งซึ่งผู้เรียนแต่ละคนได้รับประสบการณ์ที่เป็นผลจากการดำเนินการของโรงเรียน

ซึ่งความหมายของ “หลักสูตร” โอลิวา (Oliva) ได้รวบรวมไว้นี้ สามารถจัดจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะใหญ่ คือ ลักษณะที่เป็น “รูปธรรม” (Concrete) “กึ่งรูปธรรม - นามธรรม” (Semi - Concrete) และ “นามธรรม” (Abstract) โดยมีความหมายเป็น ดังนี้

1. ความหมายที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม ได้แก่ เนื้อหาหลักสูตร รายวิชาที่ศึกษา โปรแกรมการเรียน ชุดของวิชา ชุดของวัสดุ ดังความหมายที่กำหนดไว้โดย กู๊ด (Good, 1973, p. 157 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 5) ที่ว่า “หลักสูตร” หมายถึง กลุ่มราย วิชาที่จัดไว้อย่างมีระบบ หรือลำดับวิชาที่บังคับสำหรับการจบการศึกษา หรือเพื่อรับประกาศนียบัตรในสาขาวิชาหลัก ๆ และ ครัก (Krug, 1957, p. 3) ที่ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง สื่อกลางที่นำผู้เรียนไปสู่จุดหมาย

2. ความหมายที่มีลักษณะเป็นกึ่งรูปธรรม – นามธรรม ได้แก่ สิ่งการสอนในโรงเรียน สิ่งซึ่งผู้เรียนแต่ละคนได้รับประสบการณ์ที่เป็นผลจากการดำเนินการของโรงเรียน ลำดับของประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับในโรงเรียนทุก ๆ อย่าง ที่ได้ดำเนินต่อเนื่องไปในโรงเรียนรวมทั้งกิจกรรมนอกห้องเรียนซึ่งสอนทั้งภายใน และภายนอกโรงเรียน โดยโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการ

ชุดของวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ดังความหมายที่กำหนดไว้โดย ทอมป์สัน และเกรกก์ (Thompson & Gregg, 1997, p. 28 cited in Kenneth, 2001, p. 7) ที่ว่า “หลักสูตร” หมายถึง พาหนะขั้นพื้นฐานที่จะพาไปสู่ความสำเร็จที่เป็นเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา หรือตามที่ วีเลอร์ (Wheeler, 1974, p. 11 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 5) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง ประสบการณ์การเรียนรู้ที่โรงเรียน หรือสถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน หรือ ไทเลอร์ (Tyler, 1949, p. 79 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 3) สรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ทั้งหมด โดยมีโรงเรียนเป็นผู้วางแผนและกำกับเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของการศึกษาตามที่ เฮสส์ (Hess, 1980, pp. 4-5) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง มวลประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับจากการจัดการศึกษาโดยอาศัยผลจากทฤษฎีและการวิจัยที่ผ่านมา หรือตามที่ มิลเลอร์ (Miller, 1989, p. 83 อ้างถึงใน วิชัย คิสสระ, 2535, หน้า 19) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง มวลความรู้และประสบการณ์ทั้งหลาย ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบันและตามแผนการศึกษาแห่งชาติ หรือตามที่รีแกน และเชฟฮาร์ด (Regan & Shephard, 1977, p. 192) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่มีศักยภาพที่สถานศึกษาจัดขึ้นเพื่ออบรมเด็กให้คิดและกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง หรือตามที่คราวและคราว (Crow & Crow, 1980, p. 250 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 5) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง ประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย สังคม ปัญญา และจิตใจ หรือตามที่ฟินช์ และครังก์ิลตัน (Finch & Crunkilton, 1999 cited in Reeve, 2001, p. 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง ผลรวมของกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ในการศึกษาเล่าเรียนที่ผู้เรียนได้รับจากสถานศึกษา

3. ความหมายที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ได้แก่ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้วางแผนไว้โดยบุคคลในโรงเรียนลำดับของรายวิชา ดังความหมายที่กำหนดไว้โดย ทาบ (Taba, 1962, p. 11 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 3) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย จุดประสงค์และจุดหมายเฉพาะการเลือกและการจัดเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล แซส (Zais, 1976, p. 3 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 2 ประการ คือ หลักสูตร คือ เครื่องมือชี้ทางให้เห็นแผนการศึกษาของผู้เรียน ประการที่ 2 หลักสูตร คือ เครื่องมือชี้ขอบข่ายของการศึกษาแก่ เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974, p. 6 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 5) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มใด

กลุ่มหนึ่ง โดยสถานศึกษา เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายที่วางไว้ สำหรับ แพรทท์ (Pratt, 1994, p. 5) คอลลี (Doll, 1996, p. 359) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง แผนกระบวนการสอนและการเรียนทั้งในระบบและนอกระบบประกอบด้วยเนื้อหาที่ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจ การพัฒนาทักษะ การเปลี่ยนเจตคติและค่านิยมภายใต้การดูแลของสถานศึกษา สำหรับ รีฟ (Reeve, 2001, p. 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง พิมพ์เขียวเฉพาะ (Specific Blueprint) หรือบรรทัดฐานแห่งการเรียนรู้ที่ได้จากเนื้อหาและเป้าหมายของการดำเนินการ วัตถุประสงค์ และมาตรฐาน

จากความหมายของหลักสูตรที่กล่าวมา สรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นการจัดมวล ประสบการณ์และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ โดยโรงเรียนเป็นผู้ออกแบบจัดให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดทักษะและเจตคติ จนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองตามเป้าหมายของการศึกษา

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรมีความสำคัญเป็นตัวกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษา นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

วิชิต สุรัตน์เรืองชัย (2534, หน้า 26) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือที่จะทำให้ปรัชญา หรือจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของชาติบรรลุผล
2. เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่

พึงประสงค์

3. เป็นตัวบ่งชี้ความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง

สุนีย์ เหมะประสิทธิ์ (2537, หน้า 7) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. เป็นเครื่องบ่งชี้สภาพการพัฒนาและความเจริญเติบโตของประเทศทั้งทางวัตถุและจิตใจ
2. เป็นหลัก หรือแนวทางในการปฏิบัติงานการจัดการศึกษา สำหรับบุคลากรด้านการศึกษา ได้แก่ นักการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา ผู้สอน ศิษยานิเทศก์ เป็นต้น
3. เป็นบรรทัดฐานหรือเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษาที่ช่วยกำกับและตรวจสอบคุณภาพทางการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา
4. เป็นสิ่งกำหนดแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนว่าควรได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ และความประพฤติอันเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ท้องถิ่น และประเทศชาติ

หลักสูตรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และมีความจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาของประเทศ ในระดับและประเภทต่าง ๆ เป็นเครื่องมือที่ทำให้ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของประเทศ มีประสิทธิภาพ ซึ่งความสำคัญของหลักสูตรอาจสรุปได้ ดังนี้ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2543, หน้า 47)

1. เป็นแผน และแนวทางในการจัดการศึกษาของชาติให้บรรลุตามความมุ่งหมายและนโยบาย
2. เป็นหลัก และแนวทางในการวางแผนวิชาการ การจัด และการบริหารการศึกษา การสรรหา และการพัฒนาบุคลากร การจัดวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ นวัตกรรม การเรียนการสอน งบประมาณ และอาคารสถานที่
3. เป็นเครื่องมือในการควบคุมมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา และคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามนโยบาย และแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศ และสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น
4. ระบบหลักสูตรจะกำหนด ความมุ่งหมาย ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน แหล่งทรัพยากร และการประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาของครูและผู้บริหาร
5. เป็นเครื่องบ่งชี้ทิศทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ และสอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาทางสังคม

จากความสำคัญของหลักสูตรที่ได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดในการกำหนดกรอบทิศทางในการจัดการศึกษา ที่ใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา และนำมาใช้เป็นข้อกำหนดในแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความสามารถ พัฒนาการ และทักษะของผู้เรียน ซึ่งหลักสูตรจะเป็นเครื่องมือชี้แนะในการจัดความรู้ประสบการณ์แก่ผู้เรียน ครูผู้สอนจะต้องดำเนินการตามที่กำหนดเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาบรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

สังค อุทรานันท์ (2532, หน้า 30) กล่าวว่า คำว่า “การพัฒนา” เป็นคำที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Development” ซึ่งมีความหมายที่เด่นชัดอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก หมายถึง ทำให้ดีขึ้น หรือทำให้สมบูรณ์ขึ้น และอีกลักษณะหนึ่ง หมายถึง ทำให้เกิดขึ้น โดยเหตุนี้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรจึงอาจมีความหมายได้ 2 ลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ความหมายแรก หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น และอีกความหมายหนึ่ง คือ การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974, p. 7) กล่าวถึงความหมายของ “การพัฒนาหลักสูตร” ว่า หมายถึง การจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย การพัฒนาหลักสูตรจะรวมไปถึงการผลิตเอกสารต่าง ๆ สำหรับผู้เรียนด้วย

โอลิวา (Oliva, 1988, p. 26) กล่าวว่า “การพัฒนาหลักสูตร” (Curriculum Development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและการทำให้หลักสูตรดีขึ้น เป็นคำที่มีความหมายรวมถึงแต่

การวางแผนหลักสูตร (Planning) การใช้หลักสูตร (Implementation) และการประเมินหลักสูตร (Evaluation) บางครั้งจะใช้คำว่า การปรับปรุงหลักสูตร (Curriculum Improvement) ในความหมายเดียวกับคำว่า การพัฒนาหลักสูตร

สรุปได้ว่า “การพัฒนาหลักสูตร” หมายถึง การจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วปรับให้ทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมคงอยู่

องค์ประกอบของหลักสูตร นักการศึกษาได้เสนอแนวคิดไว้ ดังนี้

สุนทร บำเรอราช (2536, หน้า 24 - 25) ได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตร แตกต่างจากโครงสร้างหลักสูตร ได้เสนอโครงสร้างของหลักสูตรตามแนวคิดของแซส (Zais, 1976 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 24) โดยกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรประกอบด้วย 4 ส่วน คือ จุดประสงค์ เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียน และประเมินผล ส่วนองค์ประกอบของหลักสูตรจะเป็นส่วนที่เสริมให้โครงสร้างมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ เอกสารหลักสูตร หนังสือเรียน หรือ เอกสารประกอบการเรียน ระบบการประเมินผล การศึกษาแนวทางการสอน หรือคู่มือการสอนวิชาต่าง ๆ ครู หรือ ผู้สอน กิจกรรมและการจัดประสบการณ์ สื่อการเรียนการสอนและอุปกรณ์การสอน

ซินแคลร์ - เบลล์ (Sinclair - Bell, 1993, pp. 131-133) ได้แบ่งองค์ประกอบของหลักสูตรที่จะพัฒนาเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1. ความต้องการของผู้เรียน
2. เนื้อหาของหลักสูตร
3. กิจกรรมการเรียนการสอน
4. การวัดผลและประเมินผล

ส่วน บูเมอร์ (Boomer, 1994, p. 35) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมี 7 ส่วน คือ

1. ขอบเขตของเนื้อหาของหลักสูตร
2. การตัดสินใจขอบเขตของเนื้อหาของหลักสูตร
3. วัตถุประสงค์
4. ทักษะที่ต้องการและสื่อที่จะนำจะนำไปใช้ในการเรียนแต่ละเนื้อหา
5. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
6. กิจกรรม หรือแหล่งข้อมูลที่สนับสนุนการเรียนการสอน
7. วิธีการวัดผลและประเมินผล

สัจจ อุทรานันท์ (2532, หน้า 244) ได้เสนอว่า หลักสูตรควรแบ่งเป็น 7 องค์ประกอบ

ดังนี้

1. เหตุผล และความจำเป็นของหลักสูตร
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. เนื้อหาสาระ และประสบการณ์
4. การเสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนการสอน
5. การเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิชาการในชุมชน
6. การประเมินผล
7. การเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือ และส่งเสริมผู้เรียน

วิชัช วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 5) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย 4 ส่วน คือ วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา วิธีการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และวิธีการประเมินผล

ธารัง บัวศรี (2542 ก, หน้า 8 - 9) ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรได้ ดังนี้

1. เป้าหมายและนโยบายการศึกษา (Education Goals and Policies)
2. จุดหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims)
3. รูปแบบและ โครงสร้างของหลักสูตร (Types and Structures)
4. จุดประสงค์ของวิชา (Subject Objectives)
5. เนื้อหา (Contents)
6. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ (Instructional Objectives)
7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional Strategies)
8. การประเมินผล (Evaluation)
9. วัสดุหลักสูตรและการสอน (Curriculum Materials and Instructional Media)

จากการศึกษาองค์ประกอบของหลักสูตร ตามที่นักการศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศได้นำเสนอไว้นั้น ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนาหลักสูตรให้มีโครงสร้างและองค์ประกอบที่สมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งหลักสูตรโดยทั่วไปแล้วมีองค์ประกอบของหลักสูตรที่เหมือนกันอยู่ 4 ประเด็น คือ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ และการวัดผลและประเมินผล สำหรับประเด็นนอกเหนือจากนี้ที่แตกต่างกันออกไปนั้น ส่วนมากจะเป็นการแยกย่อยจากหัวข้อสำคัญเพื่อความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งเปรียบเสมือนพิมพ์เขียวที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรให้สามารถที่จะพัฒนาได้อย่างรวดเร็วและมีทิศทางที่ชัดเจน โดยทั่วไปแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรนั้น นักการศึกษาได้เสนอรูปแบบต่าง ๆ ไว้ดังนี้

วิชัช วงษ์ใหญ่ (2535, หน้า 16 - 17) เสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร ซึ่งประกอบไปด้วยระบบที่สัมพันธ์กัน 3 ระบบ คือ ระบบร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้และระบบการประเมินหลักสูตร แต่ละระบบประกอบไปด้วยชั้นย่อย ๆ ดังนี้

1. ระบบร่างหลักสูตร มี 4 ชั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 สิ่งที่กำหนดหลักสูตร คือ การเตรียมการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้สำหรับการพัฒนาหลักสูตร อาจเริ่มจากการศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรง และโดยอ้อม เช่น ต้องการทราบสภาพความต้องการของสังคมในด้านการศึกษา ต้องการทราบในด้านการศึกษาในปัจจุบัน แนวโน้มของสังคม และความต้องการทางการศึกษาในอนาคต การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการกำหนดหลักสูตร ประกอบไปด้วยสิ่งกำหนดทางวิชาการ สิ่งกำหนดทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจและสิ่งกำหนดทางการเมือง

ขั้นที่ 2 รูปแบบหลักสูตร หลังจากศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากสิ่งกำหนดหลักสูตรแล้ว ก็เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับรูปแบบหลักสูตร เช่น หลักสูตรแบบรายวิชา หลักสูตรแบบบูรณาการ หรือหลักสูตรแบบแกนวิชา เป็นต้น รูปแบบหลักสูตรจะประกอบไปด้วย โครงสร้าง และองค์ประกอบหลักสูตร ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นภาพรวม และมาตรฐานการศึกษาของแต่ละหลักสูตร

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร เมื่อร่างหลักสูตรเสร็จเรียบร้อยแล้วก่อนจะนำหลักสูตรไปใช้ต้องตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขบางส่วนก่อนนำไปใช้จริง การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรอาจจะใช้วิธีการประชุมสัมมนาหรือให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ช่วยพิจารณาการทดลองใช้หลักสูตรแบบนำร่องเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตร

ขั้นที่ 4 การปรับแก้หลักสูตรก่อนนำไปใช้ ต้องอาศัยการจัดทำข้อมูลที่ชัดเจน อันจะเป็นการทำให้การปรับแก้หลักสูตรเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ

2. ระบบการใช้หลักสูตร การใช้หลักสูตรมีอยู่ 3 ชั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 การขออนุมัติหลักสูตรเป็นการนำหลักสูตรที่ผ่านการปรับแก้แล้วเสนอหน่วยงานบังคับบัญชา เพื่อให้เห็นชอบสั่งการ

ขั้นที่ 2 การวางแผนการใช้หลักสูตร เป็นขั้นตอนเตรียมการใช้หลักสูตร ซึ่งจะต้องคำนึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. การประชาสัมพันธ์หลักสูตร
2. การเตรียมงบประมาณ
3. การเตรียมความพร้อมของบุคลากร

4. วัสดุหลักสูตร
5. บริการสนับสนุน และอาคารสถานที่
6. ระบบบริหารของสถาบันการศึกษา
7. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับผู้สอน
8. การประเมินผล และติดตามการใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 3 การดำเนินการใช้หลักสูตร หรือบริหารหลักสูตร ขั้นตอนนี้ นับเป็นขั้นที่สำคัญที่สุด เป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ ที่ว่าเป็นศาสตร์นั้น หมายถึง การวางแผนใช้อย่างเป็นระบบและใช้เทคโนโลยีทางการศึกษามาช่วยเสริม ส่วนที่ว่าเป็นศิลปะนั้น หมายถึง ผู้ใช้ในที่นี้รวมทั้งผู้บริหาร และผู้สอนจะมีบทบาทมากในการที่จะทำให้หลักสูตรบรรลุความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ดังที่กล่าวไว้ว่า หลักสูตรแม้จะปรับปรุงเพียงใด ถ้าผู้สอนไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรนั้นก็ไม่มีความหมาย และไม่ได้ผลตามที่หลักสูตรคาดหวัง

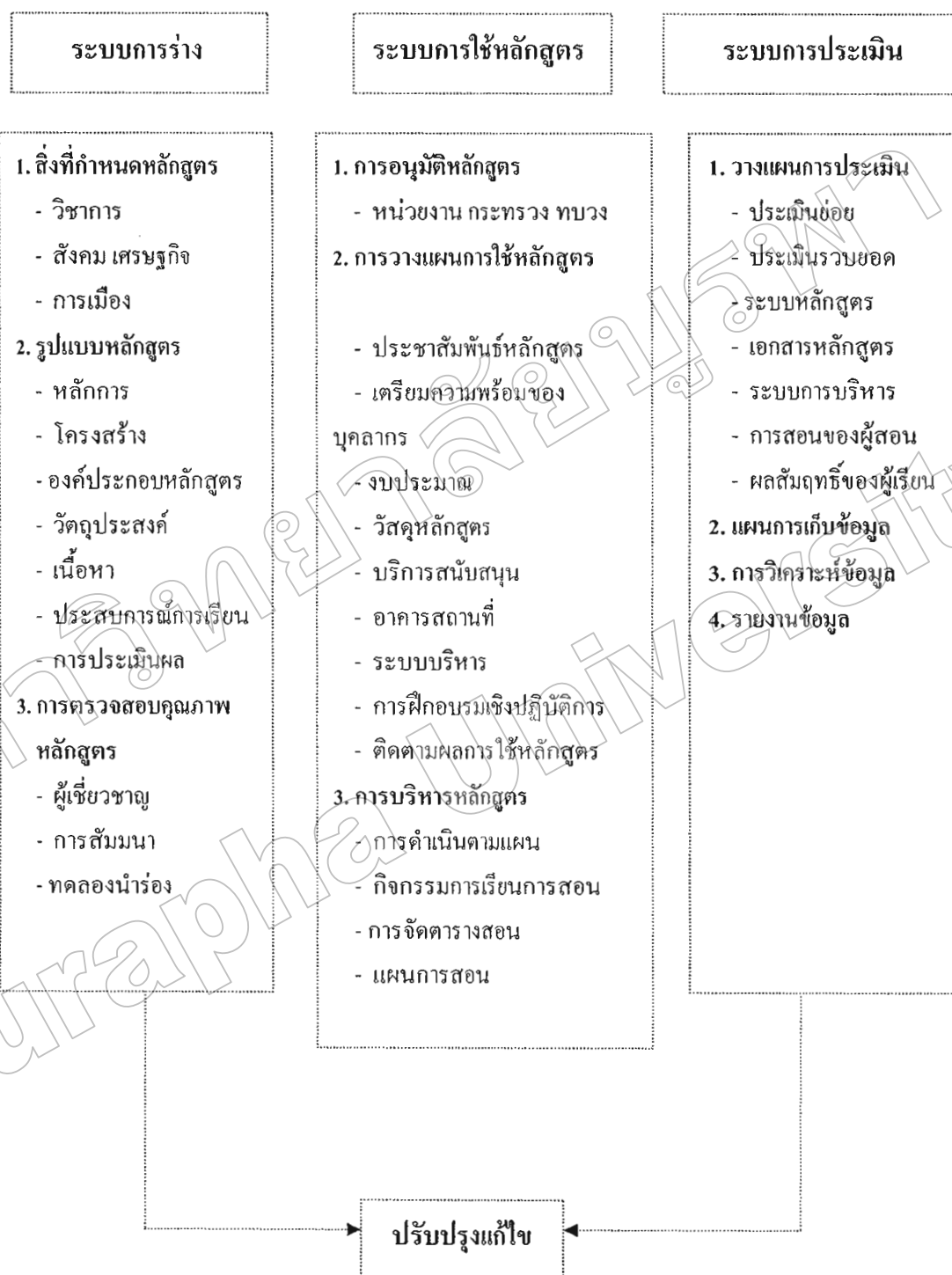
3. ระบบการประเมินหลักสูตรเป็นระบบสุดท้ายของการพัฒนาหลักสูตรการประเมินหลักสูตร คือ กระบวนการเปรียบเทียบระหว่างผลการใช้หลักสูตรที่วัดได้กับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การประเมินหลักสูตร มีขั้นและกระบวนการ ดังนี้

ขั้นที่ 1 วางแผนประเมินหลักสูตร เป็นการพิจารณาว่าจะประเมินหลักสูตรในส่วนใดมาก เช่น ประเมินเอกสารหลักสูตร ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ประเมินการสอนของครู ประเมินการบริหารของผู้บริหาร ประเมินติดตามผลของผู้สำเร็จการศึกษา และประเมินการยอมรับหลักสูตรจากผู้ปกครอง หรือชุมชนเหล่านี้ เป็นต้น

ขั้นที่ 2 การเก็บข้อมูล ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะข้อมูลจากแหล่งนั้น

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การจัดกระทำกับข้อมูลที่รวบรวมมาได้ จัดเป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับข้อมูลนั้น

ขั้นที่ 4 การรายงานข้อมูลเป็นการนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้ว โดยใช้การตีความ อธิบายลงสรุปเกี่ยวกับข้อมูลนั้นเพื่อนำข้อค้นพบจากการรายงานข้อมูลไปปรับปรุงแก้ไขในส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตรต่อไป ตามแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร ดังแสดงภาพที่ 2

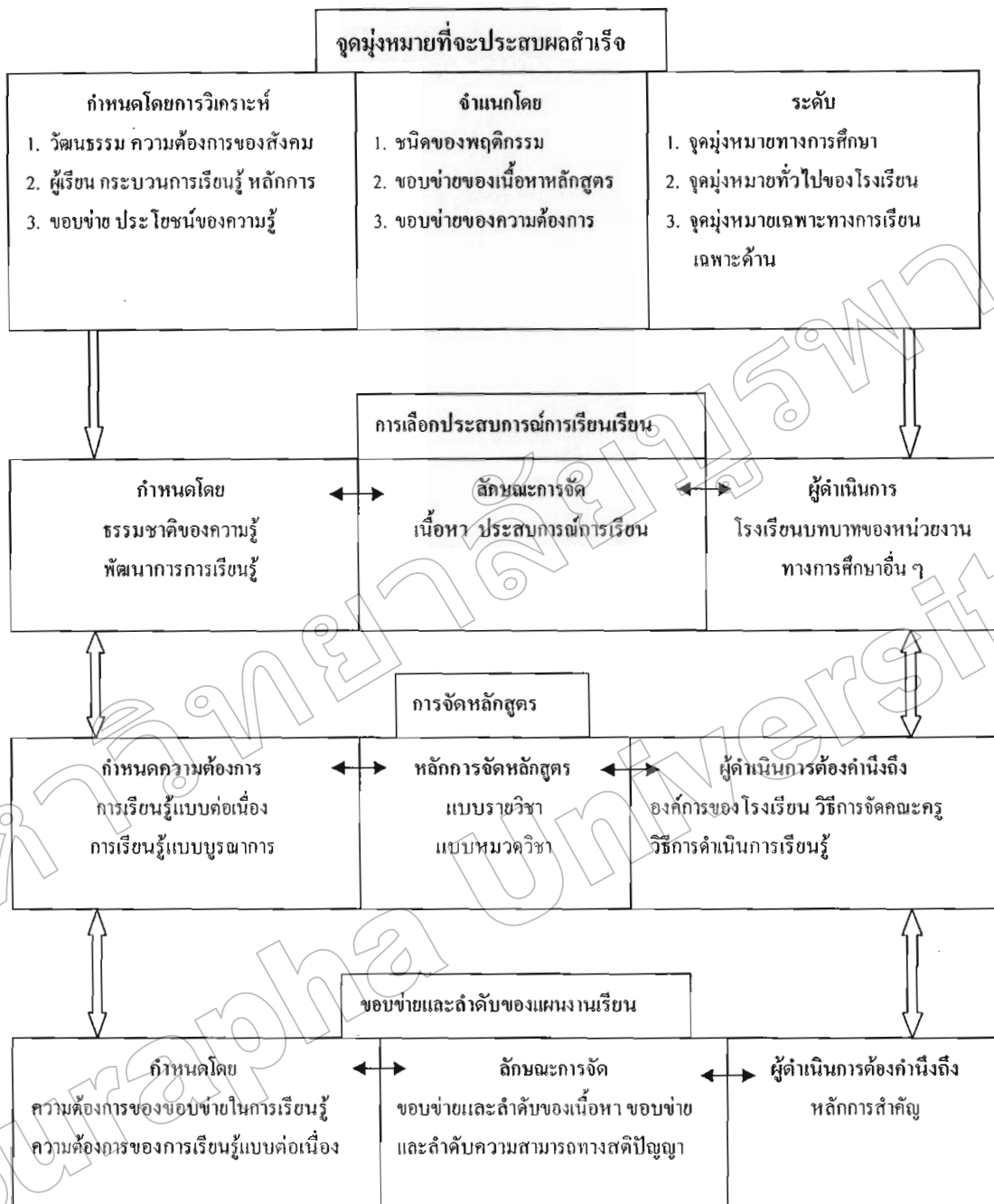

ภาพที่ 2 แสดงการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของวิชัย วงษ์ใหญ่

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของทาบ (Taba, 1962, pp. 12 - 13) ทาบเชื่อว่า ครู ซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตรควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการพัฒนาหลักสูตรควรมี การพัฒนาจากระดับล่างสู่ระดับบน (The Grass – Roots Approach) ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. วินิจฉัยความต้องการ (Diagnosis of Needs) สำรวจสภาพปัญหาความต้องการและ ความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคมและผู้เรียน
2. กำหนดจุดประสงค์ (Formulation of Objectives) กำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจน หลังจากที่ได้วินิจฉัยความต้องการแล้ว
3. คัดเลือกเนื้อหาสาระ (Selection of Contents) การกำหนดจุดประสงค์ได้ชัดเจนจะ ช่วยในการเลือกเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ วยและความสามารถของผู้เรียน เนื้อหา สาระต้องมีความเชื่อถือได้และสำคัญต่อการเรียนรู้ด้วย
4. จัดเนื้อหาสาระ (Organization of Contents) การจัดเนื้อหาที่คัดเลือกแล้วต้องนำมา จัดโดยคำนึงถึงความต่อเนื่อง ความยากง่ายของเนื้อหา วัสดุภาวะ ความสามารถและความสนใจ ของผู้เรียน
5. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of Learning Experiences) ผู้สอน หรือ ผู้เกี่ยวข้องจะต้องเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและจุดประสงค์ของ หลักสูตร
6. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Organization of Learning Experiences) ประสบการณ์ การเรียนรู้ควรจัดโดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระ ความต่อเนื่องและความสามารถของผู้เรียน
7. กำหนดสิ่งที่ประเมินและวิธีการประเมินผล (Determination of What to Evaluate and of the Ways and Means of Doing It) ต้องกำหนดว่าจะประเมินอะไรเพื่อตรวจสอบผลว่า บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ หรือไม่และกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีประเมินผลอย่างไร ใช้ เครื่องมืออะไร

ทาบ ได้เสนอรูปแบบในการวางแผนสร้างหลักสูตรไว้ (สมศรี ทองนุช, 2542, หน้า 64 อ้างถึงใน อติญาณ์ ศรีเกษตริน, 2543, หน้า 68) ดังแสดงภาพที่ 3

ภาพที่ 3 รูปแบบการวางแผนสร้างหลักสูตรของทาบ

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 20 - 23) ประกอบด้วย 4 ลำดับ คือ

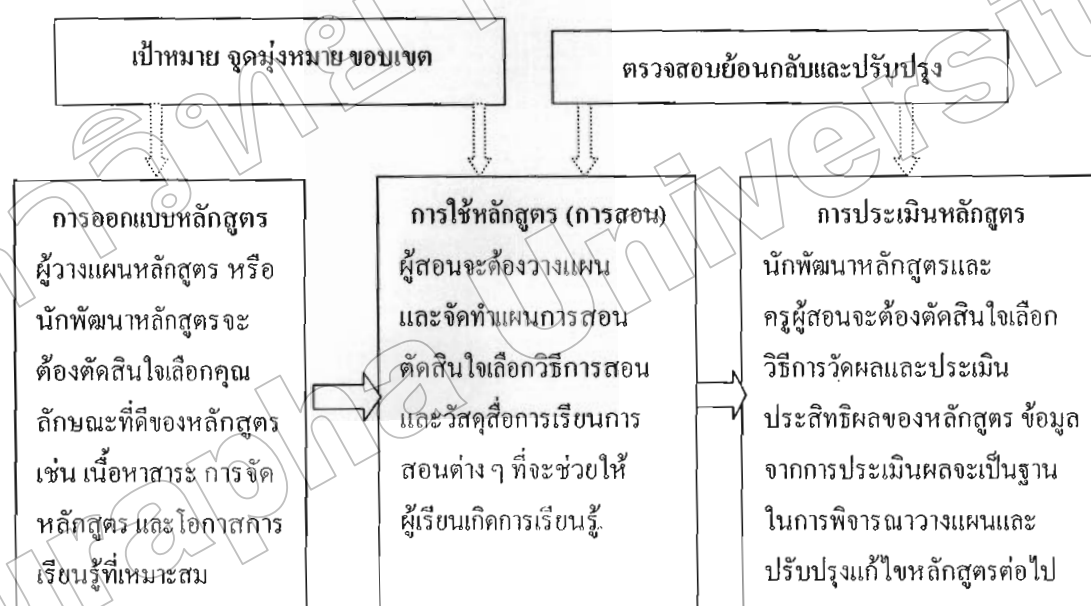
ก. เป้าหมาย จุดประสงค์ ขอบเขต (Goals, Objective, Domains) โดยเป้าหมายแต่ละประเด็นจะบอกถึงขอบเขตของหลักสูตรที่ประกอบด้วยพัฒนาการส่วนบุคคล (Personal

Development) มนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (Continued Learning Skills) และความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization)

ข. การออกแบบหลักสูตร (Curriculum Design) โดยการเลือกเนื้อหาสาระและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกัน

ค. การใช้หลักสูตร (Curriculum Implementation) เป็นการนำหลักสูตรไปใช้โดยผู้สอนจะวางแผนและจัดทำแผนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ และเลือกใช้วิธีสอน สื่อการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามจุดประสงค์

ง. การประเมินผลหลักสูตร (Curriculum Evaluation) เป็นการเลือกเทคนิคการประเมินที่สามารถตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตรว่าบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่

ภาพที่ 4 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเซเลอร์และอเล็กซานเดอร์

จากรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่นำเสนอข้างต้น สรุปได้ว่า “การพัฒนาหลักสูตร” จะประกอบด้วยขั้นที่สำคัญ 4 ขั้น คือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การสร้างหลักสูตร การทดลองใช้หลักสูตร และการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ซึ่งผู้วิจัยนำมาเป็นกรอบในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 2

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร

จากรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่นำเสนอข้างต้น สรุปว่า “การพัฒนาหลักสูตร” จะประกอบด้วยขั้นที่สำคัญ 4 ขั้น คือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การสร้างหลักสูตร การทดลองใช้หลักสูตร และการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยดำเนินการตามขั้น ดังต่อไปนี้

ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร

ไทเลอร์ (Tyler, 1949 อ้างถึงใน วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 32) กล่าวว่า ข้อมูลพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรจะมาจากแหล่งต่าง ๆ 3 แหล่ง โดยแหล่งแรก คือ สังคม ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อและแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตในสังคม โครงสร้างที่สำคัญทางสังคมและความมุ่งหวังทางสังคม แหล่งที่ 2 คือ ผู้เรียน ได้แก่ ความต้องการ ความสนใจ ความสามารถและความคาดหวังถึงคุณลักษณะของผู้เรียน และแหล่งที่ 3 จะนำมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายชั่วคราวของหลักสูตร หลังจากนั้นต้องอาศัยข้อมูลทางด้านปรัชญาการศึกษา ปรัชญาทางสังคมและจิตวิทยาการเรียนรู้ เพื่อกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของหลักสูตรต่อไป เช่นเดียวกับ ทาบา (Taba, 1962) สรุปว่า ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตร คือ การวิเคราะห์สังคม การศึกษาพัฒนาการผู้เรียน การศึกษาในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้และธรรมชาติของความรู้

ส่วนเซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974, p. 7 อ้างถึงใน วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 35) กล่าวว่า กระบวนการวางแผนพัฒนาหลักสูตรต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ 4 ประการ คือ การคำนึงถึงตัวผู้เรียนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและสังคมมองเห็นว่าผู้เรียนคืออะไร มีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมอย่างไรบ้าง สังคมต้องการอะไรจากผู้เรียนและผู้เรียนมีความต้องการอะไรทั้งในแง่ของส่วนบุคคลและสังคม การคำนึงถึงหน้าที่และจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาว่าคืออะไร สถานศึกษามีแนวคิดและยึดปรัชญาการศึกษาในสาขาใดและมีแนวปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายนั้นอย่างไร การคำนึงถึงธรรมชาติของความรู้นั้นว่าเป็นอย่างไร ขอบข่ายของความรู้ที่จำเป็นจะต้องศึกษานั้นมีมากน้อยแค่ไหน อย่างไร อะไรเป็นสิ่งที่จำเป็นก่อนและหลัง หรือลำดับของความรู้เป็นอย่างไร และสุดท้าย คือ การคำนึงถึงกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นอย่างไร ลำดับ หรือขั้นตอนของการเรียนรู้เป็นอย่างไร ขณะที่ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535, หน้า 6) กล่าวว่า การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการกำหนดหลักสูตรจะประกอบด้วยสิ่งกำหนดทางวิชาการ สิ่งกำหนดทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และสิ่งกำหนดทางการเมือง

ดังนั้นสรุปได้ว่า “ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาหลักสูตร” ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียนและกระบวนการ

เรียนรู้ ข้อมูลพื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา ปรัชญาทางสังคมและจิตวิทยาการเรียนรู้ ตลอดจนข้อมูลพื้นฐานจากนักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาวิชานั้น ๆ

วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน

สัจจ อุทรานันท์ (2532, หน้า 195) กล่าวว่า วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร อาจจะทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือใช้ทั้ง 2 กรณีประกอบกัน ดังนี้

1. การศึกษาโดยทางตรง ได้แก่
 - 1.1 สอบถามโดยใช้แบบสอบถามในลักษณะของการวิจัยสำรวจ (Survey Research)
 - 1.2 ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง
 - 1.3 การสังเกตกิจกรรม หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในลักษณะของการวิจัยเชิงมนุษยวิทยา (Anthropological Approach)
 - 1.4 การระดมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง (Brainstorming)
2. การศึกษาโดยทางอ้อม ได้แก่
 - 2.1 การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร
 - 2.2 การรับฟังความคิดเห็นจากแหล่งต่าง ๆ
 - 2.3 การวิเคราะห์ตัวชี้้นำ (Indicator)

ขณะที่จิตทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 44 - 45) กล่าวถึงการศึกษาและหาข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งต่าง ๆ สามารถทำได้หลายวิธี คือ

1. วิธีการประชุมระดมความคิดเห็น หรือระดมสมอง (Brainstorming) โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมเสนอความคิดเห็นอย่างเสรีและเต็มที่ในเวลาที่กำหนดไว้ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง เหมาะสม กฎเกณฑ์ หรือความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากกว่าการนำไปปฏิบัติได้ เมื่อได้ความคิดเห็นต่าง ๆ มากเพียงพอแล้วจึงค่อยทบทวนพิจารณาและตัดสินใจคัดเลือกเอาเฉพาะความคิดเห็นที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์

2. วิธีการสำรวจ (Survey) ได้แก่ การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาจากรายงาน หรือเอกสารต่าง ๆ การใช้แบบสำรวจ และการรับฟังความคิดเห็นจากสื่อมวลชน และสาธารณชน โดยผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรอาจเลือกเอาวิธีใดวิธีหนึ่งหรือหลาย ๆ วิธีประกอบกันก็ได้

ขั้นที่ 2 การสร้างหลักสูตร การกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรโดยมีแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้

สัจด์ อุทรานันท์ (2532, หน้า 244) กล่าวถึงองค์ประกอบที่จำเป็นของหลักสูตร คือ

1. เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
5. การเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิชาการในชุมชน
6. การประเมินผล
7. การเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือและส่งเสริมผู้เรียน

อรรวรรณ พนาพันธ์ (2535) กล่าวว่า หลักสูตรแม้จะมีหลายรูปแบบแต่ควรมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. วัตถุประสงค์ หรือ จุดมุ่งหมาย หรือจุดประสงค์ (Objective) คือ สิ่งที่กำหนดให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และมีพฤติกรรมเป็นไปตามที่มุ่งหวังจะเกิดขึ้น
2. เนื้อหาวิชา (Contents) คือ สิ่งที่ได้เลือกสรรและจัดเนื้อหาวิชาความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้โดยต้องพิจารณาว่า เนื้อหาสาระใดควรจะนำไปสอบก่อน - หลังพร้อมทั้งกำหนดเวลาในการเรียนการสอนแต่ละเนื้อหาด้วย
3. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation) คือ การนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนว่าจัดกิจกรรมอะไรบ้าง ใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์อะไร แหล่งวิทยาการที่ไหน อย่างไร จึงจะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุผลตามจุดประสงค์ที่วางไว้
4. การประเมินผล (Evaluation) คือ การแสวงหาคำตอบว่าหลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ไทเลอร์ (Tyler, 1949, p. 96) ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. จุดประสงค์
2. เนื้อหาวิชา
3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
4. การประเมินผล

ทาบา (Taba, 1962, p. 442) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรนั้นจะประกอบด้วย

1. วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
2. เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสอนสำหรับการสอนแต่ละวิชา

3. การบวนการเรียนการสอน

4. โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร

จากแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรดังที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า โดยทั่วไป หลักสูตรจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียน การสอน สื่อการเรียนรู้ และการวัดผลและประเมินผลการเรียน ซึ่งแต่ละองค์ประกอบของ หลักสูตรมีรายละเอียด ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นความประสงค์ หรือความต้องการทางการศึกษาของ สังคมซึ่งหลักสูตรมุ่งจะสนอง หรือมุ่งให้เป็นไปตามนั้น (บุญชม ศรีสะอาด, 2528, หน้า 10) ดังนั้น การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจึงเป็นการตอบคำถามว่าจะจัดการศึกษาเพื่ออะไร ต้องการให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอย่างไร ซึ่งปกติการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรต้องคำนึงถึง ปรัชญาของแต่ละสังคมเป็นหลัก (ชาญชัย ศรีไสยเพชร, 2528, หน้า 6 – 7)

1.1 หลักการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ธารัง บัวศรี (2542 ข, หน้า 165 – 169) กล่าวว่า การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีหลักสำคัญที่พึงยึดถือ ดังนี้

- ก. ต้องสอดคล้องกับปรัชญา หรืออุดมการณ์ของสังคม
 - ข. ต้องสอดคล้องและส่งเสริมค่านิยมของสังคม
 - ค. ต้องมุ่งสนองความต้องการและแก้ปัญหาของสังคม
 - ง. ต้องสนองความต้องการของผู้เรียน
 - จ. ต้องสอดคล้องและส่งเสริมจุดหมายของหลักสูตรระดับอื่นด้วย
 - ฉ. ต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้
 - ช. ต้องให้มีความสมดุลระหว่างความต้องการของผู้เรียนและสังคม
 - ซ. ต้องให้มีความสมดุลระหว่างความรู้ ทักษะและระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ
- ขณะที่จิตทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 68 – 69) ได้เพิ่มเติมหลักสำคัญในการ

กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ

- ก. ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป
- ข. ต้องมีความสำคัญหรือคุณค่าต่อผู้เรียน
- ค. ต้องใช้ภาษาที่ชัดเจน
- ง. ต้องมีการพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านสติปัญญา ทักษะ และเจตคติ
- จ. ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความจริง
- ฉ. ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

1.2 ความสำคัญและบทบาทของจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

สุนีย์ เหมะประสิทธิ์ (2537, หน้า 100) กล่าวถึงความสำคัญและบทบาทของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไว้ ดังนี้

ก. เป็นแนวทางให้เกิดการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อค้นหาความต้องการจำเป็นที่ยังค้นไม่พบ (Unmet Needs) ได้แก่ ความต้องการจำเป็นทางสังคม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ความต้องการจำเป็นของผู้เรียนและความต้องการจำเป็นในอนาคต

ข. เป็นแนวทางในการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรก่อนนำไปใช้จริงโดยมุ่งพิจารณาความครบถ้วน ครอบคลุมตามปรัชญาและความต้องการจำเป็นหรือไม่

ค. เป็นแนวทางในการชี้แนะ กำกับและตรวจสอบกระบวนการ หรือขั้นในการสร้างหลักสูตรในแต่ละขั้น เช่น การเลือก การกำหนด หรือออกแบบ และการจัดเรียงลำดับเนื้อหาหมวดประสบการณ์ กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้น

ง. เป็นแนวทางในการชี้แนะ กำกับ และตรวจสอบการนำหลักสูตรไปใช้ เช่น การกำหนดจุดประสงค์การเรียนการสอน การจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ การเลือก การใช้และผลิตสื่อการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล เป็นต้น

จ. เป็นแนวทางในการกำกับและตรวจสอบการประเมินหลักสูตรว่ามีคุณภาพ หรือประสิทธิภาพ หรือไม่โดยพิจารณาว่าบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่

ฉ. บ่งบอกให้ผู้เรียนและสาธารณชนได้ทราบว่าหลักสูตรนั้น ๆ มีความคาดหวังอะไร เพื่อผู้เรียนจะได้เตรียมตัวล่วงหน้าและสาธารณชนจะได้วิพากษ์ว่ามีความเหมาะสม หรือไม่กับบริบททางสังคมในขณะนั้น

2. เนื้อหาวิชา หมายถึง เนื้อหาสาระ หรือความรู้และยังรวมถึงประสบการณ์ของการเรียนรู้ด้วย (ชาญชัย ศรีไสยเพชร, 2528, หน้า 50) ถือเป็นหัวใจสำคัญของหลักสูตรเพราะเป็นที่รวมของจุดมุ่งหมายแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตลอดจนแนวทางในการวัดผลและประเมินผล (จันทิกา ลิ้มปิเจริญ, 2526, หน้า 165)

2.1 หลักเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชา (บุญชม ศรีสะอาด, 2537, หน้า 34 – 36; ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 82 - 83) กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชา ดังนี้

2.1.1 มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความกว้างและความลึกซึ้ง โดยความกว้าง หมายถึง การที่มีความรู้ต่าง ๆ อย่างครอบคลุม ส่วนความลึกซึ้ง หมายถึง การที่มีเนื้อหาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างละเอียด ทุกแง่ทุกมุม ดังนั้น จึงต้องพิจารณา 2 ส่วนให้มีความสมดุล

2.1.2 มีความถูกต้องทันสมัย

2.1.3 มีความน่าสนใจ โดยเนื้อหาวิชาควรมีความรู้หลาย ๆ ประเภท มีความสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิด ความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้และสร้างความเข้าใจในการเรียนมากขึ้น

2.1.4 เป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ ควรกำหนดเนื้อหาวิชาที่มีความยากง่ายและสอดคล้อง เหมาะสมกับวัย หรือลำดับขั้นของการพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สมอง และจิตใจ รวมทั้ง ประสบการณ์เดิมของผู้เรียนที่สำคัญต้องทำให้สิ่งที่เรียนเชื่อมโยงกับสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนไปแล้ว

2.1.5 สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหาวิชาควรมีความสอดคล้องและ ตอบสนองจุดประสงค์

2.1.6 เป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่ผู้เรียน เนื้อหาวิชาควรมีประโยชน์ที่จะนำมาใช้ใน ชีวิตประจำวัน มีประโยชน์ต่อผู้เรียนและพัฒนาสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2.1.7 เป็นสิ่งที่สามารถจัดให้ผู้เรียนได้ โดยพิจารณาในแง่ของความพร้อม ด้านเวลา บุคลากรผู้สอน วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ

ส่วนทาบ (Taba, 1962, pp. 267 – 284 อ้างถึงใน กาญจนา-คุณารักษ์, 2527, หน้า 66 – 68) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชาไว้ 6 ประการ คือ

ก. มีความเชื่อถือได้และเป็นแก่นสารของความรู้ในแต่ละสาขาวิชา หมายถึง ความทันสมัยและความถูกต้องของเนื้อหาวิชา

ข. มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคม เพื่อลดช่องว่างผู้เรียนกับ สภาพความเป็นจริงในสังคม

ค. มีความสมดุลระหว่างความกว้างขวางและความลึกซึ้งของเนื้อหาวิชา โดย ความกว้างขวาง หมายถึง การให้ข้อมูลและความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ อย่างเพียงพอเพื่อให้ ผู้เรียนเกิดมโนคติและมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ส่วนความลึก หมายถึง ขอบเขตที่นำไปสู่ ความครอบคลุมของกระบวนการใช้สมองโดยความรู้ที่เป็นประโยชน์จริง ๆ นำไปสู่ความจดจำ หรือความเข้มในสาขานั้น ๆ

ง. มีความครอบคลุมจุดประสงค์ หมายถึง เนื้อหาวิชาสามารถสนองจุดประสงค์ได้ หลายประการ

จ. สอดคล้องกับความสามารถในการเรียนรู้และการปรับประสบการณ์ของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความพร้อมด้านสมองและสภาพร่างกายของผู้เรียน รวมทั้งคำนึงถึงพื้นฐานเดิมของ ผู้เรียนด้วย นั่นคือ ต้องยึดหลักว่าความรู้และประสบการณ์ในอดีตของผู้เรียน เนื้อหาวิชา และ ประสบการณ์ใหม่ที่จะนำมาถ่ายทอดและผลของการเรียนที่มุ่งหวังนั้นต้องมีความสัมพันธ์ ต่อเนื่องกัน

ฉ. เหมาะสมกับความต้องการจำเป็นและความสนใจของผู้เรียน โดยใช้ความสนใจของผู้เรียนเป็นจุดเริ่มต้น เป็นแรงจูงใจในการเรียน และผู้สอนต้องโน้มน้าวความสนใจของผู้เรียนให้ไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์ด้วย

2.2 หลักเกณฑ์การจัดระเบียบเนื้อหาวิชา

สุมิตร คุณากร (2518, หน้า 102 – 103) จันทิกา ลิมปิเจริญ (2526, หน้า 181) จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ (2532, หน้า 56) บุญชม ศรีสะอาด (2537, หน้า 36 – 38) เทเลอร์ (Tyler, 1949) กล่าวถึงหลักเกณฑ์การจัดระเบียบเนื้อหาวิชาที่มีลักษณะสอดคล้องกัน ดังนี้

ก. จัดลำดับจากง่ายไปหายาก หมายถึง เรียงลำดับเนื้อหาที่สลับซับซ้อนน้อยไปหาเนื้อหาที่สลับซับซ้อนมาก หรือเรียงจากเนื้อหาที่เป็นที่เข้าใจง่ายไปสู่เนื้อหาที่เข้าใจยาก

ข. จัดลำดับโดยยึดความจำเป็นที่ต้องเรียนก่อนหลัง โดยยึดหลักว่าเนื้อหาใดเป็นพื้นฐานในการเรียนก็ควรจัดไว้ก่อน เรียงลำดับความจำเป็น

ค. จัดลำดับจากส่วนใหญ่ไปหาส่วนย่อย หรือจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย ทำให้ผู้เรียนเห็นภาพรวม หรือโครงสร้างของเรื่องที่จะเรียนทั้งหมดก่อนศึกษารายละเอียดในแต่ละด้าน

ง. จัดลำดับโดยยึดกาลเวลาเป็นหลัก การจัดเนื้อหาแบบนี้มีคุณค่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ โดยเรื่องใดเกิดก่อนก็จัดให้เรียนก่อน เรื่องใดเกิดหลังก็จัดให้เรียนตามมา

จ. จัดลำดับจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่ไกลตัว ทำให้ง่ายต่อการเข้าใจ เชื่อมต่อการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน

ฉ. จัดเนื้อหาวิชาให้มีความต่อเนื่องเพื่อให้เชื่อมต่อการสะสมความรู้ ทำให้เกิดความมั่นคงและเพียงพอสำหรับการที่จะเรียนในขั้นต่อ ๆ ไปอย่างสัมฤทธิ์ผล โดยความต่อเนื่องควรมีทั้งภายในวิชาหนึ่ง ๆ และระดับชั้นนั้น ๆ

ช. จัดเนื้อหาวิชาให้มีความสัมพันธ์กัน โดยเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาและสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน เพื่อมุ่งให้เกิดบูรณาการของความรู้และการถ่ายโอนความรู้จากวิชาหนึ่งไปสู่อีกวิชาหนึ่ง

3. กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากิจกรรมการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอน เพราะกิจกรรมทั้งของผู้เรียนและผู้สอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 72 – 75) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นจะต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

1. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร โดยหลักสูตรปัจจุบันมุ่งหวังให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น เกิดทักษะกระบวนการต่างๆ เช่น กระบวนการคิด การแก้ปัญหา เป็นต้น ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องสอนวิธีการคิด วิธีการทำ วิธีการแก้ปัญหาและสอนอย่างมีลำดับขั้นตอนที่มีประสิทธิภาพ จัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติตามที่หลักสูตรมุ่งหวัง

2. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน เช่น การสอนมีจุดประสงค์เน้นพฤติกรรมด้านทักษะ ดังนั้น ผู้สอนต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้ลงมือฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดทักษะ

3. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน

4. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา เช่น เนื้อหาวิชาประเภทการแก้ปัญหาก็ต้องให้ผู้เรียนได้คิดแก้ปัญหาและเปิดโอกาสให้แสดงความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหานั้น

5. จัดกิจกรรมให้มีลำดับขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง ไม่สับสน และสามารถโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่เรียนได้ การจัดลำดับขั้นตอนควรเริ่มจากง่ายไปยาก รูปธรรมไปนามธรรม ใกล้เคียงไปไกลตัว และส่วนรวมไปส่วนตัวจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี

6. จัดกิจกรรมให้น่าสนใจโดยใช้สื่อการสอนที่เหมาะสม

7. จัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก ส่วนตัวความรู้เป็นผลพลอยได้จากการกระทำกิจกรรม โดยระหว่างการทำกิจกรรม ผู้เรียนจะเกิดการพัฒนาตนเองทางการคิด การปฏิบัติ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน การวางแผนจัดการและเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่เรียกว่า “เรียนรู้วิธีการหาความรู้”

8. จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ท้าทายความคิดความสามารถของผู้เรียน ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้และการแก้ปัญหาคด้วยตนเอง จะทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียนและได้รับประโยชน์จากการเรียนอย่างแท้จริง

9. จัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลายให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนและเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

10. จัดกิจกรรมโดยให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน และเป็นกันเอง เพราะทำให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสุข สบายใจ ไม่ตึงเครียด อันส่งผลให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน

11. จัดกิจกรรมแล้วต้องมีการวัดผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้งเพื่อค้นหาข้อดี ข้อบกพร่อง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขสำหรับใช้ในครั้งต่อไป ในการวัดผลควรมีทั้งการวัดผลระหว่างที่ผู้เรียนทำกิจกรรมและภายหลังการทำกิจกรรม โดยผู้สอนอาจใช้วิธีการสังเกต ชักถาม

ตรวจสอบ ผลงาน หรือทดสอบเมื่อวัดผลแล้วพบว่ากิจกรรมนั้นทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี สามารถนำไปใช้ได้ แต่ถ้าผู้เรียนพบปัญหาขณะปฏิบัติกิจกรรม ผู้สอนควรได้วิเคราะห์หาสาเหตุและแก้ไขให้ตรงจุด

4. สื่อการเรียนรู้ มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนซึ่งเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ เจตคติ และทักษะให้บรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนการสอนและตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ได้ดียิ่งขึ้น

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542, หน้า 118) กล่าวถึง การเลือกสื่อการเรียนการสอน ว่ามีหลักสำคัญในการเลือก ดังนี้

1. ต้องตอบสนองจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหา
2. ต้องเหมาะสมกับวัย พื้นฐานประสบการณ์และจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. ต้องเหมาะสมกับผู้เรียนทั้งด้านสภาพสังคมและเศรษฐกิจ
4. ต้องเหมาะสมทั้งในด้านค่าใช้จ่ายและการปฏิบัติ
5. ต้องหาได้ง่าย

5. การวัดผลและประเมินผลการเรียน เป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อบ่งชี้ว่าผู้เรียนมีความรู้ เจตคติ และทักษะที่สำคัญเพียงพอหรือไม่ ตลอดจนเพื่อวินิจฉัยจุดเด่นและจุดด้อยของผู้เรียน โดยสังเกตจากสัมฤทธิ์ผลที่แสดงออกมา และเพื่อบ่งชี้ถึงระดับสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียนแต่ละคน (กาญจนา คุณารักษ์, 2527, หน้า 148) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการประเมินผลการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่ประเมินว่าผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้หรือไม่

ประเภทของการประเมินผลการเรียนการสอน

กาญจนา คุณารักษ์ (2527, หน้า 148 – 149) และจีระพันธุ์ พูลพัฒน์ (2532, หน้า 220 – 221) แบ่งประเภทของการประเมินผลการเรียนการสอนเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน หรือการประเมินไปใช้ในการพิจารณาปรับปรุงการเรียนการสอน มีความหมายครอบคลุม ดังนี้

1.1 การประเมินผลก่อนการเรียน เป็นการตรวจสอบความรู้พื้นฐานและทักษะเบื้องต้นของผู้เรียนก่อนสอนแล้วประเมินผลการตรวจสอบนั้นว่าควรจะปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างไรก่อนที่จะลงมือสอนหรือจะวางแผนการสอนอย่างไรจึงจะเกิดผลดีที่สุด

1.2 การประเมินผลระหว่างเรียน เป็นการประเมินว่าผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้เพียงใดหรือไม่ แล้วนำผลการประเมินมาพิจารณาว่าจะปรับปรุงตัว

ผู้เรียนอย่างไร (ปรับปรุงการเรียนการสอน) จะทำงานอะไรให้ทำ หรือจะให้ค้นคว้าอะไรเพิ่มเติม จะปรับปรุงแผนการสอนและวิธีการสอนอย่างไร (ปรับปรุงการสอน) ผู้เรียนจึงจะเรียนได้ดีและมีความเข้าใจ

2. การประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียน (Summative Evaluation) โดยมีจุดมุ่งหมายในการประเมินเพื่อนำผลประเมินไปใช้ในการตัดสินผลการเรียน มีความหมายครอบคลุมถึงการประเมินผล 2 ประการ คือ

2.1 การประเมินระหว่างภาคเรียนให้ครอบคลุมจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมของรายวิชาออกมาเป็นคะแนนระหว่างภาค

2.2 การประเมินผลปลายภาค โดยประเมินผลตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่สำคัญ ๆ เมื่อสิ้นภาคเรียน

การประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนใน 2 ลักษณะนี้เพื่อที่จะนำคะแนนที่ได้จากการประเมินไปรวมกันตามอัตราส่วนของแต่ละรายวิชาแล้วตัดสินให้ระดับผลการเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

วิธีการประเมินผลการเรียนการสอน

จิตทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 98 – 101) กล่าวถึงวิธีการประเมินผลการเรียนการสอนว่าจำแนกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. การวัดโดยใช้การทดสอบ (Testing Technique) เป็นการวัดโดยมีแบบทดสอบ (Test) เป็นเครื่องมือในการวัดแบ่งเป็น 3 ชนิด คือ

1.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ (Achievement Test) เป็นข้อสอบที่มุ่งวัดคุณลักษณะทางด้านความรู้ ความคิด และความสามารถ หรือพุทธิพิสัย และทักษะพิสัย แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ แบบทดสอบที่ผู้สอนสร้างขึ้นเอง (Teacher – Made Test) และแบบทดสอบมาตรฐานซึ่งเป็นแบบทดสอบที่สร้างและผ่านกระบวนการพัฒนามีคุณภาพได้มาตรฐาน ส่วนใหญ่จะใช้ในการวัดผลสัมฤทธิ์แบบรวบยอด

1.2 แบบทดสอบวัดความถนัดและเชาว์ปัญญา (Aptitude and Intelligence Test) เป็นข้อสอบที่มุ่งวัดคุณลักษณะทางด้านพุทธิพิสัยและทักษะพิสัย เป็นข้อสอบที่วัดความสามารถของผู้เรียนว่าจะเรียนได้มากน้อยแค่ไหน หรือมีความถนัดในทางใด

1.3 แบบทดสอบวัดบุคลิกภาพ (Personality Test) เป็นเครื่องมือในการวัดคุณลักษณะด้านความรู้สึก หรือจิตพิสัย เช่น เจตคติ ค่านิยม ความเชื่อ เป็นต้น และวัดบุคลิกภาพของบุคคล

ส่วนรูปแบบของข้อสอบมี 3 ชนิด คือ ข้อสอบปากเปล่า (Oral Test) ข้อสอบแบบ
ข้อเขียน (Written Test) ซึ่งแบ่งแบบอัตนัยและแบบปรนัย และข้อสอบภาคปฏิบัติ (Performance
Test)

2. การวัดโดยไม่ใช้การทดสอบ (Non – Testing Technique) แบ่งเป็น ดังนี้

2.1 การสอบถาม (Questioning) มักใช้ถามข้อเท็จจริงและความคิดเห็นต่าง ๆ เช่น
แบบสอบถามแบบปิด แบบสอบถามแบบเปิด

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) เช่น การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ การสัมภาษณ์
แบบไม่เป็นทางการ

2.3 ผู้สอนอาจจะเฝ้าดูพฤติกรรมต่าง ๆ โดยที่ไม่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของ
การสังเกตไว้ล่วงหน้า แต่จะจดบันทึกพฤติกรรมที่สังเกตได้ทั้งหมด หรือผู้สอนจะเฝ้าดูอย่างมี
การเตรียมการในสิ่งที่ต้องการสังเกตแล้วจดบันทึกเฉพาะข้อมูลที่ต้องการศึกษาเท่านั้น

2.4 การวัดผลงาน (Product Evaluation) โดยผู้เรียนต้องมีผลงานที่ใช้วัดส่วน
ผู้ประเมินต้องตั้งเกณฑ์ในการวัดล่วงหน้าซึ่งในแต่ละเกณฑ์อาจมีน้ำหนักเท่ากัน หรือไม่เท่ากันก็ได้

ประโยชน์ของการประเมินผลการเรียนการสอน

สุจินต์ วิสุทธิรานนท์ (2526, หน้า 230 – 231) กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนการสอน
มีประโยชน์ที่สำคัญ ดังนี้

1. ประโยชน์ต่อการเรียนการสอน แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

1.1 ด้านผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนได้รับความสามารถของตนเองโดยเปรียบเทียบกับ
จุดประสงค์ของการสอนว่าตนบรรลุจุดประสงค์หรือไม่ มีอะไรที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข เป็น
การสร้างแรงจูงใจและลักษณะนิสัยให้ผู้เรียนรู้จักสำรวจตนเองและประเมินตนเองอยู่เสมอทำให้
ผู้เรียนรู้จักตนเอง

1.2 ด้านผู้สอน ก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1.2.1 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้เรียนก่อนที่จะมีการเรียนการสอนเกิดขึ้น
ซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดและปรับปรุงจุดประสงค์การเรียนการสอนได้ดียิ่งขึ้นจาก
การประเมินผลก่อนการเรียน (Pre – Test)

1.2.2 ทำให้ผู้สอนสามารถปรับปรุงวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มี
ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.2.3 ช่วยให้ผู้สอนสามารถจัดแบ่งกลุ่มผู้เรียนเพื่อทำกิจกรรมการเรียนการสอน
ได้อย่างเหมาะสม

1.2.4 ช่วยให้ผู้สอนสามารถแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนได้ตรงจุด

1.2.5 ช่วยให้การรายงานผลการเรียนให้แก่ผู้ปกครองได้อย่างมีหลักเกณฑ์

2. ประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

2.1 ด้านการแนะแนว ก่อให้เกิดประโยชน์ ดังต่อไปนี้

2.1.1 ช่วยให้ผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องทราบรายละเอียดเกี่ยวกับตัวผู้เรียนตลอดจนปัญหาและข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการให้คำแนะนำปรึกษาและช่วยเหลือให้ปรับตัวได้

2.1.2 ช่วยในการสำรวจความถนัดและความสนใจของผู้เรียน

2.1.3 ช่วยในการแนะแนวด้านการเรียนและการอาชีพ

2.1.4 ช่วยให้รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เรียนเพื่อใช้เป็นระยะเรียนสะสม

2.1.5 ช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนเห็นปัญหาร่วมกัน และร่วมมือในการแก้ปัญหา

2.1.6 ส่งเสริมลักษณะเด่นของผู้เรียน

2.2 ด้านการบริหาร ก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

2.2.1 ช่วยในการคัดเลือกผู้เรียนเพื่อเข้าศึกษา

2.2.2 ช่วยให้เห็นข้อบกพร่องต่าง ๆ ของการเรียนการสอนเพื่อจะได้ทำการแก้ไขปรับปรุงต่อไป

2.2.3 ช่วยให้ผู้รู้ถึงสถานภาพทางการศึกษาที่แท้จริงของสถานศึกษา

2.2.4 ช่วยในการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา

การประเมินหลักสูตรก่อนนำไปใช้ หลังจากร่างหลักสูตรเรียบร้อยแล้วควรที่จะมีการประเมินหลักสูตรก่อนที่จะนำไปใช้ เพื่อจะได้รับทราบข้อบกพร่องและปรับปรุงแก้ไข

สัจจ อุทรานันท์ (2532, หน้า 246) ได้เสนอวิธีการตรวจสอบคุณภาพของโครงร่างหลักสูตร ดังนี้

1. การตรวจสอบเอกสารหลักสูตร แบ่งเป็น 2 ประการ คือ

1.1 การตรวจสอบเอกสารหลักสูตรโดยนักพัฒนาหลักสูตร ซึ่งเป็นผู้ร่างหลักสูตรเอง เป็นการศึกษาวิเคราะห์ตรวจสอบอย่างละเอียดภายหลังการเขียนหลักสูตรเสร็จสิ้นแล้วประมาณ 2-3 สัปดาห์ ซึ่งจะช่วยให้หลักสูตรที่เขียนขึ้นมีความบกพร่องน้อยที่สุด

1.2 การตรวจสอบเอกสารหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับหลักสูตรทั่วไปและผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของวิชาต่าง ๆ ที่บรรจุไว้ในหลักสูตร

2. การทดลองใช้หลักสูตร อาจจะมีการทดลองหลักสูตรทั้งระบบกับกลุ่มทดลองในขอบเขตที่จำกัด หรืออาจจะเลือกเอาเฉพาะตอนใดตอนหนึ่งของหลักสูตรมาทำการทดลองใช้กับกลุ่มทดลองก็ได้ ขณะที่มีการทดลองใช้หลักสูตร ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรจะต้อง

คอยให้คำแนะนำ ชี้แจง รวมทั้งมีการติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร เพื่อจะได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาเป็นพื้นฐานในการปรับปรุงแก้ไข โครงร่างหลักสูตรให้มีความเหมาะสมก่อนมีการนำไปใช้จริงต่อไป

3. การประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิคปุยแซงค์ (Puissance Analysis Technique) ซึ่งเป็นเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ 3 ส่วนของหลักสูตร คือ จุดมุ่งหมาย กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอนว่ามีคุณค่า มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด โดยการวิเคราะห์อาจจะประเมินทั้ง 3 ส่วนรวมกัน หรืออาจจะดำเนินการวิเคราะห์ส่วนใดส่วนหนึ่งของหลักสูตรเพียงส่วนเดียวก็ได้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535, หน้า 14) กล่าวว่า การตรวจสอบคุณภาพของโครงร่างหลักสูตรทำได้หลายวิธี เช่น ใช้วิธีการประชุมสัมมนาโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์ตรงในเรื่องนั้นตรวจสอบ การวิจัยเอกสารหลักสูตรโดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) การทดลองใช้หลักสูตรแบบนาร่อง และการวิจัย

สุนีย์ เหมะประสิทธิ์ (2537, หน้า 124 – 126) กล่าวถึงกระบวนการของการตรวจสอบคุณภาพของโครงร่างหลักสูตร ดังนี้

1. การตรวจสอบเอกสารหลักสูตร เป็นขั้นแรกหลังจากที่ร่างหลักสูตรเสร็จแล้ว เป็นการตรวจหาว่าส่วนใดของเอกสารหลักสูตรมีความสมบูรณ์ มีความชัดเจน หรือส่วนใดมีความบกพร่อง ไม่กระจ่าง อาจสื่อความหมายผิด สิ่งที่พิจารณา คือ ความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตร ได้แก่ ความสอดคล้องระหว่างจุดหมาย เป้าประสงค์ จุดประสงค์ โครงสร้างและรูปแบบ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล นอกจากนี้รวมถึงคำอธิบาย คู่มือการใช้ คู่มือการประเมิน เป็นต้น ส่วนวิธีการตรวจสอบเอกสารหลักสูตรสามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

1.1 โดยคณะทำงานหรือคณะกรรมการร่างหลักสูตร ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้จัดทำหรือสร้างหลักสูตรเป็นผู้ตรวจสอบทบทวน หรือประเมินผลงานของตน หากคณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยอนุกรรมการ หรือกลุ่มทำงานหลายๆ ชุด อาจให้แต่ละชุดตรวจสอบและประเมินผลงานของตนในแง่หลักทฤษฎีและความเป็นไปได้ของการปฏิบัติภายใต้บริบทของสังคมนั้น ๆ

1.2 โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์ เมื่อคณะกรรมการร่างหลักสูตรได้ตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงเอกสารหลักสูตรแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การให้ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาทั้งในระดับกว้าง และระดับเฉพาะทางตรวจสอบเอกสารหลักสูตรอีกครั้ง

1.3 การจัดสัมมนาเพื่อฟังเสียงสาธารณชน ผู้เข้าร่วมสัมมนา ประกอบด้วย บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยเฉพาะผู้ปฏิบัติ เช่น ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาานิเทศก์ ผู้สอน และผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ทรงคุณวุฒิในแขนงวิชาการด้านอื่นที่มีใช้การศึกษาแต่เป็นผู้สนใจ นอกจากนี้ยังรวมถึงกลุ่มอาชีพต่าง ๆ และผู้ปกครองเพื่อรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะอันจะนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรต้นแบบให้สมบูรณ์

2. วิธีการทดลองนำร่อง (Pilot Study) เป็นการศึกษาความเป็นไปได้ของการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติจริง โดยทำการทดลองกับสถานศึกษาจำนวนไม่มากนักประมาณ 3 - 5 แห่ง ทั้งนี้เพราะต้องการควบคุมและกำกับอย่างใกล้ชิด โดยต้องสรรหาสถานศึกษาที่เป็นตัวแทนของสถานศึกษาอื่น ๆ จัดเตรียมสื่อ กิจกรรมการเรียนการสอน บุคลากร แหล่งทรัพยากรต่าง ๆ กระบวนการติดตามผล เป็นต้น ขึ้นนั้นนับว่าเป็นขั้นที่สำคัญยิ่งขั้นหนึ่ง เพราะผลการทดลองในขั้นนี้จะตอบคำถามเบื้องต้นว่าหลักสูตรต้นแบบมีคุณภาพเพียงใด เหมาะกับสภาพของระบบการบริหารการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และบริบทของสังคมมากน้อยเพียงใด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องวางแผนอย่างถี่ถ้วนทั้งข้อมูลที่ต้องการตรวจสอบว่า หลักสูตรมีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติเพียงใด ข้อมูลที่นักพัฒนาหลักสูตรมุ่งศึกษามี 2 ส่วน คือ

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร เป็นส่วนที่เกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้โดยบุคลากรในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร ครูประจำชั้น ครูประจำกลุ่มวิชา ครูที่ทำหน้าที่แนะแนว หรือวัดผลเครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามความคิดเห็น แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตพฤติกรรมการสอน การสังเกตผลการปฏิบัติงานของบุคลากรดังกล่าว รายงาน หรือเอกสารของโรงเรียน เป็นต้น

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน โดยพิจารณาจากพฤติกรรมของผู้เรียนทั้งทางด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัย เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบทดสอบ แบบวัดทัศนคติ แบบสังเกตพฤติกรรม แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอน เป็นต้น เพราะฉะนั้น ผลการศึกษาของโครงการทดลองนำร่องจะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปทดลองภาคสนาม

3. วิธีการทดลองภาคสนาม (Field Experiment) เป็นการนำหลักสูตรต้นแบบที่ปรับปรุงแก้ไขจากการทดลองนำร่องมาทดลองใช้ในวงกว้างขึ้น คือ ทดลองกับสถานศึกษา 3 แห่งขึ้นไปเพื่อทดสอบความเป็นไปได้ของการนำหลักสูตรไปใช้กับสภาพสังคมที่แท้จริง คือ ในวงกว้างโดยครอบคลุมทุกภูมิภาค ทุกประเภทของสถานศึกษา การทดลองภาคสนามอาจกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น

3.1 การประเมินผู้เรียน อาจพิจารณาจาก

3.1.1 ความก้าวหน้าในการเรียน โดยใช้การประเมินผลย่อย (Formative Evaluation)

3.1.2 ผลการเรียนรู้ปลายภาค โดยใช้การประเมินผลรวม (Summative Evaluation)

3.1.3 สมรรถภาพ หรือทักษะเฉพาะด้าน โดยมีแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเฉพาะ เช่น แบบวัดทักษะการแก้ปัญหา เป็นต้น

3.1.4 อุปนิสัยและพฤติกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาสังคม โดยใช้แบบวัด พฤติกรรมเฉพาะด้าน เช่น พฤติกรรมด้านความซื่อสัตย์ หรือใช้สถานการณ์จำลอง เป็นต้น

3.2 การประเมินกระบวนการบริหารหลักสูตร คือ การประเมินการนำหลักสูตรไปใช้ เช่น สังเกตพฤติกรรมการสอน หรือรูปแบบการสอนของครูซึ่งเป็นขั้นที่สำคัญยิ่ง

3.3 การประเมินหลักสูตรทั้งระบบ ทั้งปัจจัยเบื้องต้น (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product)

3.4 การจัดสัมมนาเพื่อระดมความคิดและรับฟังข้อวิพากษ์จากบุคคลที่เป็นตัวแทนของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในสังคม

เมื่อทำการตรวจสอบคุณภาพของเค้าโครงหลักสูตรทั้ง 3 ขั้นแล้ว คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรก็จะดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรต้นแบบในทุก ๆ ขั้น จึงได้หลักสูตรแม่บทเพื่อนำไปใช้ต่อไป

ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร

ถือเป็นขั้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในการชี้ถึง ความล้มเหลวของหลักสูตรโดยตรง ในขั้นนี้จะเป็นการนำหลักสูตรที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพ แล้วไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดผลสูงสุดกับตัวผู้เรียน

สัจจ อุทรานันท์ (2532, หน้า 264 – 271) กล่าวว่า โดยทั่วไปการนำหลักสูตรไปใช้ จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. งานบริหารและบริการหลักสูตร ได้แก่ งานเตรียมบุคลากร การจัดผู้สอนเข้าสอน ตามหลักสูตร การบริหารและบริการวัสดุหลักสูตร ได้แก่ เอกสารหลักสูตร และสื่อการเรียน การสอนต่าง ๆ

2. งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ได้แก่ การจัดทำแผนการสอน การจัด กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน

3. งานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร ได้แก่ การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 4 การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

เป็นขั้นที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อคุณภาพของหลักสูตร โดยการประเมินผลหลักสูตรนั้นจะช่วยให้ทราบคำตอบได้ว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนั้นเป็นอย่างไร สามารถนำไปใช้ได้ดีเพียงใด มีข้อดี และข้อด้อยอย่างไร ตลอดจนผลที่ได้จากการใช้หลักสูตรเป็นอย่างไรเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลหลักสูตรมาใช้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้มีความเหมาะสมและคุณภาพดียิ่งขึ้น

จุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตร

วิชัช วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 218) กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตร ดังนี้

1. เพื่อหาคุณค่าของหลักสูตร หรือการประเมินปัจจัยเบื้องต้น โดยตรวจสอบดูว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมานั้นสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ซึ่งเป็นระยะของการพัฒนาหลักสูตรและการตรวจสอบหลักสูตรตามลำดับ
2. เพื่อวัดผลดูว่าการวางเค้าโครงและรูปแบบระบบของหลักสูตร รวมทั้งวัสดุประกอบหลักสูตรและการบริหารหลักสูตรเป็นไปในทางที่ถูกต้องแล้วหรือไม่
3. การประเมินผลจากตัวผู้เรียนเอง หรือการประเมินผลผลิตเพื่อตรวจสอบว่ามีลักษณะที่พึงประสงค์เป็นไปตามมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่เพียงใด

ส่วนจิตทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 192 – 193) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า การประเมินผลหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ

1. เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องที่พบในองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร ซึ่งมักจะดำเนินการในช่วงที่การพัฒนาหลักสูตรยังคงดำเนินการอยู่ เพื่อที่จะพิจารณาว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร เช่น จุดหมาย โครงสร้าง เนื้อหา การวัดผล เป็นต้น มีความสอดคล้องและเหมาะสม หรือไม่สามารถนำมาปฏิบัติในช่วงการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ หรือในขณะที่การใช้หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนกำลังดำเนินอยู่ได้มากน้อยเพียงใด และมีปัญหาอุปสรรคอะไร จะได้เป็นประโยชน์แก่นักพัฒนาหลักสูตรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรให้มีคุณภาพดีขึ้นได้ทันทั่วทั้งที่
2. เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขระบบการบริหารหลักสูตร การนิเทศ กำกับ ดูแล และการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยจะดำเนินการในขณะที่มีการนำหลักสูตรไปใช้ จะได้ช่วยปรับปรุงหลักสูตรให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารว่าควรใช้หลักสูตรต่อไปอีก หรือควรยกเลิก การใช้หลักสูตรเพียงบางส่วน หรือยกเลิกทั้งหมด โดยจะดำเนินการหลังจากที่ใช้หลักสูตรไปแล้ว ระยะเวลาหนึ่งแล้วจึงประเมินเพื่อสรุปผลตัดสินว่าหลักสูตรมีคุณภาพดี หรือไม่ดี บรรลุตามเป้าหมาย ที่หลักสูตรกำหนดไว้มากน้อยเพียงใด สนองความต้องการของสังคมเพียงใดและเหมาะสมกับ การนำไปใช้ต่อไปหรือไม่

4. เพื่อต้องการทราบคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรว่ามี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามความมุ่งหวังของหลักสูตรหลังจากผ่านกระบวนการทาง การศึกษามาแล้ว หรือไม่อย่างไร โดยจะดำเนินการในขณะที่มีการนำหลักสูตรไปใช้หรือหลังจาก ที่ใช้หลักสูตรไปแล้วระยะหนึ่งก็ได้

ขณะที่เชเลอร์, อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, Alexander & Lewis, 1981, p. 317) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตรเพื่อที่ว่าหลักสูตรนั้นได้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย ที่กำหนดไว้หรือไม่ จุดมุ่งหมายเหล่านั้นมีความเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด หลักสูตรเหมาะสมกับ กลุ่มผู้เรียนที่ใช้หลักสูตรนั้นหรือไม่ วิธีการเรียนการสอนที่เลือกใช้นั้นเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้ บรรลุเป้าหมายหรือไม่ การเลือกเนื้อหาได้กระทำการอย่างดีที่สุดแล้วหรือไม่ อุปกรณ์สื่อการเรียนที่ใช้ สำหรับการเรียนการสอนนั้นเหมาะสมและดีที่สุดแล้วหรือไม่ นอกจากนั้นยังรวมถึงการประเมิน การบริหารหลักสูตรและการบริการวิชาการของสถาบันการศึกษานั้นด้วย

สำหรับแมคเนล (McNeil, 1977, p. 134) มีความเห็นว่า การประเมินผลหลักสูตรควร จะตอบคำถาม 2 ประการคือ

1. หลักสูตร รายวิชา และกิจกรรมการเรียนที่ได้พัฒนาและจัดทำขึ้นนั้นได้ให้ผลตาม ที่ปรารถนาหรือไม่

2. จะปรับปรุงหลักสูตรนั้นให้ดีที่สุดอย่างไร

จากจุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตรดังที่กล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “การประเมินผลหลักสูตร” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของ หลักสูตร อันได้แก่จุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ การวัดผล และประเมินผลการเรียนการสอน ตลอดจนระบบการบริหารหลักสูตร เพื่อพิจารณาว่าหลักสูตร ที่พัฒนาขึ้นนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และจะปรับปรุงหลักสูตรนั้นให้ดีที่สุด อย่างไร

ประเภทของการประเมินผลหลักสูตร

สูนีย์ เหมะประสิทธิ์ (2537, หน้า 182) กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วการประเมินผลหลักสูตร โดยคำนึงถึงช่วงเวลาของการประเมินจะแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การประเมินผลหลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปปฏิบัติ (Pre – Evaluation) เป็นการประเมินหลักสูตรหลังจากได้วางแผนพัฒนาหลักสูตรแล้วเพื่อเป็นการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฉบับร่างและองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร โดยเป็นการพิจารณาวิเคราะห์ความสมเหตุสมผล หรือความเชื่อมั่นของสิ่งที่กำหนดไว้ในหลักสูตรกับความน่าจะเป็นว่ามีความ สัมพันธ์และสอดคล้องกับความเป็นจริง หรือไม่อย่างไร โดยอาศัยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านพัฒนาหลักสูตร ทางด้านเนื้อหาวิชา กระบวนการเรียนการสอนและการวัดผล เป็นต้น

2. การประเมินผลหลักสูตรระหว่างการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ (On Going or Formative Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบคุณภาพ หรือคุณค่าของหลักสูตรในขณะที่ดำเนินการใช้หลักสูตร โดยพิจารณาวิเคราะห์ว่าตัวหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้นเป็นอย่างไร มีข้อบกพร่อง หรือจุดอ่อนของการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้ นักพัฒนาหลักสูตรสามารถพิจารณาวิเคราะห์และปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนที่นำไปใช้ได้ มีความสมเหตุสมผลกับหลักการและเหตุผลในวางแผนหลักสูตร

สำหรับแนวทางในการประเมินผลหลักสูตรระหว่างการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ หรือในระหว่างการจัดการเรียนการสอนนั้นมีแนวทางดำเนินการ 2 ประการ ดังนี้ ชูศรี สุวรรณโชติ (2542, หน้า 216)

1. การประเมินผลในทุกชั้นของการใช้หลักสูตร หมายถึง การประเมินผลทุกบทเรียน ด้วยการพิจารณาทุกจุดของหลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นหลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ตลอดจนเนื้อหา กิจกรรมที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ อันเป็นแนวทางที่ประเมินผลหลักสูตรที่ดีที่สุด เพราะทำให้เกิดความมั่นใจในหลักสูตรที่นำมาใช้และที่สำคัญ คือ ผู้ใช้หลักสูตรจะได้รายละเอียด ที่สุดในการประเมินผลและสามารถพัฒนาหลักสูตรต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. การประเมินผลเป็นระยะ ๆ ในระหว่างการใช้หลักสูตรนั้น การประเมินผลเช่นนี้ ผู้ใช้หลักสูตรจะกำหนด หรือร่วมกันกำหนดให้มีการประเมินผลหลักสูตรตามโอกาสอันควร อาจจะเป็นครั้งบทเรียน หรือครั้งหลักสูตร หรือเมื่อจบบทเรียนนั้น ๆ หรืออาจจะเป็นหนึ่ง ภาคเรียน หรือหนึ่งปีการศึกษาแล้วแต่มีข้อตกลงกัน การประเมินผลแบบนี้จะได้รายละเอียด ต่าง ๆ ลดน้อยลง แต่มีผลดีที่ทุกคนมีโอกาสมาพิจารณาร่วมกันซึ่งทำให้เกิดแนวคิดในการพัฒนา หลักสูตรต่อไปอย่างกว้างขวาง

3. การประเมินผลหลักสูตรหลังจากนำหลักสูตรไปปฏิบัติ (Summative Evaluation) เป็นการประเมินหลักสูตรในช่วงเวลาที่หลักสูตรได้นำไปใช้แล้ว หรือเป็นการประเมินผลจบ โครงการของหลักสูตรนั้น ๆ โดยเป็นการวิเคราะห์หาผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน นั่นคือ

เป็นการวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของการวางแผนพัฒนาหลักสูตร กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ กระบวนการเรียนการสอน และผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน โดยอาศัยแบบสอบถาม ชนิดต่าง ๆ เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลของการเรียนของผู้เรียน ความคิดเห็นของผู้เรียน ผู้สอน ผู้ปกครอง ตลอดจนความคิดเห็นของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ขณะที่ชูศรี สุวรรณโชติ (2542, หน้า 218 – 219) สรุปว่า การประเมินผลหลักสูตร จะต้องกระทำเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การประเมินผลการเรียน เป็นการพิจารณาเพื่อให้ได้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และจากผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนนี้จะบ่งชี้ได้ว่าหลักสูตรนั้น ได้จัดขึ้นถูกต้อง หรือตรงกับ สถานะต่าง ๆ ที่สังคมต้องการ หรือไม่เพียงใด หรืออาจจะกล่าวได้ว่าการประเมินผลผู้เรียนเป็น การทำให้ทราบถึงผลกระทบต่องาน หรือทราบถึงผลผลิตจากหลักสูตร

2. การประเมินผลตัวหลักสูตร เป็นการประเมินผลเพื่อจะได้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของ หลักสูตรที่ได้นำมาใช้กับผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้สามารถนำผลจากการประเมินผลมาใช้ในการพัฒนา หลักสูตรที่จะต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการประเมินผลหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ทั้งในช่วงก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ระหว่างการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ซึ่งจะเป็น การประเมินผลการเรียนและหลังจากนำหลักสูตรไปทดลองใช้ จะเป็นการประเมินผลการเรียนและ ประเมินผลคุณภาพหลักสูตร

สิ่งที่ต้องประเมินผลในระบบหลักสูตร

ในการประเมินผลหลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นการประเมินก่อนนำหลักสูตรไปปฏิบัติ การประเมินระหว่างการนำหลักสูตรไปปฏิบัติและการประเมินหลังจากนำหลักสูตรไปปฏิบัติ นั้น (สังข์ อุทรานันท์, 2532, หน้า 279 – 280; ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 195 - 197) กล่าวใน ทำนองเดียวกันว่า สิ่งสำคัญที่ต้องประเมินผลในระบบหลักสูตรมี ดังนี้

1. การประเมินเอกสารหลักสูตร เป็นการตรวจสอบคุณภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรว่าจุดมุ่งหมาย จุดประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหาสาระ และวิธีการวัดผลและประเมินผล มีความสอดคล้อง เหมาะสม ครบถ้วนและถูกต้องตามหลักการพัฒนาหลักสูตร หรือไม่เพียงใด ภาษาที่ใช้สามารถสื่อให้เข้าใจและมีความชัดเจนในการนำไปสู่การปฏิบัติหรือไม่ หลักสูตรที่สร้างขึ้นเหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่ และความต้องการของสังคมมากน้อยเพียงใด การประเมินเอกสาร หลักสูตรนี้มักใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และใช้การสัมภาษณ์ การตอบแบบ สอบถาม โดยกำหนดรายการและระดับที่ต้องการประเมิน เป็นต้น

2. การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้กับสถานการณ์จริงเพียงใด การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรทำอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรในการใช้หลักสูตรเพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นและสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล วิธีการประเมินอาจจะใช้การสังเกต สัมภาษณ์ และส่งแบบสอบถามให้ผู้ใช่คือ ผู้สอน ผู้บริหาร ผู้เรียน เป็นต้น การประเมินการใช้หลักสูตรอาจประเมินการใช้หลักสูตรทั้งหมดก็ได้ หรืออาจประเมินเพียงบางส่วนของการใช้หลักสูตร เช่น การประเมินเฉพาะประสิทธิภาพการสอนของผู้สอน หรือบรรยากาศการเรียนการสอนในชั้นเรียน

3. การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร เป็นการตรวจสอบสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียนซึ่งประกอบด้วยสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการ (Academic Achievement) ได้แก่ ความรู้ ความสามารถในวิชาการต่าง ๆ ที่เรียนและสัมฤทธิ์ผลที่ไม่ใช่ทางวิชาการ (Non – Academic Achievement) ได้แก่ บุคลิกภาพ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น การประเมินผลสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรนั้น นอกจากจะประเมินผู้เรียนที่กำลังศึกษาอยู่แล้วยังควรติดตามผลความก้าวหน้าของผู้สำเร็จการศึกษาว่าสามารถนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานและประสบความสำเร็จในการทำงาน หรือศึกษาต่อหรือไม่เพียงใด มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะแก้ปัญหาได้ดีหรือไม่ โดยติดตามสอบถามจากผู้เรียน ผู้สำเร็จการศึกษา นายจ้าง หรือเจ้าของสถานประกอบการซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การส่งแบบสอบถาม เป็นต้น

4. การประเมินระบบหลักสูตร ในการประเมินผลหลักสูตรหากประเมินในแต่ละส่วน อาจทำให้มองเห็นภาพรวมไม่ชัดเจนและไม่ถูกต้องจึงควรมีการประเมินผลหลักสูตรทั้งระบบพร้อมกันไป เพราะการประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร และการประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรเป็นสิ่งที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

ส่วนโบเชมปี (Beauchamp, 1975, pp. 170 – 171) มีความเห็นว่า ในการประเมินผลหลักสูตรนั้นอย่างน้อยที่สุดจะต้องให้ครอบคลุมใน 4 ด้าน ดังนี้

1. ประเมินผลการใช้หลักสูตรของผู้สอน
2. ประเมินผลรูปแบบของหลักสูตร
3. ประเมินผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน
4. ประเมินระบบหลักสูตร

ขณะที่แฟรท์ (Pratt, 1980, pp. 409 – 419) เสนอว่า การประเมินผลหลักสูตรมีลักษณะสำคัญที่ต้องประเมิน ดังนี้

1. การประเมินภายในตัวหลักสูตร โดยจะต้องพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่กำหนดไว้คือ จุดมุ่งหมาย เหตุผลของการสร้างหลักสูตร วัตถุประสงค์ เกณฑ์การประเมินผลการเรียน การจัด

ระดับผลการเรียน สภาพแวดล้อม คุณลักษณะของผู้เรียน การสอน การแก้ปัญหาความแตกต่างของผู้เรียน การจัดการทรัพยากร การทดลองใช้หลักสูตร การประเมินโปรแกรมของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และผลผลิตจากหลักสูตรซึ่งการประเมินในขั้นนี้จะกระทำโดยผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร เช่น ผู้สอน บุคลากรในชุมชน

2. การประเมินการทดลองใช้หลักสูตร มีการดำเนินงาน 2 ชั้น คือ การทดสอบกับกลุ่มเล็ก (Pilot Testing) และการทดสอบจริง (Field Testing)

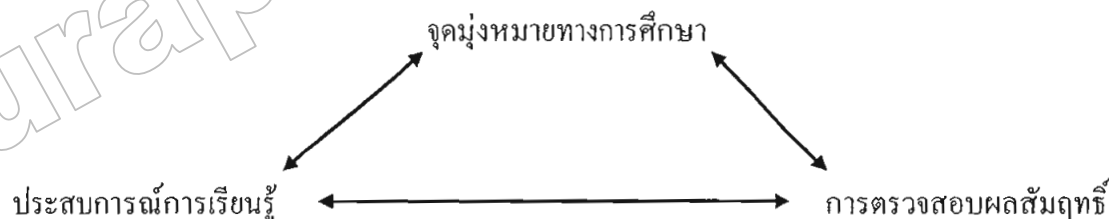
3. การประเมินผลโปรแกรม เป็นการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหลักสูตรหลังจากที่ได้นำหลักสูตรไปใช้จริงแล้ว ซึ่งการประเมินลักษณะนี้จะต้องประเมินหลาย ๆ ด้านทั้งจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผลการเรียนรู้ของผู้เรียน คุณลักษณะของผู้เรียน การสอนและการจัดการทรัพยากร

รูปแบบการประเมินผลหลักสูตร

รูปแบบการประเมินผลหลักสูตรมีหลายรูปแบบซึ่งแต่ละรูปแบบจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันที่สำคัญ ได้แก่

1. รูปแบบการประเมินผลหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler's Model of Evaluation)

ไทเลอร์เป็นผู้ที่วางรากฐานการประเมินผลหลักสูตร โดยมีแนวความคิดว่าการศึกษเป็นกระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ จุดมุ่งหมายทางการศึกษา ประสิทธิภาพการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ ความสัมพันธ์นี้นิยมเรียกกันว่า “ห่วงวงกลมของไทเลอร์” (ธำรง บังศรี, 2542 ก, หน้า 333) ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 รูปแบบการประเมินผลหลักสูตรของไทเลอร์

จากภาพที่ 5 แสดงให้เห็นว่า การประเมินผลหลักสูตรในรูปแบบของไทเลอร์นั้น เป็นการเปรียบเทียบว่าพฤติกรรมของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้หรือไม่ ดังนั้น พื้นฐานที่สำคัญของการจัดหลักสูตร คือ ผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องสามารถวางจุดมุ่งหมายที่

ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยน หรือมีพฤติกรรมเมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้วอย่างไร และพยายาม จัดประสบการณ์การสอนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามที่ต้องการ บทบาทของการประเมินผลหลักสูตรจึงอยู่ที่การดูผลผลิตของหลักสูตรว่าตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดหรือไม่ ดังนั้น แนวคิดของไทเลอร์เกี่ยวกับการประเมินผลหลักสูตรจึงยึดความสำเร็จของจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (Goal Attainment Model) และเห็นว่าการประเมินผลหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งของการเรียน การสอนและการประเมินคุณค่าของหลักสูตรโดยมีการจัดลำดับขั้นการเรียนการสอนและการประเมินผล ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายอย่างกว้าง ๆ โดยการวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ในการกำหนดจุดมุ่งหมาย คือ ผู้เรียน สังคม และเนื้อหาสาระ ส่วนปัจจัยที่กำหนดขอบเขตของจุดมุ่งหมาย คือ จิตวิทยาการเรียนรู้และปรัชญาการศึกษา
2. กำหนดจุดประสงค์เฉพาะ หรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งจะเป็นพฤติกรรมที่ต้องการวัดภายหลังจากการจัดประสบการณ์การเรียนรู้
3. กำหนดเนื้อหา หรือประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้
4. เลือกวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมที่จะทำให้เนื้อหา หรือประสบการณ์ที่วางไว้ประสบความสำเร็จ
5. ประเมินผลโดยการตัดสินใจด้วยการวัดผลทางการศึกษา หรือการทดสอบสัมฤทธิ์ผลในการเรียน
6. ถ้าไม่บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ก็จะต้องมีการตัดสินใจที่จะยกเลิกหรือปรับปรุงหลักสูตรนั้น แต่ถ้าบรรลุตามจุดมุ่งหมายก็อาจจะใช้เป็นข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับปรุง การกำหนดจุดมุ่งหมายให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพของหลักสูตร

ดังนั้น ในการประเมินผลหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์จะยึดความสำเร็จของผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ โดยอาศัยการวัดพฤติกรรมก่อน และหลังเรียน (Pre – Post Measurement) และมีการกำหนดเกณฑ์ไว้ก่อนล่วงหน้าว่าความสำเร็จระดับใดจึงถือว่าประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 223 – 226)

รูปแบบการประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิคปยุซองค์ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 16)

รูปแบบการประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิคปยุซองค์ เหมาะสมกับการประเมินหลักสูตรที่สร้างเสร็จใหม่ ๆ เป็นวิธีการประเมินเอกสารหลักสูตรแบบหนึ่งทีวิเคราะห์องค์ประกอบ 3 ส่วนของหลักสูตร คือ จุดประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน และประเมินผล

การเรียนการสอน โดยใช้ตารางวิเคราะห์ปัญหของค์ แล้วใช้สูตรปัญหของค์ในการคำนวณ เมื่อได้ตัวเลข หรือผลจากการคำนวณก็นำมาเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เพื่อตัดสินคุณภาพของหลักสูตรว่าอยู่ในระดับใด การประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิคปัญหของค์เป็นการนำหลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของการเรียนรู้ และพฤติกรรมการเรียนรู้ที่แสดงออกมาให้เห็นได้ มาสร้างเป็นตารางวิเคราะห์ปัญหของค์

รูปแบบการเรียนรู้มีทั้งหมด 8 ประเภท แต่ได้รับการดัดแปลงเพื่อให้เกิดความเหมาะสมเพียง 6 ประเภท จะเป็นความรู้ที่เรียบเรียงจากง่ายไปหายาก ดังนี้

1. ความรู้แบบลูกโซ่ เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถทำอะไรได้เป็นลำดับขั้นต่อเนื่อง และระดับความยากสูงขึ้นตามลำดับ (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 1)
2. ความรู้แบบเชื่อมโยง โดยใช้คำพูดเป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถนำลำดับขั้นต่อเนื่องกัน มาอธิบายความเชื่อมโยงให้เห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของความรู้ในแต่ละขั้นด้วยคำพูด (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 2)
3. ความรู้แบบผสมผสาน เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถผสมผสานความรู้ต่าง ๆ ที่เคยเรียนมา (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 3)
4. ความรู้แบบแนวคิด เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนนำความรู้แบบผสมผสานมาทำให้เกิดแนวความคิด หรือสามารถชี้ประเด็น หรือระบุสาระสำคัญของเรื่องได้ถูกต้อง (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 4)
5. ความรู้แบบหลักการ เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถผสมผสานแนวคิดหลาย ๆ แนวเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นหลักการใหม่ ๆ ได้ (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 5)
6. ความรู้แบบแก้ปัญหา เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ต่าง ๆ ที่ได้มีการแก้ปัญหามีประสิทธิภาพ (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 6)

รายละเอียดของรูปแบบความรู้ทั้ง 6 ประเภทนี้ เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก ดังนี้

1. ระดับที่ 1 เป็นระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ง่ายที่สุด ประกอบด้วยพฤติกรรม 3 ชนิด แต่ละชนิดจะมีค่าน้ำหนักเท่ากับ 1 คะแนน ดังนี้
 - 1.1 การบอกชื่อ หรือชี้ เพื่อแสดงถึงความสามารถที่จำสิ่งที่เรียนได้ เช่น การเรียกชื่อสิ่งของได้ ครูชี้แล้วบอกชื่อเด็กได้
 - 1.2 การเลือก หรือการบอกลักษณะ บอกลักษณะสิ่งของ เช่น บอกลักษณะของแมลงได้
 - 1.3 การบอกกฎเกณฑ์ บอกกฎเกณฑ์ที่ท่องไว้ได้ เช่น การท่องสูตรคูณได้

2. ระดับที่ 2 เป็นระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ยากกว่าระดับ 1 ประกอบด้วยพฤติกรรม 2 ชนิด แต่ละชนิดจะมีค่าน้ำหนักเท่ากับ 2 คะแนน ดังนี้

2.1 การจัดลำดับ เรียงลำดับสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง เช่น การเรียงลำดับตัวเลข

2.2 การสาธิต แสดงวิธีการปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักขั้นตอน เช่น สาธิตการพรวนดิน

3. ระดับที่ 3 เป็นระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ยากกว่าทุกระดับ ประกอบด้วยพฤติกรรม 4 ชนิด แต่ละชนิดจะมีค่าน้ำหนักเท่ากับ 3 คะแนน ดังนี้

3.1 การสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมา สามารถสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ เช่น การสร้างรูปแบบ การกำหนดวัตถุประสงค์

3.2 การอธิบาย หรือบรรยาย สามารถอธิบาย หรือบรรยายสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ถูกต้องตามกำหนด เช่น อธิบายการปลูกพืช

3.3 การจำแนก หรือแยกแยะ สามารถจำแนก หรือแยกแยะประเภทของสิ่งของได้

3.4 การประยุกต์ใช้กฎเกณฑ์ การเรียนรู้กฎเกณฑ์และนำไปประยุกต์ใช้ได้

ตารางที่ 1 การประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิค/ปซองส์ (Puisseance Measure)

พฤติกรรมการเรียนรู้	รูปแบบของความรู้					
	แบบ	แบบ	แบบ	แบบ	แบบ	แบบ
	ถูกใช้ (น.น.= 1)	เชื่อมโยง (น.น.= 2)	ผสมผสาน (น.น.= 3)	แนวคิด (น.น.= 4)	หลักการ (น.น.= 5)	แก้ปัญหา (น.น.= 6)
บอกชื่อ (น.น.= 1)						
เลือก (น.น.= 1)						
บอกกฎเกณฑ์ (น.น.= 1)						
จัดลำดับ (น.น.= 2)						
สร้าง (น.น.= 3)						
อธิบาย (น.น.= 3)						
จำแนก (น.น.= 3)						
ประยุกต์ใช้						
กฎเกณฑ์ (น.น.= 3)						

ขั้นตอนการประเมินหลักสูตรโดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบปูยของค์ (Puisseance Measure)

ขั้นที่ 1 นำองค์ประกอบของหลักสูตร คือ จุดประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ทั้งหมดของหลักสูตร มาวิเคราะห์ว่าในแต่ละข้อองค์ประกอบเป็นความรู้ในลักษณะใด และพฤติกรรมการเรียนรู้นั้นอยู่ในลำดับ หรือขั้นใด

ขั้นที่ 2 นำจุดประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผลที่วิเคราะห์แล้วใส่ในตารางวิเคราะห์แบบปูยของค์

ขั้นที่ 3 คำนวณน้ำหนักคะแนนแต่ละช่องตามตารางวิเคราะห์ใช้สูตร ดังนี้

$$\text{น้ำหนักของแต่ละช่อง} = \text{น้ำหนักของรูปแบบความรู้} \times \text{น้ำหนักของพฤติกรรมการเรียนรู้} \times \text{จำนวนข้อในข้อนั้น}$$

ขั้นที่ 4 หลังจากได้คะแนนแต่ละช่องแล้ว ขั้นต่อไป คือ ใช้สูตรของปูยของค์เพื่อคำนวณหาคุณภาพของหลักสูตร (The Puisseance Measure ใช้ตัวอักษรย่อว่า P.M. แทนคำว่า คุณภาพหลักสูตร)

$$P.M. = \frac{\text{ผลบวกของน้ำหนักของทุกช่องในตารางปูยของค์}}{\text{จำนวนข้อที่นำมาวิเคราะห์}}$$

ขั้นที่ 5 นำผลที่คำนวณได้มาแปลโดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการแปลผล คือ

- ค่า P.M. ตั้งแต่ 1-3.99 หมายถึง หลักสูตรมีคุณภาพต่ำ หรือควรแก้ไข
- ค่า P.M. ตั้งแต่ 4-9.99 หมายถึง หลักสูตรมีคุณภาพปานกลาง หรือใช้ได้
- ค่า P.M. ตั้งแต่ 10-18 หมายถึง หลักสูตรมีคุณภาพสูง หรือดีมาก

จากรูปแบบการประเมินหลักสูตรดังที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า “รูปแบบการประเมินผลหลักสูตร” แบ่งเป็นหลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ยึดความสำเร็จของจุดมุ่งหมายเป็นหลัก รูปแบบที่ไม่ยึดเป้าหมาย รูปแบบที่ยึดเกณฑ์เป็นหลัก และรูปแบบที่ช่วยในการตัดสินใจ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการประเมินผลแตกต่างกันไป ทุกรูปแบบล้วนมีเป้าหมายที่เหมือนกัน คือ มุ่งที่คุณภาพของหลักสูตรนั่นเอง สำหรับการศึกษาของผู้วิจัยครั้งนี้ นำรูปแบบการประเมินหลักสูตรของปูยของค์มาใช้ ก่อนนำไปทดลองใช้ โดยประเมินในองค์ประกอบ 3 ด้านที่สำคัญของหลักสูตร คือ จุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และการวัดผลและประเมินผล

โดยใช้ตารางปูชองค์ และสูตรปูชองค์มาคิดคำนวณ เมื่อได้ผลการคำนวณก็นำมาเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เพื่อตัดสินคุณภาพของหลักสูตรว่าอยู่ในระดับใด

ประโยชน์ของการประเมินผลหลักสูตร

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 197) กล่าวถึง ประโยชน์ของการประเมินผลหลักสูตร ดังนี้

1. ทำให้ทราบว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนั้นมีจุดดี หรือจุดเสียตรงไหน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการวางแผนปรับปรุงได้ถูกจุดส่งผลให้หลักสูตรมีคุณภาพดียิ่งขึ้น
2. ช่วยส่งเสริมและปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลจะชี้ให้เห็นถึงข้อดีข้อเสียที่เกิดขึ้นจึงสามารถช่วยในการวางแผนการเรียนการสอน
3. ช่วยในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนสามารถทราบระดับการเรียนรู้และการพัฒนาของตนซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนได้ทางหนึ่ง
4. ช่วยในการปรับปรุงการบริหารในสถานศึกษา และการปฏิบัติงานของบุคลากร
5. ช่วยในการแนะแนวทั้งด้านการเรียนและอาชีพแก่ผู้เรียน
6. ช่วยชี้ให้เห็นคุณค่าของหลักสูตรที่พัฒนา

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตรบูรณาการ

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรการบูรณาการประกอบด้วย แนวคิดพื้นฐานของหลักสูตรบูรณาการ ความหมาย ความสำคัญ รูปแบบของหลักสูตรบูรณาการ และการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ ซึ่งสาระสำคัญมี ดังนี้

แนวคิดพื้นฐานของหลักสูตรบูรณาการ

นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา เป็นช่วงที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมศูนย์กลางซีกโลกตะวันตกได้ขยายตัว แนวคิดและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศของโลกที่สามซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย ได้รับอิทธิพลอย่างรุนแรง และต้องขึ้นอยู่กับหลักทฤษฎีที่เสนอจากประเทศในซีกโลกตะวันตก เพื่อให้มีการขยายตัวทางการผลิต มีการส่งออกทุน-เทคโนโลยี และประสบการณ์จากประเทศทุนนิยมศูนย์กลางของซีกโลกตะวันตก ไปสู่ประเทศด้อยพัฒนา ประเทศไทยจึงต้องปรับเปลี่ยนให้เป็นประเทศที่ทันสมัย (Modernization) ด้วยการใช้รูปแบบ (Model) จากประเทศทางซีกโลกตะวันตกเป็นแม่แบบ จึงทำให้ระบบวัฒนธรรมไทยในสมัยนั้นต้องปรับเปลี่ยนพ่วงเข้าสู่การยอมรับเอาอารยธรรมของโลกตะวันตก (Westernization) เข้าไว้อย่างสุดขีด โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทยดั้งเดิม จึงเกิดระบบการศึกษาที่ละทิ้งความรู้ดั้งเดิม (Tradition Knowledge) ซึ่งมีประโยชน์มากเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดและปรับปรุงกันตลอดมาช้านานนับเป็น

พันปีเป็น “ภูมิปัญญาไทยดั้งเดิม” (Thai Folk Wisdom) ละทิ้ง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) และ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Popular Wisdom) และยังได้สร้างระบบการศึกษาแบบศูนย์อำนาจที่ควบคุมโดยตรงจากส่วนกลางตามแบบวิธีคิดของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมศูนย์กลางตะวันตก โดยไม่ให้ความสำคัญกับระบบการศึกษาแบบอื่นๆ ที่เคยดำรงอยู่ในสังคมวัฒนธรรมไทยมาช้านาน อีกทั้งปฏิเสธแนวคิดเรื่อง “อิสรภาพการศึกษา” แต่การดำเนินการดังกล่าว กลับปรากฏผลว่า ช่องว่างระหว่างประเทศร่ำรวยกับประเทศยากจน และช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนกลับขยายตัวขึ้นอย่างมากมาย แนวคิดการทำให้ประเทศไทยทันสมัย ยังได้พัฒนาสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงยุคปัจจุบัน (ฉัตรพงษ์ เจริญพิทย, 2541, หน้า 68 – 72 อ้างอิงจาก เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2539, หน้า 1 – 51)

การจัดการศึกษาตามแบบประเทศทางซีกโลกตะวันตก ซึ่งจัดหลักสูตรโดยแยกความรู้ออกเป็นส่วนๆ ทำให้เกิดการคิดแบบแยกส่วน ซึ่งเปรียบเสมือน “คนตาบอดคลำช้าง” รู้เพียงส่วนเดียวของ “Jigsaw” ไม่เห็นรวมทั้งหมด ไม่เห็นช้างทั้งตัว การศึกษาของไทยได้สร้างนักวิชาการและนักบริหาร ที่มีลักษณะอย่างเช่นนี้มาทั้งหมดนานนับ 40 – 50 ปี ขาดการเชื่อมโยงบูรณาการของความรู้ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดการหมักหมมของปัญหาขึ้นอย่างมากมาย จนทำให้ประเทศอ่อนแอลงทุกทาง เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายสังคมวัฒนธรรม ทำลายจิตวิญญาณของความเป็นคนไทยดังคำที่ว่า “ตัวเป็นไทยใจเป็นฝรั่ง” ทำให้รากฐานของสังคมไทยเกิดหายนะอันเนื่องมาจากการเรียนรู้ที่เอา “วิชา” หรือการเรียนรู้ที่เน้นเนื้อหาสาระ (Subject – Based Curriculum) ที่ทำให้ไม่เข้าใจเรื่อง คนไทย ชาติไทย แผ่นดินไทย โดยคิดว่า “วิชา” หรือเนื้อหาความรู้ที่ได้รับจากประเทศในซีกโลกตะวันตกมีความเป็นกลาง โดยแท้จริงแล้ว “วิชา” หรือเนื้อหาความรู้มี “สัญชาติ” ตามถิ่นกำเนิดของวิชานั้น ๆ เพราะเกิดจากรากฐานของวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ฉะนั้นคนที่เรียนจึงเสมือนเปลี่ยนสัญชาติเป็นต่างชาติไปหมด สูญเสีย “วิธีคิดแบบไทย” หรือวิธีคิดแบบวัฒนธรรมของคนในซีกโลกตะวันออก ซึ่งเป็น “วิธีคิดแบบองค์รวม” หรือ “วิธีคิดแบบบูรณาการ” กลายเป็นการทำลายความเป็นไทยไปเพราะการเรียนรู้เท่าไม่ถึงการณ์ (ประเวศ วะสี และสุมน อมรวิวัฒน์, 2543, หน้า 1 – 11)

การบูรณาการหลักสูตร เกิดจากความพยายามที่จะปรับปรุงคุณภาพการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม มีความหมายและทันต่อเหตุการณ์ จากการจัดการศึกษาตามแบบประเทศทางซีกโลกตะวันตก ซึ่งจัดหลักสูตรโดยการแบ่งแยกความรู้เป็นส่วน ๆ จึงเป็นหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาสาระ มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบ “ผู้สอนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้” (UNESCO, 1981, pp. 4 – 7) ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ไม่สามารถปลูกฝังลักษณะการเรียนรู้

การสืบเสาะหาข้อมูลและความรู้แก่ผู้เรียนได้ และยังก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา (Sinlarat, 1976, pp. 123 – 124) ได้แก่

ก. ผู้เรียนในแต่ละสาขาวิชาจะถูกจำกัดความรู้และความสนใจให้อยู่แต่ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาที่เรียนเท่านั้น ซึ่งจะมีผลต่อการทำงานเมื่อจบการศึกษาแล้ว โดยจะติดอยู่แต่ในกรอบของวิชาที่เคยเรียนมาเท่านั้น

ข. หลักสูตรรายวิชาจะแยกออกจากกันอย่างอิสระ จึงไม่สามารถแก้ปัญหาสังคมที่ซับซ้อน ที่มีลักษณะเป็น “องค์รวม” ได้ เพราะการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ต้องอาศัยความรู้จากหลายสาขาวิชามาผสมผสานกัน

ค. การปลูกฝังผู้เรียนให้มีคุณค่าที่พึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ จะต้องอาศัยวิธีที่สอดคล้องและเหมาะสมด้วยการบูรณาการทั้งความรู้ ความคิด และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จำเป็นเข้าด้วยกัน จึงจะได้ลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ได้

ในปัจจุบันการปฏิรูปการศึกษา ได้ปรับการเรียน เปลี่ยนการสอน ปฏิรูปหลักสูตร โดยการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา เพื่อให้มีความเป็นสากลสามารถแข่งขันกับนานาชาติได้ นั่น เป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงพยายามในการปรับเปลี่ยนให้เป็นการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตจริงอย่างมีความหมาย น่าสนใจ และมีความทันสมัยได้สาระที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาดังกล่าว จึงเกิดแนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรโดยการบูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน มาหลอมหลอมเป็นเนื้อหาเดียวกัน

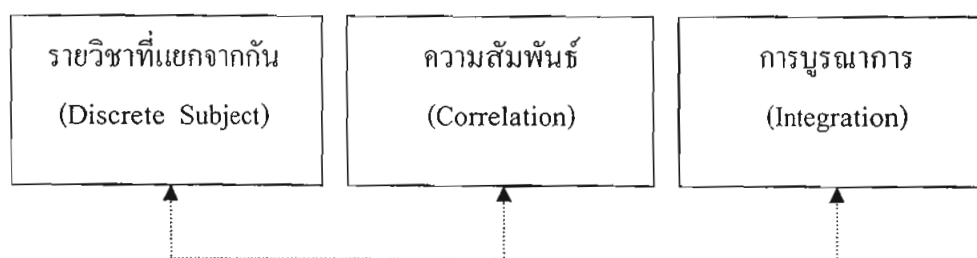
การบูรณาการหลักสูตร (Curriculum Integration) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งมีผู้วางแผนหลักสูตรจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการรวมเนื้อหาสาระของสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยขึ้นอยู่กับปรัชญาและธรรมชาติของความรู้ ธรรมชาติของผู้เรียน และวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Oliva, 1992, p. 517)

การบูรณาการหลักสูตรประยุกต์มาจากหลักการพื้นฐานของการเรียนรู้ที่เน้นการผสมผสานความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยมีลักษณะที่ตรงข้ามกับความรู้ที่แยกเป็นส่วน ๆ ซึ่งเป็นลักษณะหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาสาระ (Subject - Based Curriculum) หลักสูตรลักษณะนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อปลูกฝังเนื้อหาวิชา และมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบครูเป็นศูนย์กลาง ผลการใช้หลักสูตรนี้พบว่า ไม่สามารถจะปลูกฝังลักษณะการใฝ่รู้และการแสวงหา (Inquiring Mind) ให้กับนักเรียนได้ หลักสูตรบูรณาการ และวิธีบูรณาการในการสอน จะให้โอกาสแก่ผู้เรียนในการที่จะสำรวจและแสดงตนเองในส่วนที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง หลักสูตรบูรณาการจึงอยู่บนแนวคิดที่ยึด

ผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นแนวคิดที่เน้นการพัฒนาบุคคลให้มีความคิดสร้างสรรค์ (UNESCO, 1981, pp. 4 - 7) นอกจากนี้ยังพบว่า หลักสูตรที่เน้นเนื้อหาวิชาก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย (Sinlarat, 1976, pp. 123 - 124) ได้แก่

1. ผู้เรียนในแต่ละสาขาวิชาจะจำกัดความรู้และความสนใจอยู่แต่ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาของตนเท่านั้น และเมื่อสำเร็จการศึกษาออกไปทำงานในสังคมก็มักจะมองปัญหาที่เผชิญในกรอบของสาขาวิชาที่ตนเคยเรียนมาเท่านั้น
2. การจัดหลักสูตรที่แยกแต่ละสาขาออกจากกันอย่างอิสระนั้น ไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ได้ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการพัฒนาประเทศ เป็นต้น เพราะการเข้าใจและมองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านี้ จะต้องอาศัยความรู้จากหลากหลายสาขามาสมผผสานกัน
3. การที่ต้องพึ่งพิงโปรแกรมการศึกษาและหนังสือตำราจากต่างประเทศ ทำให้ผู้เรียนขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย การเข้าใจวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างดีนั้น ต้องการความรู้จากหลาย ๆ สาขามาสมผผสานเข้าด้วยกัน
4. การจะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ นั้น จะต้องอาศัยวิธีการที่สอดคล้องและเหมาะสมด้วยด้วยการบูรณาการทั้งความรู้ ความคิดและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จำเป็นเข้าด้วยกัน จึงจะสร้างวิธีการที่เหมาะสมขึ้นมาได้

ทาบ (Taba, 1962, p. 298) สรุปว่า ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เมื่อหลักการและเนื้อหาสาระของสาขาวิชาที่สามารถจะมีความสัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ โดยการประยุกต์ให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้นมา ซึ่ง โอлива (Oliva, 1992, p. 518) ได้ให้ความเห็นว่า ในทางครุศึกษาเมื่อความแตกต่างระหว่างสาขาวิชาถูกกำจัดไป มนุษย์จะสามารถแก้ปัญหาและตัดสินใจเลือกเนื้อหาสาระของรายวิชาที่ต้องการเรียนรู้ได้ดีขึ้น นักวางแผนหลักสูตรจึงต้องกำหนดบทบาทของตนเองให้เหมาะสม ณ จุดใดจุดหนึ่งในการบูรณาการหลักสูตรตามแผนภูมิ ต่อไปนี้

ภาพที่ 6 การบูรณาการหลักสูตรตามแผนภูมิ

โดยทั่วไปรายวิชาต่าง ๆ จะมีความสัมพันธ์ในแนวราบระดับใดระดับหนึ่ง หรือมีความสัมพันธ์ในแนวตั้งร่วมกันตั้งแต่สองระดับขึ้นไป ความสัมพันธ์จะกลายเป็นบูรณาการเมื่อแต่ละรายวิชาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะเฉพาะของรายวิชานั้นไป โดยทั่วไปการบูรณาการหลักสูตรสามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้าน (Oliva, 1992, p. 518 cited in Taba, 1962, p. 299) คือ

1. ความสัมพันธ์ในแนวราบของรายวิชา ซึ่งทาบอ กล่าวว่ “การบูรณาการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะในแต่ละบุคคล”

2. การบูรณาการช่วยให้แต่ละบุคคลเกิดการสร้างสรรค์หน่วยความรู้ของตนขึ้นมา ความหมายของบูรณาการลักษณะนี้จึงเน้นไปที่การรวบรวมเนื้อหาสาระของรายวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การบูรณาการเนื้อหาสาระที่จัดให้กับผู้เรียน ดำเนินการโดยครู ส่วนผู้เรียนจะต้องบูรณาการความรู้ให้สอดคล้องกับลักษณะของตนเอง

อินแกรม (Ingram, 1979, pp. 22 - 26) ได้กล่าวถึง ธรรมชาติในการบูรณาการหลักสูตรว่าสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ความแตกต่างในมุมมองของการบูรณาการ เนื่องจากไม่มีองค์ประกอบและโครงสร้างที่แน่นอน การบูรณาการหลักสูตรจึงแตกต่างกันตามการเปลี่ยนแปลงอายุของผู้เรียน ปรัชญาการณของสังคมและอื่น ๆ ซึ่งการบูรณาการมีทั้งการบูรณาการตามลำดับชั้น (Hierarchical) และการบูรณาการร่วมกับสาขาวิชาข้างเคียง (Lateral) เช่น วิชาพฤกษศาสตร์บูรณาการเป็นวิชาชีววิทยา และวิชาชีววิทยาบูรณาการเป็นสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการบูรณาการตามลำดับชั้น ส่วนการบูรณาการร่วมกับสาขาวิชาข้างเคียง เช่น วิชาก่อสร้างจะประกอบไปด้วยวิชาสถาปัตยกรรม คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปะ สังคมวิทยา วิทยาศาสตร์และอื่น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ การบูรณาการหลักสูตรแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

1.1 ระดับรายวิชา (Subject Level) โดยการเชื่อมโยงกับรายวิชาอื่น ๆ ที่มีคุณลักษณะใกล้เคียง

1.2 การร่วมกันของสหวิทยาการ (Interdisciplinary Cooperation) เป็นการรวมสาขาวิชาที่แตกต่างกันเข้าด้วยกันตามหลักการที่เหมาะสม

1.3 ระดับสาขาวิชาที่มีคุณลักษณะเฉพาะของสาขาวิชานั้นเปลี่ยนแปลงไป (Lose Their Separate Identities) และถูกแทนที่โดยคุณลักษณะของความรู้ที่มีการจัดระบบขึ้นใหม่

2. สาระสำคัญของการบูรณาการ คือ ธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างรายวิชา หรือสาขาวิชา การบูรณาการอาจแบ่งเป็นเหตุใหญ่ ๆ ได้ 2 ประการ คือ 1) การบูรณาการความแตกต่างที่ไม่ขัดแย้งกันและมีความสัมพันธ์กัน การบูรณาการลักษณะนี้เป็นการเติมส่วนที่ยังขาดอยู่

ให้สมบูรณ์ขึ้น 2) การวิเคราะห์และการสังเคราะห์เป็นการบูรณาการร่วมกันของการเรียนรู้และการคิด สิ่งที่สำคัญของการบูรณาการ คือ การยอมรับของคนที่เกี่ยวข้อง และการใช้ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมกับการบูรณาการเหล่านั้น

หลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curriculum) มักจะถูกนำมาใช้ในความหมายว่า เป็นผลของการพัฒนาหลักสูตรที่รวมเนื้อหาวิชา หรือทักษะพื้นฐานที่จำเป็นตั้งแต่ 2 วิชา หรือมากกว่าเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างขอบเขตการเรียนรู้ที่มีความหมาย ซึ่งช่วยให้การบูรณาการประสบการณ์การเรียนรู้ในตัวผู้เรียนเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพแล้วนำมาจัดเป็นกลุ่มใหม่ เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม และความต้องการความรู้ที่สมบูรณ์แบบโดยสอดคล้องกับสภาพจริงของผู้เรียนด้วย (McNeil, 1981, p. 62; Walker, 1995, p. 1)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัย จึงมีแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรในการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบของการบูรณาการแบบการสอดแทรก (Infusion) เพราะเชื่อว่าทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจ และสามารถหาแนวทางในการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีกว่าการจัดการเรียนการสอนที่เป็นรายวิชาโดยไม่มีการผสมผสานเนื้อหาสาระที่เหมือน หรือคล้ายคลึงกันเข้าด้วยกัน และที่สำคัญในสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี อย่างรวดเร็วและตลอดเวลา ซึ่งเป็นอีกแนวทางที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถตัดสินใจ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดี

ความหมายของหลักสูตรบูรณาการ

พระธรรมปิฎก (2540 ก, หน้า 30) ได้ให้คำจำกัดความของ “การบูรณาการ” ไว้ว่า หมายถึง การทำให้สมบูรณ์ โดยการนำหน่วยย่อย ๆ ทั้งหลายมารวมเป็นองค์ประกอบขององค์รวม ทำให้องค์รวมนั้นมีความครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้น สามารถดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้อย่างสมดุล และเหมาะสม

วิชย คิสสระ (2535, หน้า 24) กล่าวว่า “หลักสูตรบูรณาการ” เป็นหลักสูตรที่รวมเอาประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยการคัดเลือกประสบการณ์จากหลาย ๆ รายวิชา แล้วจัดเป็นกลุ่ม หรือหมวดหมู่ของประสบการณ์ เป็นการบูรณาการเนื้อหาเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์สัมพันธ์กันและต่อเนื่อง มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต ส่วน แมคเนล และ วอล์คเกอร์ (McNeil, 1981, p. 62; Walker, 1995, p. 1) ได้ให้ความหมายของ “หลักสูตรบูรณาการ” ไว้ว่า เป็นผลของการพัฒนาหลักสูตรที่รวมเอาเนื้อหาหลักสูตร หรือพื้นฐานของทักษะที่จำเป็นตั้งแต่สองวิชาขึ้นไปรวมไว้ด้วยกัน แล้วจัดกลุ่มใหม่ เป็นการรวมเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและให้สอดคล้องต่อสภาพจริงของผู้เรียน สำหรับจอห์นเสน

(Johnsen, 1994, p. 37) ได้ให้ความหมายของ “การบูรณาการหลักสูตร” ไว้ว่า เป็นความพยายามที่จะหาความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาของหลาย ๆ วิชา กับหัวข้อความคิดรวบยอด หรือปัญหาที่ต้องการให้ผู้เรียนได้ศึกษา วาส (Vars, 1991, p.14) สัสกาย (Susskind, 1994, p. 325) ทอมสัน (Tompson, 1995, p. 41) ให้ความหมายของการบูรณาการหลักสูตรไว้ว่า เป็นการรวมเนื้อหา หรือทักษะจาก 2 วิชา หรือมากกว่าที่ได้เรียนในห้องเรียนภายใต้จุดประสงค์เดียวกันเข้าด้วยกันเป็นหลักสูตรใหม่และอาจตั้งชื่อใหม่ได้ด้วย แต่เนื้อหาที่รวมกันขึ้นมาใหม่ต้องตอบสนองต่อจุดประสงค์ของการเรียนรู้เดิมด้วย

ไทเลอร์ (Tyler, 1949, p. 58) ได้ให้คำจำกัดของการบูรณาการว่า เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบของประสบการณ์การเรียนรู้จากหลักสูตร ซึ่งการจัดระบบของประสบการณ์การเรียนรู้เหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้นและมีคุณสมบัติที่เป็นการหลอมรวมจากสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เข้าไปสัมพันธ์ด้วย

ทาบ (Taba, 1962, p. 298) กล่าวว่า การนำหลักการและเนื้อหาสาระจากสาขาวิชาต่าง ๆ มาสัมพันธ์กัน จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการนำความรู้นั้น ไปประยุกต์ใช้

นิรมล ศตวุฒิ (2547, หน้า 74) กล่าวว่า หลักสูตรบูรณาการ หมายถึง หลักสูตรที่มีลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หรือหลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. จัดให้ผู้เรียนเรียนรู้สาระต่าง ๆ อย่างสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม
2. พัฒนาความรู้และทักษะของผู้เรียนให้สามารถใช้ได้จากการเรียนที่เชื่อมโยง

ความสัมพันธ์หลาย ๆ วิชา

3. จัดให้ผู้เรียนเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม (Holistic Way) ระหว่างวิชาต่าง ๆ อย่างมีความหมายตามสภาพความเป็นจริงในชีวิต หรือสภาพปัญหาสังคมที่ซับซ้อน

4. สัมพันธ์จุดประสงค์ต่าง ๆ กิจกรรมและการประเมินผลตลอดหลักสูตร

5. ให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนทั้งความรู้ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และความสามารถในการสร้างสรรค์ตัวแบบ (Models) ระบบ (System) และโครงสร้าง (Structures) ใหม่ ๆ

6. กำหนดเรื่อง (Theme) ประเด็น (Issue) ปัญหา (Problem) หัวข้อ (Topic) หรือประสบการณ์ (Experience) ที่เป็นแกน ให้ผู้เรียนนำวิชาต่าง ๆ และสภาพความเป็นจริงในชีวิตเข้ามาเชื่อมโยงเพื่อเรียนรู้เรื่อง ประเด็น ปัญหา หัวข้อ หรือประสบการณ์นั้น ๆ

7. จัดกระบวนการพัฒนาความสามารถของผู้เรียนที่จำเป็นสำหรับชีวิตในยุคปัจจุบัน

8. เน้นแหล่งความรู้ที่กว้างกว่าในหนังสือเรียน ไม่ยึดติดกับมาตรฐานที่กำหนดตายตัว หรือกำหนดคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ที่เน้นเนื้อหาวิชาเป็นพื้นฐานแต่จะเน้นมาตรฐานที่อิงกับ

ความเป็นจริงและทักษะชีวิต เช่น การสื่อสาร การคิดและแสดงเหตุผล การทำงานร่วมกับผู้อื่น การมีวินัยในตนเอง ความรับผิดชอบด้านส่วนตัวและสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นต้น และประเมินผลการเรียนที่สอดคล้องกัน ไม่เน้นการใช้แบบทดสอบเพื่อประเมินความรู้เนื้อหาวิชาเท่านั้น

พิมพ์พันธ์ เคชะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข (2550, หน้า 1) กล่าวถึง การบูรณาการว่า หมายถึง การทำให้สมบูรณ์ (Integration) คือ การทำหน่วยย่อย ๆ ที่สัมพันธ์กันมาผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวให้ครบสมบูรณ์ในตัวเอง

ศิริพัชร เจษฎาวิโรจน์ (2546, หน้า 16) กล่าวว่า หลักสูตรบูรณาการ หมายถึง การรวมเนื้อหาสาระของวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรที่มีลักษณะเหมือนกัน หรือคล้ายกัน และทักษะในการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นสิ่งเดียวกัน โดยการตั้งเป็นหัวข้อเรื่องขึ้นใหม่ และมีหัวข้อย่อยตามเนื้อหาสาระ อีกทั้งสอดคล้องกับบริบทการเรียนรู้ของสังคมอย่างสมดุล มีความหมายแก่ผู้เรียน และให้โอกาสผู้เรียนในการปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองให้มากที่สุด

จากความหมายของ “การบูรณาการ” ที่กล่าวมาข้างต้น หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาโดยวิธี “หลักสูตรบูรณาการ” จะมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. เป็นการรวมเนื้อหาหลักสูตร ทักษะ กิจกรรมการเรียนการสอน ตั้งแต่ 2 วิชาขึ้นไปเข้าด้วยกัน เป็นหลักสูตรที่มีความผสมผสานระหว่างเนื้อหาสาระของวิชาต่าง ๆ ที่มีลักษณะเหมือนกัน หรือคล้ายกันให้เชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นกลุ่มการเรียนรู้เดียวกัน โดยจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ภายใต้หัวข้อเรื่องอย่างสมดุล เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมายและสอดคล้องกับบริบทของชีวิตจริง ทำให้มีความสัมพันธ์กันและมีความต่อเนื่อง มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต

2. ตอบสนองต่อจุดประสงค์การเรียนรู้เดิมและจุดประสงค์ของหลักสูตรใหม่
3. ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการของผู้วิจัยครั้งนี้ ได้นำแนวคิดเหล่านี้มาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ในลักษณะเชื่อมโยงความรู้ ความคิดรวบยอดเนื้อหาสาระการงาน อาชีพและเทคโนโลยี โดยบูรณาการแบบสอดแทรกกิจกรรมในจุดประสงค์ เนื้อหา และการวัดผล และประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยองค์รวมทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย เป็นไปตามสภาพจริงของสังคม และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ความสำคัญของการบูรณาการหลักสูตร

เพอร์กินส์ และเบอร์ฟอร์ด (Perkins, 1991, p. 7; Burnford, 1993, p. 44) กล่าวว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาหลักสูตรที่เรียน จะทำให้ผู้เรียนสามารถหาแนวทางการนำความรู้ไปใช้เพิ่มทักษะและเข้าใจให้ดีขึ้นกว่าการสอนเป็นรายวิชา นอกจากนั้นผู้เรียนที่มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ได้เรียนไปแล้วในโรงเรียนกับสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตจริง จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมที่มีอยู่กับประสบการณ์ที่เรียนรู้ใหม่ได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งขึ้นกว่าเดิม ส่วนวาลเบอร์น (Walburn, 1992, p. 27) กล่าวว่า การสอนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาหลักสูตร จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นสำหรับ ริชมอนด์ และสตริลีย์ (Richmond & Striley, 1994, p. 43) กล่าวว่า “การบูรณาการ” ช่วยให้ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้มากขึ้น เพราะความคิดรวบยอดในการสอนได้เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากจำนวนผู้เรียนมากขึ้น ย่อมมีกลวิธีการเรียนมากขึ้น คำถามจะสลับซับซ้อนขึ้น และเกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักสูตรต่างๆ มากขึ้น ดังนั้นการตอบคำถามโดยใช้ความรู้เพียงวิชาเดียวอาจไม่เพียงพอที่จะให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้มากนัก คอฟแมนและสวาร์ท (Kaufman & Swart, 1995, p. 11) กล่าวว่า “การบูรณาการ” เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของผู้สอน เนื่องจากการจัดกิจกรรมของผู้สอนที่ได้มีการวางแผนงานไว้อย่างดี เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และการจัดกิจกรรมของผู้สอนคนอื่น ๆ ด้วย

ประเภทของการบูรณาการหลักสูตร กรมวิชาการ (2544, หน้า 25) กำหนดรูปแบบของการบูรณาการไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานฉบับปัจจุบันไว้ดังนี้

1. การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว ผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่างๆ กับหัวข้อเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตจริง หรือสาระที่กำหนดขึ้น ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะและกระบวนการเรียนรู้ ไปแสวงหาความรู้ความจริงจากหัวข้อเรื่องที่กำหนด
2. การบูรณาการแบบคู่ขนาน มีผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมจัดการเรียนการสอน โดยอาจยึดหัวข้อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วบูรณาการเชื่อมโยงแบบคู่ขนาน
3. การบูรณาการแบบสหวิทยาการ การบูรณาการในลักษณะนี้จะนำเนื้อหาจาก หลาย ๆ กลุ่มสาระมาเชื่อมโยงเพื่อจัดการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปผู้สอนมักจะจัดการเรียนการสอนแยกตามรายวิชา หรือกลุ่มวิชา แต่ในบางเรื่องผู้สอนจัดการเรียนการสอนร่วมกันในเรื่องเดียวกัน
4. การบูรณาการแบบโครงการ ผู้สอนสามารถจัดการเรียนการสอน แบบบูรณาการเป็นโครงการ โดยผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันสร้างสรรค์โครงการขึ้นใช้เวลาการเรียนรู้ต่อเนื่องกันได้หลายชั่วโมง ด้วยการนำเอาจำนวนชั่วโมงของวิชาต่างๆ ที่ผู้สอนเคยสอนแยกกันมารวมเป็น

เรื่องเดียวกัน ในลักษณะสอนเป็นทีม ในกรณีที่ต้องการเน้นทักษะบางเรื่องเป็นพิเศษ ผู้สอนสามารถแยกสอนได้

ฟอกาทตี้ (Fogarty, 1962 อ้างถึงใน สิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2546, หน้า 4 - 6) ได้เสนอรูปแบบการจัดทำหลักสูตรบูรณาการไว้ 10 รูปแบบ ดังนี้

1. Fragmented เป็นรูปแบบหลักสูตรเดิม ที่แยกเป็นสอนรายวิชาอย่างชัดเจน เป็นการสอนที่เน้นวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะครูต่างสอนวิชาของตน หรือแม้จะสอนคนเดียวก็แยกวิชาสอนภายในวิชานั้น จะมีการเรียงลำดับหัวข้อในการสอนก่อนหลังตามความเหมาะสม รูปแบบนี้เหมาะกับการสอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ และเหมาะกับการสอนในระดับมหาวิทยาลัย
2. Connected เป็นรูปแบบหลักสูตรที่สอนแยกรายวิชา แต่มีการเชื่อมโยงหัวข้อ หรือความคิดรวบยอดของเนื้อหาในวิชาเดียวกันถึงกัน ความคิดสัมพันธ์กัน ทักษะต่าง ๆ สัมพันธ์กัน หรือมีงานที่ทำให้วันนี้สัมพันธ์กับงานที่ทำในวันต่อไป รูปแบบนี้นักเรียนจะมองเห็นภาพรวมได้ดี
3. Nested เป็นรูปแบบหลักสูตรที่บูรณาการทักษะต่าง ๆ โดยนำทักษะมาหลอมรวมเป็นเป้าหมายหลักของหัวข้อเรื่องทักษะต่าง ๆ ได้แก่ ทักษะสังคม ทักษะการคิดและทักษะการจัดข้อมูล
4. Sequenced รูปแบบนี้เริ่มเป็นการบูรณาการระหว่าง 2 วิชา โดยนำความคิดรวบยอดทักษะ หรือเจตคติของเนื้อหาแต่ละวิชาที่คล้ายกันมาบูรณาการร่วมกัน โดยตั้งเป็นหัวข้อเรื่องขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ประสานงานกันอย่างกลมกลืน โดยครู 2 วิชาต่างสอนต่างสอน แต่สอนในเวลาเดียวกัน
5. Shared เป็นการบูรณาการระหว่าง 2 วิชา มีสาระความรู้ ความคิดรวบยอดที่เหมือนกันอยู่ส่วนหนึ่ง ซึ่งสอนร่วมกัน หรือทำโครงการร่วมกัน และอีกส่วนหนึ่งแยกกันสอนตามปกติ
6. Webbed เป็นการบูรณาการที่มีลักษณะการสอนแบบกำหนดหัวข้อเรื่องขึ้น แล้วเชื่อมโยงไปสู่วิชาต่าง ๆ หลายวิชา หัวข้อเรื่องส่วนใหญ่ได้มาจากความคิดรวบยอดที่ทางโรงเรียนร่วมกันวางไว้เป็นความคิดรวบยอดหลัก
7. Threaded เป็นการบูรณาการที่ใช้ทักษะเป็นหลัก แล้วกำหนดเนื้อหาตลอดจนจัดการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชาให้สัมพันธ์กับทักษะที่กำหนด
8. Integrated เป็นรูปแบบหลักสูตรบูรณาการแบบข้ามวิชาหลายวิชา นำเอาความรู้ทักษะ ความคิดรวบยอดและเจตคติที่เหมือนกันอยู่ของวิชาต่าง ๆ มาสอนร่วมกันเป็นทีม
9. Immersed เป็นรูปแบบที่นักเรียนได้เรียนรู้จนมีความเชี่ยวชาญในเนื้อหาในด้านใดด้านหนึ่ง และนักเรียนสามารถใช้ความรู้เนื้อหานั้นในการสร้างประสบการณ์ให้กับตนเอง นักเรียนจะมีความมั่นคงในการสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ด้วยตัวของเขาเองโดยตรง

10. Networked เป็นรูปแบบที่ถ่วงกรองความรู้จากบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ได้แก่ นักเรียน ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ เชื่อมโยงไปสู่เครือข่ายความรู้ เหมือนกันทำโครงการ นักเรียนจะถูกกระตุ้นด้วยข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทักษะ หรือความคิดรวบยอดที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ ครูเป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือให้เกิดการเรียนรู้

UNESCO (1981, pp. 12 – 20) ได้จำแนกการบูรณาการเนื้อหาหลักสูตร เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

1. การบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรอย่างกว้าง (Integration by Broad Field of Subject Areas) คือ การนำเอาเนื้อหาหลักสูตร 2 วิชา หรือมากกว่าที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันรวมเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้ได้เนื้อหาหลักสูตรใหม่ที่กว้างขึ้น เช่น หลักสูตรวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไปที่เกิดจากการนำวิชาฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยามารวมการเข้าไว้ด้วยกันเป็นการบูรณาการที่เน้นเนื้อหาหลักสูตรมากกว่าการบูรณาการการเรียนรู้ในห้องเรียนให้เข้ากับชีวิตจริงของผู้เรียน

2. การบูรณาการโดยหัวเรื่องและโครงการ (Integration by Themes and Project) เป็นการบูรณาการความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากเนื้อหาหลักสูตรต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การบูรณาการแบบนี้มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ ให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิด เช่น การสังเกต การจำแนก การจัดจำพวก การใช้เวลาในการทำงานต่าง ๆ อย่างสัมพันธ์กัน

3. การบูรณาการบนพื้นฐานของความสนใจและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน (Integration by Interests and Concern of Learner) เป็นการพัฒนาหลักสูตรและหน่วยการเรียนรู้บนพื้นฐานของแนวทางการแก้ปัญหาในชีวิตจริงของผู้เรียน โดยอาจจะเป็นปัญหาของชุมชน ปัญหาของสังคม แนวทางแก้ไขปัญหานั้นต้องอาศัยเนื้อหาหลักสูตรจากหลายสาขาเข้ามาช่วย ดังนั้น การแก้ปัญหาในชีวิตจริงจึงต้องมีการบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรต่าง ๆ เข้ามา

ชาอุชัย อาจินสมาจารและสุพล ทองคลองไทร (2531, หน้า 17 – 20) ได้แบ่งบูรณาการหลักสูตรรายวิชาเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. การบูรณาการทางจิตวิทยา เป็นการบูรณาการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความต้องการ ผู้ที่วางแผนจัดทำหลักสูตรจะต้องเลือกประสบการณ์ กิจกรรม หรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของผู้เรียน เพื่อใช้เป็นหลักในการจัดและเลือกเนื้อหา หลักสูตรลักษณะนี้จะสนใจผู้เรียนได้ดี แต่จะพบปัญหาเกิดจากการกำหนดความต้องการนักเรียนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้

2. บูรณาการด้านปริมาณและคุณภาพ

2.1 การบูรณาการด้านปริมาณ เป็นการจัดเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กัน โดยหลีกเลี่ยงการใช้อุปกรณ์ที่มีความซ้ำซ้อน และการจัดเนื้อหาของแต่ละวิชานั้น จะต้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน หลักสูตรลักษณะนี้จะส่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแต่ละวิชาดีขึ้น

2.2 การบูรณาการด้านคุณภาพ มีวิธีบูรณาการคล้ายกับการบูรณาการด้านปริมาณ แต่จะเน้นไปในด้านคุณลักษณะที่ต้องการปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

พรชัย หนูแก้ว (2541, หน้า 37 – 38) กล่าวว่า “การบูรณาการหลักสูตรแบบหัวเรื่องเป็นแกน” มีความเหมาะสมกับการพัฒนาหลักสูตรเนื่องจาก

1. ความครอบคลุมหลักสูตร การสอนของผู้สอนในหัวเรื่องหนึ่ง ๆ มักพบปัญหาว่าเนื้อหาบางตอนใช้เวลามากเกินไปในการสอน ขณะที่บางเนื้อหาผู้สอนแทบไม่ได้กล่าวถึงเลย “การบูรณาการหลักสูตรแบบหัวเรื่องเป็นแกน” ทำให้ผู้สอนเห็นรายละเอียดของหลักสูตรทั้งหมด ทำให้ผู้สอนสามารถสอนเนื้อหาได้ครอบคลุมครบถ้วนทุกประการ
2. ธรรมชาติของการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนพบกับปัญหาที่ต้องการเรียนรู้ เขาจะไม่แบ่งแยกว่าปัญหาส่วนใดเป็นของวิชาใด แต่จะใช้ความรู้ที่มีอยู่ทั้งหมดในการแก้ไขปัญหา การแยกวิชาจะขัดแย้งกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้แรงจูงใจและความสนใจของผู้เรียนลดน้อยลง
3. สร้างมาจากความสนใจของผู้เรียนเอง เนื่องจากผู้สอนได้จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนกระตือรือร้นที่จะเรียนมากขึ้น
4. สามารถแทรกทักษะที่มีความหมายให้แก่ผู้เรียน เมื่อผู้เรียนสนใจในการเรียน ผู้สอนควรเร่งรีบฝึกทักษะที่จำเป็นโดยต้องให้ความสำคัญเท่า ๆ กับการสอนเนื้อหาที่สอนอยู่
5. ความยืดหยุ่น ตามปกติการสอนรายละเอียดแต่ละหัวข้อ ผู้สอนจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นลำดับขั้นไปตามที่ได้วางแผนการสอนได้แล้ว แต่สำหรับ “การบูรณาการหลักสูตรแบบหัวเรื่องเป็นแกน” เมื่อผู้สอนวางแผนการสอนหัวข้อนั้น ๆ แล้ว ผู้สอนและผู้เรียนก็ไม่ต้องกังวลใจว่ากิจกรรมใดจะสอนก่อน หรือหลังเพราะกิจกรรมการเรียนการสอนสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม
6. วิธีในการวางแผนบูรณาการแบบหัวเรื่องเป็นแกนนี้ทำให้ผู้สอนเห็นแนวทางในการสอนได้อย่างชัดเจนขึ้น ผู้สอนจะสามารถเลือกทำกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม ตามความต้องการของผู้เรียน

แจ็กเคอลิน และเชอร์เนย์ (Jacqueline & Charlene, 1994, p. 9) ได้กล่าวถึงผลดีของ “การบูรณาการแบบหัวเรื่องเป็นแกน” ไว้ ดังนี้

1. ทำให้ผู้เรียนมองเห็นปัญหาได้หลายด้านเนื่องจากต้องศึกษาเนื้อหาหลายวิชา
2. ผู้เรียนสามารถเรียนหลายจุดประสงค์ในเวลาเดียวกัน
3. เป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในสภาพชีวิตจริง
4. ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาค้นคว้าจากหลาย ๆ สาขาวิชา จะเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้

ที่ดี

ไวท์เซลล์ (Whitesell, 1995, pp. 37 – 38) แนะนำว่าหลังจากเลือกหัวข้อที่ต้องการศึกษาแล้ว ผู้สอนต้องคิดหาแนวทางในการศึกษาค้นคว้าให้เหมาะสมและครอบคลุม จัดทำรายละเอียดไว้อย่างชัดเจนแล้วเขียนแผนภูมิโดยใช้หัวเรื่องที่ต้องการจะศึกษาไว้เป็นจุดศูนย์กลาง โดยให้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องทุกวิชากระจายอยู่รอบ ๆ หัวเรื่องนั้นแต่ละวิชาที่จะพิจารณาเนื้อหาที่มีความเหมาะสม เพื่อนำไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไป วิธีการข้างต้นแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน (Jacqueline & Charlene, 1994, pp. 5 – 6) ได้แก่

ขั้นที่ 1 เลือกหัวข้อ หรือปัญหาที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

ขั้นที่ 2 ศึกษาว่ามีวิชาใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับหัวเรื่อง หรือปัญหานั้น

ขั้นที่ 3 พิจารณาเลือกความคิดรวบยอด หรือจุดประสงค์การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละวิชา ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้เหมาะสมกับผู้เรียน

ขั้นที่ 4 เขียนแผนผังการจัดกิจกรรมให้ครอบคลุมหลักสูตร สามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนได้

สรุปแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสูตร จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพื้นฐานของการบูรณาการหลักสูตร ความหมายของการบูรณาการหลักสูตร ความสำคัญของการบูรณาการหลักสูตร ประเภทของการบูรณาการหลักสูตร และการบูรณาการหลักสูตรแบบหัวเรื่องเป็นแกน ซึ่งสาระสำคัญมี ดังนี้

แนวคิดพื้นฐานของการบูรณาการหลักสูตรเกิดเนื่องมาจากผลของการจัดการศึกษาแบบแบ่งแยกความรู้เป็นส่วน ๆ ทำให้มีขีดจำกัดในการปลูกฝังลักษณะการใฝ่รู้ การสืบเสาะหาข้อมูล และการรับรู้ของผู้เรียน ผู้เรียนจะถูกจำกัดความรู้และความสนใจให้อยู่เฉพาะในสาขาที่เรียนเท่านั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคับข้องที่มีลักษณะเป็น “องค์รวม” ได้ เพราะการแก้ไขปัญหาลักษณะ “องค์รวม” จำเป็นต้องอาศัยความรู้จากหลายสาขามาบูรณาการเข้าด้วยกัน ดังนั้นการบูรณาการหลักสูตรจึงทำให้สามารถปลูกฝังผู้เรียนให้มีคุณค่าที่พึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องเหมาะสมตามลักษณะที่พึงประสงค์ได้

การบูรณาการหลักสูตรจึงเป็นผลของการพัฒนาหลักสูตรโดยการคัดเลือกประสบการณ์ที่จำเป็นตั้งแต่สองรายวิชาขึ้นไปรวมไว้ด้วยกัน ภายใต้จุดประสงค์เดียวกันและสามารถตอบสนองทั้งจุดประสงค์เดิมและจุดประสงค์ใหม่ได้ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์สัมพันธ์กัน มีความต่อเนื่องของเนื้อหา สอดคล้องต่อสภาพความเป็นจริง เกิดความคิดรวบยอด และมีคุณค่าการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน

การบูรณาการหลักสูตรมีความสำคัญ คือ

1. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกัน
2. เพิ่มทักษะและความเข้าใจในเนื้อหาได้มากขึ้นกว่าการสอนเป็นรายวิชา
3. ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและอยากเรียนรู้มากยิ่งขึ้น
4. ทำให้ผู้เรียนมองปัญหาได้กว้างขึ้นและเห็นข้อเท็จจริงได้ดีขึ้น
5. ทำให้ผู้สอนได้ทราบรายละเอียดของหลักสูตรทั้งหมด
6. เพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของครูสอน
7. มีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริง

ลักษณะสำคัญของการบูรณาการ ผลการจัดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ถ้าสามารถดำเนินได้อย่างสมบูรณ์แล้วก็ควรจะมีลักษณะโดยรวมนดังต่อไปนี้
ธำรง บัวศรี (2532)

1. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้ เพราะในปัจจุบันนี้ปริมาณของความรู้มีมากขึ้นเป็นทวีคูณ รวมทั้งมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ การเรียนการสอนด้วยวิธีการเดิม อาทิ การบอกเล่า การบรรยายและการท่องจำ อาจจะไม่ใช่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้ ผู้เรียนควรจะเป็นผู้สำรวจความสนใจของตนเองว่าในองค์ความรู้หลายหลากนั้น อะไรคือสิ่งที่ตนเองสนใจอย่างแท้จริง ตนควรแสวงหาความรู้เพื่อตอบสนองความสนใจเหล่านั้นได้อย่างไร เพียงใด ด้วยกระบวนการเช่นไร ซึ่งแน่นอนว่า กระบวนการเรียนการสอนลักษณะนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences) ไม่น้อย
2. เป็นการบูรณาการระหว่างพัฒนาการความรู้และพัฒนาการทางจิตใจ นั่นคือให้ความสำคัญแก่ จิตพิสัย คือ เจตคติ ค่านิยม ความสนใจ และสุนทรียภาพ แก่ผู้เรียนในการแสวงหาความรู้ด้วย ไม่ใช่เน้นแต่เพียงองค์ความรู้ หรือพุทธิพิสัยแต่เพียงอย่างเดียว อันที่จริงการทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งขึ้นเสียก่อนที่จะได้ลงมือศึกษานั้น นับได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่งสำหรับจงใจให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นทั้งแก่ผู้สอนและผู้เรียนบูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำในข้อนี้ก็มีนัยแห่งความสำคัญและความสัมพันธ์ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้อสอง เพียงแต่เปลี่ยนจิตพิสัยเป็นทักษะพิสัยเท่านั้น
3. บูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่เรียนรู้ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน คือ การตระหนักถึงความสำคัญแห่งคุณภาพชีวิตของผู้เรียนว่าเมื่อได้ผ่านกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรแล้ว สิ่งที่ยั่งยืนที่สอนในห้องเรียนจะต้องมีความหมายและมีคุณค่าต่อชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง

4. บูรณาการระหว่างวิชาต่าง ๆ เพื่อให้เกิด ความรู้ เจตคติ และการกระทำที่เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนอย่างแท้จริง ตอบสนองต่อคุณค่าในการดำรงชีวิตของผู้เรียนแต่ละคน การบูรณาการความรู้ของวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อตอบสนองความต้องการ หรือเพื่อตอบปัญหาที่ผู้เรียนสนใจจึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่ควรจะทำในขั้นตอนของบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง

รูปแบบของหลักสูตรบูรณาการ

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2547, หน้า 51) ได้กล่าวถึง รูปแบบบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนได้เป็นสองแบบ ดังนี้

1. การบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เป็นการสร้างหัวเรื่อง (Theme) ขึ้นมาแล้วนำเนื้อหาจากวิชาต่าง ๆ มาโยงสัมพันธ์กับหัวเรื่องนั้น ซึ่งบางครั้งก็อาจเรียกวิธีบูรณาการแบบนี้ได้ว่า สหวิทยาการแบบมีหัวข้อ (Thematic Interdisciplinary Studies) หรือบูรณาการที่เน้นการนำไปใช้เป็นหลัก (Application—First Approach) การกำหนดหัวเรื่อง (Theme) ได้แก่ การสร้างหัวเรื่องโดยมีหลักในการกำหนดหัวเรื่อง ดังนี้

- 1.1 เป็นเรื่องที่ผู้เรียนสนใจ และมีโอกาสได้เลือกเรียน
- 1.2 เป็นเรื่องที่สามารถโยงความสัมพันธ์ได้หลายวิชา หรือหลายกลุ่มประสบการณ์
- 1.3 เป็นเรื่องที่นักเรียนมีประสบการณ์เดิมอยู่แล้วและสอดคล้องกับชีวิตจริง และมีความหมายต่อผู้เรียน
- 1.4 เป็นเรื่องที่มิแหล่งความรู้ให้ผู้เรียนรู้ได้ศึกษาค้นคว้าอย่างหลากหลาย และเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นกับความรู้ที่เป็นสากล
- 1.5 เป็นเรื่องที่เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียนและส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนรอบด้าน การตั้งชื่อต้องทันสมัย และน่าสนใจช่วยให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเรียน

2. การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary) เป็นการนำเรื่องที่ต้องการจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สอดแทรก (Infusion) ไว้ในวิชาต่าง ๆ หรือบูรณาการเน้นเนื้อหาของวิชาเป็นแกน แล้วนำสิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนไปสอดแทรกในวิชาแกนดังกล่าว ซึ่งบางครั้งเราก็อาจจะเรียกวิธีบูรณาการแบบนี้ได้ว่า การบูรณาการที่เน้นเนื้อหาวิชาเป็นหลัก (Discipline First Approach)

อัญชลี สารรัตน์ (2542, หน้า 29 - 30) แบ่งการบูรณาการหลักสูตรเป็น 2 ประเภท คือ

1. การบูรณาการภายในวิชา (Single Subject Integration) เป็นการนำเนื้อหาภายในวิชาเดียวกันไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้และทักษะไปใช้ในชีวิตในบริบทที่มีความหมายซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความหมาย

2. การบูรณาการระหว่างวิชาโดยการเชื่อมโยง หรือศาสตร์ต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 สาขาขึ้นไป ภายใต้หัวข้อ (Theme) เดียวกัน เป็นการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในศาสตร์ หรือความรู้ในวิชาต่าง ๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไป เพื่อแก้ปัญหา หรือแสวงหาความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและใกล้เคียงกับชีวิตจริง แบ่งเป็น 4 ลักษณะ คือ

2.1 แบบสอดแทรก (Infusion) ผู้สอนในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่น ๆ เข้าไปในการสอนของตน เป็นการวางแผนการสอนและสอน โดยครูเพียงคนเดียว

2.2 แบบคู่ขนาน (Parallel Infusion) ผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนต่างวิชากัน ต่างคนต่างสอน แต่ต้องวางแผนการสอนร่วมกัน โดยมุ่งสอนหัวข้อ/ ความคิดรวบยอด/ ปัญหา เดียวกัน (Theme/ Concept/ Problem) ระบุสิ่งที่ร่วมกันและตัดสินใจร่วมกันว่าจะสอนหัวข้อ/ ความคิดรวบยอด/ ปัญหานั้น ๆ อย่างไรในวิชาของแต่ละคน งานที่มอบหมายให้ผู้เรียนทำจะ แตกต่างกันไปในแต่ละวิชา แต่ทั้งหมดจะต้องมีหัวข้อ/ ความคิดรวบยอด/ ปัญหาเดียวกัน

2.3 แบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) การบูรณาการแบบนี้จะคล้าย ๆ กับการบูรณาการแบบคู่ขนาน กล่าวคือ ผู้สอนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป สอนต่างวิชากัน มุ่งสอนหัวข้อ/ ความคิดรวบยอด/ ปัญหาเดียวกัน ต่างคนต่างแยกกันสอนเป็นส่วนใหญ่ แต่มีการมอบหมายงาน หรือโครงการ (Project) ร่วมกันซึ่งจะช่วยเชื่อมโยงสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ผู้สอนทุกคนจะต้อง วางแผนร่วมกันเพื่อจะระบุว่าสอนเรื่อง/ ความคิดรวบยอดหรือปัญหานั้น ๆ ในแต่ละวิชาอย่างไร และวางแผนสร้างโครงการร่วมกัน หรือกำหนดงานที่จะมอบให้ผู้เรียนทำร่วมกัน และกำหนดว่า จะแบ่งโครงการนั้นเป็นโครงย่อย ๆ ให้ผู้เรียนปฏิบัติในแต่ละรายวิชาอย่างไร

2.4 แบบข้ามวิชา หรือสอนเป็นคณะ (Trans Disciplinary Instruction) เป็นการ บูรณาการแบบครูที่สอนวิชาต่าง ๆ จะร่วมกันสอนเป็นคณะ หรือเป็นทีม ร่วมกันวางแผนหรือ ร่วมกันและกำหนดหัวข้อ/ ความคิดรวบยอด/ ปัญหาร่วมกันและร่วมกันดำเนินการสอนผู้เรียน กลุ่มเดียวกัน

ธารง บัวศรี (2542 ข, หน้า 201 - 202) กล่าวว่า หลักสูตรบูรณาการสามารถแบ่งได้ เป็น 3 แบบ ซึ่งในการปฏิบัติจริงมักนำรูปแบบต่าง ๆ มาผสมกัน ได้ดังนี้

1. บูรณาการภายในหมวดวิชา โดยนำเอาเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ เข้ามาอยู่ภายใต้ จุดประสงค์อย่างเดียวกัน เป็นการผสมผสานทั้งเนื้อหาวิชาและกิจกรรมการเรียนการสอนใน ขณะเดียวกัน

2. บูรณาการภายในหัวข้อและโครงการ โดยนำเอาความรู้ ทักษะและประสบการณ์ของ วิชา หรือหมวดวิชาตั้งสองวิชา หรือหมวดวิชาขึ้นไป มาผสมผสานในลักษณะที่เป็นหัวข้อ หรือ

โครงการ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้เรียน และในแต่ละหัวข้อจะมีการแบ่งเป็นหน่วยการเรียนรู้ (Units of Learning) ด้วย ทำให้เกิดหลักสูตรบูรณาการที่เรียกว่า หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (The Social Process and Life Function Curriculum)

3. บูรณาการ โดยการผสมผสานปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและสังคม จุดเด่นของหลักสูตรแบบนี้คือ หัวเรื่อง หรือหน่วยการเรียนรู้ หรือโครงการจะเน้นการแก้ปัญหาชีวิตประจำวันของผู้เรียนไม่ว่าปัญหาส่วนตัว ปัญหาชุมชน ปัญหาอาชีพ ปัญหาสังคม ฯลฯ ทำให้ผู้เรียนจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้จากวิทยาการต่าง ๆ หลายสาขา รวมทั้งต้องมีทักษะที่จำเป็นในการแก้ปัญหาด้วย การเรียนรู้จึงเป็นลักษณะเป็นการบูรณาการเพราะต้องผสมผสานวิชาต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา การบูรณาการแบบนี้จะไม่มีการกำหนดขอบข่ายวิชา หรือแบ่งเนื้อหาวิชาที่จะเรียนไว้แต่ต้น การกำหนดว่าจะนำเอาเนื้อหาอะไรจากวิชาใดมาใช้แก้ปัญหาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอน

จากแนวคิดเกี่ยวกับประเภทของการบูรณาการหลักสูตรที่กล่าวมา พบว่า มีการแบ่งประเภทของการบูรณาการหลักสูตรไว้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดประเภท แต่ไม่ว่าจะแบ่งอย่างไรก็ตามแต่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การบูรณาการหลักสูตรไม่ว่าจะทำด้วยรูปแบบใด แต่ในการจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้ด้วยเสมอ (อรทัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ, 2544, หน้า 13)

1. การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง คือ ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
2. การส่งเสริมให้นักเรียนได้ร่วมทำงานกลุ่มด้วยตนเอง โดยให้มีกิจกรรมกลุ่มลักษณะต่าง ๆ หลากหลาย และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือทำกิจกรรมด้วยตนเอง
3. จัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมเข้าใจง่าย ตรงกับความเป็นจริง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล และส่งเสริมให้มีโอกาสได้ปฏิบัติจริงจนเกิดความสามารถและทักษะที่คิดเป็นนิสัย
4. จัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกลึกซึ้งถวิลถวิล โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสดูแลแสดงออกซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักใคร่ของตนเอง ต่อสาธารณชน หรือเพื่อนร่วมชั้นเรียน เพื่อสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน
5. เน้นการปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม และจริยธรรมที่ถูกต้องดีงาม ให้ผู้เรียนสามารถจำแนกแยกแยะความถูกต้อง ดีงามและความเหมาะสมได้ สามารถจัดการความขัดแย้งได้ด้วยเหตุผล มีความกล้าหาญทางจริยธรรม และแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาและความสามัคคี ทั้งนี้ผู้สอนควรต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางด้านสติปัญญาของผู้เรียนแต่ละคนด้วย

จากการศึกษาเรื่องการบูรณาการหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า หลักสูตรรูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนในสมัยปัจจุบัน ที่องค์ความรู้มีมากและเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่จะทำการเรียนการสอนในห้องเรียนได้อย่างทั่วถึง และครอบคลุมลึกซึ้ง ดังนั้น หลักสูตรและการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพจึงต้องนำองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่มาเชื่อมโยง เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ของความรู้เหล่านั้น ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในองค์รวม (Holistic) ของความรู้ และสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาความรู้ต่อไป หรือหาทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการบูรณาการหลักสูตรจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาได้เป็นอย่างดี ตลอดจนช่วยพัฒนาทักษะและความสามารถในการแก้ปัญหาของผู้เรียนได้ แต่ก็เป็นวิธีการที่ทำได้ค่อนข้างยาก เพราะต้องอาศัยครูผู้สอนที่มีประสบการณ์และมีความสามารถสูง อีกทั้งเรื่องของความกว้างของเนื้อหาแต่ละรายวิชาที่นำมาบูรณาการด้วยกัน อาจจะทำให้ผู้เรียนขาดความลึกซึ้งในการเรียนรู้เนื้อหาตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย ผู้เรียนอาจมองไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาตามที่ผู้สอนต้องการ (วิชัย คิสสระ, 2535, หน้า 29) แต่หากผู้สอนเอาใจใส่ทุ่มเทให้กับการจัดการเรียนการสอน ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแล้ว อาจทำให้การจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จด้วยดีได้ จากงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา” ของพรชัย หนูแก้ว (2541, บทคัดย่อ) พบว่าหลักสูตรบูรณาการที่ได้พัฒนาขึ้นทำให้คะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าคะแนนของกลุ่มควบคุม และคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุปผา เมฆศรีทองคำ (2545, บทคัดย่อ) พบว่า หลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นโดยได้บูรณาการกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์เข้าในรายวิชา วส. 321 การสื่อสาร 1 ทำให้คะแนนกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์หลังทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าคะแนนของกลุ่มควบคุม และคะแนนกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์หลังการทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ

ยูเนสโก (UNESCO, 1981, pp. 21–22, 32–41 อ้างถึงใน เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ, 2535, หน้า 39 – 46) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการสามารถทำได้หลายวิธี วิธีการที่สำคัญมี 3 วิธี ได้แก่

1. **วิธีการรวมศูนย์ (The Centralized Approach)** วิธีการนี้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะมารวมกันเป็นศูนย์กลางเพื่อที่จะออกแบบหลักสูตรสำหรับผู้เรียน โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะเสนอพื้นฐานและแนวทางสำหรับหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ กระบวนการนี้ทำได้ง่ายและรวดเร็ว แต่มีข้อจำกัดในเรื่องของการตีความหลักสูตรที่อาจจะผิดพลาดและอาจจะไม่ได้รับความร่วมมือในการนำหลักสูตรไปใช้ เนื่องจากผู้ใช้หลักสูตรขาดความรู้ความเข้าใจและไม่เห็นด้วยกับหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น วิธีการนี้จึงเป็นวิธีที่ไม่นิยมนำไปปฏิบัติ

2. **วิธีการกระจายศูนย์ (The Decentralized Approach)** วิธีการนี้ครู หรือผู้สอนและบุคลากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรจะมาทำงานร่วมกันในการวางแผนหลักสูตรและวัสดุอุปกรณ์การสอนโดยอาศัยประสบการณ์และสภาพแวดล้อมของตน ผลของวิธีการนี้จะทำให้มองเห็นถึงสภาพความเป็นจริง ความต้องการของสังคมที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรจากผู้ปฏิบัติ หรือผู้มีประสบการณ์โดยตรง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจึงสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของสังคม

3. **วิธีการผสม (The Mixed Approach)** เป็นวิธีการที่อยู่ระหว่างวิธีการรวมศูนย์และวิธีการกระจายศูนย์ เป็นวิธีการที่นิยมใช้กันมาก วิธีการนี้กลุ่มผู้ออกแบบหลักสูตร กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มผู้สอนจะมาร่วมกันพัฒนาหลักสูตรโดยเริ่มตั้งแต่ร่วมกันวางแผน ออกแบบพัฒนาหลักสูตรและนำหลักสูตรไปใช้

นอกจากนี้ เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ (2535, หน้า 39 – 46) ได้กล่าวถึงขั้นในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการว่า มีขั้นที่สำคัญ 4 ขั้น ดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ จำเป็นที่จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจงในรูปของศักยภาพที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นกับผู้เรียน เพื่อให้วัตถุประสงค์ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ สามารถแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน ยังเป็นพื้นฐานในการเลือกเนื้อหาสาระและการกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับผู้เรียน รวมทั้งการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์มีขั้น ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์ความต้องการและพฤติกรรมเดิมของผู้เรียน หลักสูตรการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนจะนำไปพัฒนาตนเองในการมีปฏิสัมพันธ์กับโลก ดังนั้น ออกแบบหลักสูตรจึงจำเป็นต้องพิจารณาแรงผลักดันทั้งหมดที่จะมีอิทธิพลต่อธรรมชาติของประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ข้อความรู้เกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในหลักสูตรบูรณาการซึ่งมีจุดมุ่งหมาย เพื่อจัดการศึกษาบนพื้นฐานของประสบการณ์ในชีวิตจริง และสภาพแวดล้อมของผู้เรียน ข้อความรู้เกี่ยวกับความต้องการทั่ว ๆ ไป

และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน และชุมชน โดยส่วนรวมเป็นส่วนที่ต้องมีมาก่อนในการพัฒนาหลักสูตร และการใช้หลักสูตรบูรณาการ

1.2 การกำหนดจุดมุ่งหมาย หรือเป้าหมายของหลักสูตรอย่างกว้าง ๆ จากข้อมูลความต้องการของผู้เรียนและชุมชน สามารถกำหนดจุดมุ่งหมาย หรือเป้าหมายของหลักสูตรอย่างกว้าง ๆ ซึ่งสามารถกำหนดในลักษณะของคำถามต่อไปนี้

1.2.1 จุดมุ่งหมายกว้าง ๆ ของหลักสูตรบูรณาการควรเป็นอย่างไร

1.2.2 ผู้เรียนควรมีลักษณะอย่างไรภายหลังจากที่ได้รับการศึกษาตามหลักสูตรนี้แล้ว

จุดมุ่งหมายอย่างกว้าง ๆ ของหลักสูตร ได้มาจากปรัชญาการศึกษาของประเทศ หรือแผนพัฒนาประเทศ หรือจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ยอมรับอย่างเป็นทางการและแสดงให้เห็นถึงความต้องการและลำดับความสำคัญของการศึกษา ในการกำหนดจุดมุ่งหมาย ต้องพิจารณาถึงข้อกำหนดในเรื่องของสาขาวิชาต่าง ๆ และความเป็นไปได้ในการบูรณาการหลักสูตรด้วยเป้าหมายของหลักสูตรที่กำหนดขึ้น จะถูกแปลให้อยู่ในรูปของวัตถุประสงค์เฉพาะของการพัฒนาผู้เรียนต่อไป จุดมุ่งหมายของหลักสูตรบูรณาการจะเป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะดำเนินต่อไปในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยอาจเขียนในลักษณะที่เป็นนามธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานในการออกแบบการประเมินผล การปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนรู้และแผนหลักสูตร

1.3 การกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะการสอน วัตถุประสงค์ของการสอน เป็นข้อความที่อธิบายถึงผลของการเรียนรู้ในลักษณะที่ถูกต้องชัดเจนและไม่คลุมเครือ ควรกำหนดวัตถุประสงค์ในลักษณะที่เป็นแบบแผนของพฤติกรรม หรือความสามารถที่ผู้เรียนควรจะสามารถแสดงให้เห็นได้ภายหลังที่ได้ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้แล้วอย่างสมบูรณ์

การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอน เป็นขั้นที่มีความสำคัญมากที่สุดในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ วัตถุประสงค์ที่ไม่ชัดเจนจะทำให้เกิดความยากลำบากในการประเมินผลการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งยากในการประเมินหลักสูตร นอกจากนี้การเลือกและออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม การตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดลำดับกิจกรรม หรืองานการเรียนรู้ เนื้อหาสาระและการเลือกกลวิธีการสอน ขึ้นอยู่กับข้อความที่เป็นลักษณะของแนวทางปฏิบัติของวัตถุประสงค์ของการสอนอีกด้วย

ลักษณะของการวัดผลและประเมินผล การประเมินผลที่สอดคล้องกับวิธีการสอนแบบบูรณาการควรมีสภาพใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุด โดยอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จริง ดังนั้นการวัดผลและประเมินผลจึงควรมีลักษณะสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

1. สะท้อนภาพพฤติกรรมและทักษะที่จำเป็นของผู้เรียนในสถานการณ์จริง เป็นการแสดงออกในภาคปฏิบัติทักษะกระบวนการเรียนรู้ ผลผลิตและแฟ้มสะสมงาน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผล และการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. ใช้เทคนิคการประเมินผลที่หลากหลาย เนื่องจากการประเมินจากการปฏิบัติที่ผู้เรียนจะต้องลงมือทำจริง แสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรมว่าทำอะไรได้บ้าง ไม่ว่าจะเป็นการประดิษฐ์ ชิ้นงาน การทดลอง การเขียนรายงาน หรือการทำกิจกรรมอื่น ๆ ทุกอย่างควรเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน

3. เน้นให้ผู้เรียนแสดงออกด้วยการสร้างสรรค์ผลงาน คึงความคิดชั้นสูง ความคิดที่ซับซ้อน และการใช้ทักษะต่าง ๆ ออกมาได้ เช่น ทักษะการแก้ปัญหา

4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นผลมาจากการเรียนการสอน ที่สอดคล้องกับความเป็นจริง และสามารถประยุกต์สิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

5. ใช้ข้อมูลอย่างหลากหลายเพื่อการประเมิน โดยครูผู้สอนควรรู้จักผู้เรียนทุกแง่มุม คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล รับข้อมูลมาจากหลาย ๆ ทาง การกำหนดปัญหาหรืองานควรเป็นแบบปลายเปิด เพื่อให้ผู้เรียนได้สร้างคำตอบที่หลากหลาย

6. เน้นการมีส่วนร่วมในการประเมินระหว่างผู้เรียน ครูและผู้ปกครอง การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผล จะทำให้ผู้เรียนรู้จักการวางแผน การเรียนรู้ตามความต้องการของตนเอง ว่าเขาอยากรู้ อยากทำอะไร (โดยมีครูเป็นผู้ช่วยให้คำแนะนำ) ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ และการประเมินผลที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การวัดผลและประเมินผลนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดคุณภาพการสอนและการเรียนรู้ การใช้เทคนิควิธีการวัดผลและการประเมินผลที่หลากหลายจะ ช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้มีความหมายมากยิ่งขึ้น

เทคนิควิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้แบบบูรณาการ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการมีเทคนิควิธีการจัดการและประเมินผลหลากหลายวิธี ครูผู้สอนสามารถเลือกวิธีใช้ได้ตามความเหมาะสม กับเนื้อหาหรือรูปแบบการบูรณาการ เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเป็นแบบผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ เน้นการฝึกปฏิบัติตามกระบวนการ รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล ผู้สอนจึงต้องเลือกใช้ให้หลากหลาย และดำเนินการควบคู่กันไปในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลที่ต้องการวัดผลและประเมินผลผู้เรียน ให้ได้ครบถ้วนทุกด้าน ให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง และมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร วิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้แบบบูรณาการ ได้แก่ การสังเกต

การบันทึกประจำวัน การตอบปากเปล่า การเขียนคำตอบ หรือความเรียง การประเมินตนเอง หรือกลุ่ม การสัมภาษณ์ การใช้แฟ้มสะสมงาน การทำโครงการ การใช้คะแนนแบบรูบริค หรือเกณฑ์คุณภาพ การใช้แบบทดสอบ เป็นต้น

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดระเบียบของสังคม ให้นับถืออยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างสันติสุข รู้จักเสียสละ รู้จักปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความเรียบร้อย การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขนั้นเป็นเป้าหมายอันสูงสุดของชีวิต ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของจริยธรรม ซึ่งนักปราชญ์ นักการศึกษา นักจิตวิทยา ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

จริย คือ ความประพฤติ กิริยามารยาทที่ควรประพฤติปฏิบัติหรือศีลธรรม กฎของศีล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 214)

พุทธทาสภิกขุ (2521, หน้า 3) ให้ความหมายจริยธรรมตรงกับคำว่า Ethics ในภาษาอังกฤษ จริย แปลว่า ความประพฤติ หรือพึงปฏิบัติ

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (2542, หน้า 88) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติ ปฏิบัติชอบ อันวางรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของศาสนา ปรัชญา และขนบธรรมเนียมประเพณี

สุนน อมรวิวัฒน์ (2543, หน้า 19) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง แบบแผนของความประพฤติและการปฏิบัติซึ่งยึดหลักของศีลธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2544, หน้า 115) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบทำความดี ละเว้นความชั่ว

พระธรรมปิฎก (2540 ข, หน้า 7) อธิบายว่า ความหมายทางธรรม จริยธรรมเป็นเรื่องใหญ่ซึ่งขอแปลว่า เรื่องของการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตนี้ หมายถึง เรื่องของชีวิตที่เป็นอยู่ทั้งหมด ถ้าพูดตามหลักศาสนา หมายถึง

1. เรื่องของความสัมพันธ์กับโลกภายนอกด้วยกาย วาจา และด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย การเห็น การได้ยิน ฯลฯ แยกออกไป คือ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ อย่างหนึ่ง ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมอย่างหนึ่ง

2. เรื่องของจิตใจ

3. เรื่องของปัญญา ความรู้ ความคิด

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1964, p. 384) กล่าวสรุปว่า จริยธรรมมีพื้นฐานของ ความยุติธรรมซึ่งถือเอาการกระจายสิทธิและหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีได้หมายถึง เกณฑ์ที่ บังคับโดยทั่วไปแต่เป็นเกณฑ์ซึ่งมีความหมายเป็นสากลที่คนส่วนใหญ่รับไว้ทุกสถานการณ์ไม่มี การขัดแย้ง

เพียเจต์ (Piaget, 1960, p. 1) ให้ความเห็นว่า จริยธรรมเป็นหลักประสบการณ์ของมนุษย์ และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการจัดเตรียมมาสังคมในเรื่องความ สนใจอนามัยของแต่ละบุคคล ความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปของสิ่งที่ควรกระทำและสิทธิ

ฮิวแมน (Hinman, 1998, p. 5) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า เป็นการแสดงให้เห็น สภาวะ หรือการสะท้อนกลับอย่างมีจิตสำนึกเกี่ยวกับความเชื่อทางด้านศีลธรรม (Moral Beliefs) หรือหลักศีลธรรมในสังคมที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมบุคคลในสังคม โดยมีจุดประสงค์เกี่ยวกับการ ปรับปรุง การเสริมสร้าง หรือการถ่วงดุลความเชื่อ หรือกฎทางสังคมนั้น ส่วนกราสเซียน (Grassian, 1990, p. 11) ได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ (Ethics) ไว้ว่า หมายถึง การศึกษาปรัชญา ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม และจริยธรรม (Morality) หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่ถูกต้อง เหมาะสม พฤติกรรมที่อยู่ในศีลธรรม ข้อตกลง เงื่อนไข ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม ทางสังคม และธรรมชาติของชีวิตที่ดี

ชอร์ (Shaw, 1999, p 3) ได้กล่าวถึงจริยธรรมว่า เกี่ยวข้องกับสิ่งดังต่อไปนี้

1. เป็นคุณลักษณะของบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งแสดงออกว่าเป็นคนดี
2. กฎทางสังคมที่ควบคุมและจำกัดพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นกฎหมายสูงสุดที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งที่ต้อง หรือ ไม่เหมาะสม

ริง (Wring, 2000, pp. 662 – 663) ได้กล่าวถึง การศึกษาทางจริยธรรมว่า เป็นสิ่งที่ ซับซ้อน การศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับการประพาดิณไม่ถูกต้องที่ชัดเจน (Blatant Misdemeanors) การพัฒนาคุณธรรม (Developing Virtues) การพัฒนาทักษะในการให้เหตุผล ทางจริยธรรม (Developing Skill in Moral Reasoning) การสอนให้ใส่ใจ (Teaching to Care) การกระตุ้นให้บุคคลเลือกใช้ชีวิตอย่างคุ้มค่า (Choosing A. Worthwhile Way of Life)

จากแนวคิดและความหมายของจริยธรรมที่กล่าวมา สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง หลักปฏิบัติอันดีที่บุคคลควรกระทำในฐานะที่เป็นสมาชิกที่ดีในสังคม เพื่อความสงบสุขในสังคม นั้น ๆ โดยยึดค่านิยมที่พึงประสงค์ เพื่อให้เกิดความรู้เรื่องแก่นบุคคลและสังคม ซึ่งอยู่ในจิตสำนึก อยู่ในความรับผิดชอบชั่ว หรือดีของบุคคลนั้น ๆ อันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งและควบคุมความประพฤติ ของบุคคลที่แสดงออกเพื่อสนองในสิ่งที่ปรารถนา เช่นความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบและความมี ระเบียบวินัย

องค์ประกอบของจริยธรรม

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม พบว่า ได้มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของจริยธรรม ซึ่งแบ่งเป็นหลาย ๆ ด้าน ดังต่อไปนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2520, หน้า 4-6) ได้แบ่งลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลเป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้เกี่ยวกับสังคมและสามารถบอกได้ว่าการกระทำชนิดใดดีและควรกระทำ การกระทำชนิดใดเลว และไม่ควรกระทำ พฤติกรรมลักษณะใดเหมาะสม หรือไม่เหมาะสมมากน้อยเพียงใด ความรู้เชิงจริยธรรม หรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคม จึงเปลี่ยนแปลงไปตามระดับอายุ ระดับการศึกษา พัฒนาการทางสติปัญญา และความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคมและศาสนา
2. เจตคติเชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ หรือความรู้สึกต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ในทางที่ชอบ หรือไม่ชอบมากน้อยเพียงใด เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลมักจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคม และการทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น ควรทำนายตามเจตคติเชิงจริยธรรม ซึ่งสามารถทำนายได้เที่ยงตรงมากกว่าการทำนายตามความรู้เชิงจริยธรรม
3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เหตุผลที่บุคคลใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือก หรือไม่เลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลเชิงจริยธรรมจึงเป็นเหตุจูงใจซึ่งอยู่เบื้องหลังการกระทำที่คล้ายคลึง หรือมีการกระทำที่แตกต่างกันก็ได้และเหตุผลเชิงจริยธรรมยังมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญาและอารมณ์ด้วย
4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมและปฏิเสธการแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม พฤติกรรมเชิงจริยธรรมมีความสำคัญต่อความสงบสุขและความมั่นคงของสังคมอย่างยิ่ง จึงเป็นหน้าที่ของสมาชิกในสังคมที่จะต้องอบรมและปลูกฝังเยาวชนให้เป็นผู้มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอย่างมั่นคง โดยเฉพาะพฤติกรรมที่สังคมยอมรับเช่น การให้ทาน การเสียสละ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ส่วนพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับควรงดเว้น

ตำรา บัญญัติธรรม (2544, หน้า 18-20) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้น แบ่งได้ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับจริยธรรม หมายถึง ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับจริยธรรมของสังคมนั้น เป็นความรู้ของมนุษย์ที่ได้รับการอบรมสั่งสอน หรือเรียนรู้กันไว้ว่า การกระทำชนิดใดที่ควรกระทำ ทำแล้วได้รับการยกย่องสรรเสริญ ทำแล้วไม่เป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่น รวมไปถึงความรู้ความประพฤติดังใดไม่ควรทำ ไม่ควรปฏิบัติอีกด้วย

2. ทักษะเกี่ยวกับจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคล เกี่ยวกับลักษณะ หรือ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าชอบ หรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยเพียงใด

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจ หรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลมีจริยธรรมในระดับต่าง ๆ กัน

ฮอฟแมน (Hoffman, 1979, pp. 958 - 966) เห็นว่าการซึมซาบของจริยธรรม (Moral Internalization) ประกอบไปด้วย 3 กระบวนการ คือ

ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought)

ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling)

พฤติกรรมจริยธรรม (Moral Behavior)

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีการจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมออกมาในลักษณะที่คล้ายกัน สามารถสรุปได้ว่า จริยธรรมนั้นจำแนกเป็น 3 องค์ประกอบใหญ่ๆ คือ

1. องค์ประกอบทางปัญญา (Cognition) หมายถึง ส่วนที่เป็นความคิด ความรู้ ความเข้าใจ หรือความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรมอันทำให้บุคคลสามารถประเมิน หรือแยกแยะได้ว่าพฤติกรรมใดดี หรือไม่ดี ถูกหรือไม่ถูก ควรหรือไม่ควรได้ด้วยความคิด มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Values) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Belief) การตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral Judgment) การใช้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) และความรู้ ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognition)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) หมายถึง ความรู้สึก หรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่ามีความพอใจ หรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบด้านนี้ ได้แก่ ทักษะทางจริยธรรม (Moral Attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling or Moral Affection) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินใจได้ว่าดี ถูกต้องหรือไม่ มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) บุคลิกทางจริยธรรม (Moral Character) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

พฤติกรรมเชิงจริยธรรม จัดเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมด้านความรู้สึก หรือด้านเจตพิสัย ที่มีระดับการพัฒนาตั้งแต่ขั้นรับจนถึงระดับสูงสุด คือ ขั้นเกิดจิตนิสัย ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล อันเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพที่อยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์ประกอบหลาย ๆ ประการ ทั้งในตัวบุคคลเอง ได้แก่ ความรู้ ความคิด สติปัญญา และองค์ประกอบจากภายนอก ได้แก่ การอบรมบ่มนิสัย และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ดังนั้นจึงพบว่า การที่บุคคลใดจะมีจริยธรรม หรือคุณธรรมสูง หรือต่ำ มิได้ขึ้นกับเขาเป็นผู้ฉลาด มีสติปัญญาดี หรือมีความรู้สูงเพียงประการเดียว หากยังขึ้นกับพื้นฐานการอบรมบ่มนิสัย สภาพแวดล้อมทางครอบครัว สภาพแวดล้อมทางสังคม และอื่น ๆ อีกหลายประการ

จากองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของจริยธรรม จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในสังคม คือ องค์ประกอบด้านพฤติกรรม โดยสังคมมุ่งหวังให้บุคคลมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ดี ดังที่ ดวงเดือน พันธุวนิน (2542, หน้า 3) กล่าวว่า พฤติกรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้ก็เพราะการกระทำในทางที่ดี หรือเลวของบุคคลนั้น ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม การศึกษาด้านอื่น ๆ ของจริยธรรมเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจ และทำนาย การปฏิบัติจริยธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 2

เสริมศรี ไชยสร (2539, หน้า 132 – 133) ได้วิเคราะห์จริยธรรมที่ควรเร่งพัฒนาส่งเสริมให้เกิดขึ้นในระดับประถมศึกษา ควรพัฒนาจริยธรรม 3 ประการ คือ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ และความขยันหมั่นเพียร ส่วนระดับมัธยมศึกษาควรพัฒนาทั้ง 3 ระดับ และเพิ่มจริยธรรมอีก 2 อย่างคือ การใฝ่สัจธรรม และการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ซึ่ง กรมวิชาการ ได้กำหนดพฤติกรรมจริยธรรมต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

1. การใฝ่สัจธรรม ได้แก่ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเลือกแนวทางความเชื่อที่มีเหตุผล การแสดงความพอใจกับคำกล่าวที่มีเหตุผล การแสดงความพอใจกับการยึดถือ และยอมรับความจริง การแสดงความพอใจกับการแสวงหาความจริง การซักถาม ค้นคว้า เพื่อตอบข้อสงสัย การซักถาม ค้นคว้าเพื่อหาความรู้คำอธิบายเพิ่มเติม

2. การใช้ปัญญาแก้ปัญหา ได้แก่ พฤติกรรมทางด้านการเลือกแนวทางแก้ปัญหา หรือดำเนินงานอย่างมีเหตุผล การวิเคราะห์ตามกระบวนการวิทยาศาสตร์ได้ การพอใจแนวทางแก้ปัญหา หรือแนวปฏิบัติที่มีเหตุผล การปฏิบัติงานแก้ปัญหา เช่น ทำแบบฝึกหัด ทำรายงาน ค้นคว้า สำเร็จ เป็นที่น่าพอใจ การตอบคำถามที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ทำไม” “เราควรทำอย่างไร” ได้อย่างมีเหตุผล

3. ความเมตตากรุณา เป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับนิมิตการช่วยเหลือแบ่งปัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พอใจในการเป็นผู้ให้เพื่อผู้อื่นเป็นสุข ไม่รบกวนผู้อื่นเดือดร้อนด้วยคำพูด ไม่รบกวนผู้อื่นเดือดร้อนด้วยการกระทำ

4. ความซื่อสัตย์สุจริต ได้แก่ พฤติกรรมทางด้านนิมิตการปฏิบัติตรงต่อความจริงและความถูกต้อง ไม่ละเมิดฝ่าฝืนระเบียบของห้องเรียน ส่งงานตามกำหนดเวลา ไม่ลอกงาน หรือแอบอ้างผลงานจากเพื่อน

5. ความขยันหมั่นเพียร เป็นความพอใจในระเบียบ พยายามทำงานให้ลุล่วง ทำการบ้านหรืองานอื่นที่ครูมอบหมายครบถ้วน ร่วมกิจกรรมในชั้นเรียนด้วยความสนใจ และเอาใจใส่

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (2551, หน้า 34) ได้กำหนดมาตรฐาน ตัวบ่งชี้ และเกณฑ์การพิจารณา เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบที่ 2 (2549 - 2553) โดยกำหนดมาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียนไว้ 7 มาตรฐาน และในมาตรฐานที่ 1 กำหนดว่า ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย 6 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. ผู้เรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ
2. ผู้เรียนมีความซื่อสัตย์สุจริต
3. ผู้เรียนมีความกตัญญูกตเวที
4. ผู้เรียนมีความเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่เห็นแก่ตัว
5. ผู้เรียนมีความประหยัด และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
6. ผู้เรียนปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

คณะกรรมการการศึกษาจริยธรรมไทย โครงการศึกษาจริยธรรมไทย ได้เสนอจริยธรรมหลักที่สำคัญ (สำเริง บุญเรืองรัตน์, 2544, หน้า 60) ดังนี้

1. การใฝ่สัจธรรม คือ การแสวงหาความจริง ขีดถือแต่ความจริง เชื่อแต่ในสิ่งที่มีเหตุผล
2. ความไม่ประมาท คือ การปฏิบัติตนด้วยการวางแผนอย่างรอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ และควบคุมได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ

3. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา คือ ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างมีระบบด้วยการรู้สภาพปัญหา สาเหตุ กำหนดเป้าหมายที่จะขจัดปัญหา และรู้วิธีการแก้ปัญหา

4. เมตตากรุณา คือ การเสียสละส่วนตน เพื่อเกื้อกูลบุคคลอื่น กระทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อสังคม

5. สติสัมปชัญญะ คือ การระลึกรู้ตัวอยู่เสมอว่า ตนกำลังทำอะไร มีความว่องไวในการตัดสินใจ ปฏิบัติตนด้วยความรอบคอบ และระมัดระวังอยู่เสมอ

6. ความซื่อสัตย์สุจริต คือ การไม่ประพฤติดัง คำนึงชีวิตด้วยความจริง ด้วยความถูกต้อง รักษาความสัตย์ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบตามระเบียบ และกฎเกณฑ์ทางสังคม

7. ความขยันหมั่นเพียร คือ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยใจจดจ่อไม่ย่อท้อ ขยันอดทน เพื่อให้งานบรรลุผลตามเป้าหมาย

8. หิริโอตตปละ คือ ความละอาย และเกรงกลัวต่อการทำผิดคิดไม่ซื่อ

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของจริยธรรมที่ควรปลูกฝัง พัฒนา และส่งเสริมให้กับนักเรียนระดับประถมศึกษาสามารถเลือกพัฒนาจริยธรรมตามความต้องการทางสังคม โดยมีแนวคิดที่เป็นหลักในการพัฒนาจริยธรรมไว้ งานวิจัยนี้ศึกษาจากมาตรฐานด้านผู้เรียนของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) จากข้อคำถามของผู้เชี่ยวชาญ และความต้องการจำเป็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา ได้จริยธรรมที่ต้องการจำเป็นสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 2 ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความมีระเบียบวินัย

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget)

เพียเจต์เป็นผู้ริเริ่มศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก และมีความคิดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้ กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม ดังนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น และได้แบ่งขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็น 3 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (Pre - Moral Stage) พัฒนาการขั้นนี้เริ่มต้นตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ขวบ เด็กในวัยนี้ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้ถึงแนวคิดอย่างละเอียด แต่มีความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเด็กเริ่มมีความสามารถก็จะเริ่มเรียนรู้สภาพแวดล้อม และบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

2. ขั้นยึดคำสั่ง (Heteronomous Stage) พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 2 - 8 ขวบ เด็กจะมีความเกรงใจผู้ใหญ่ คือ ประสาทที่ตนต้องกระทำตาม

3. ขั้นยึดหลักแห่งตน (Autonomous Stage) พัฒนาการช่วงนี้อยู่ในช่วงอายุ 8 - 10 ปี เพียเจต์เชื่อว่า เกิดขึ้นจากพัฒนาการทางสติปัญญา และจากประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอก จะเป็นหลักภายในจิตใจของเด็ก เกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่งหมายถึง การแลกเปลี่ยนกันและความเท่าเทียมกันของบุคคลบางคน ที่พัฒนาการ

อาจหยุดชะงักอยู่ในขั้นที่สอง เนื่องจากการบีบบังคับอย่างผิดปกติของผู้เลี้ยงดู หรือสังคม หรือเกิดจากการขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อนก็ได้

การตัดสินใจเชิงจริยธรรมตามแนวคิดของเพียเจต์นั้นเป็นการตัดสินใจจากการพิจารณาจากความตั้งใจ และการพิจารณาตัดสินใจจากผลที่ตามมา ซึ่งเด็กจะมองที่เจตนาของการกระทำ หรือผลของการกระทำ เช่น มีเด็กอยู่สองคน คนหนึ่งทำถ้วยแตก 15 ใบ โดยบังเอิญ กับเด็กอีกคนหนึ่งที่ยุบายยอมแล้วทำถ้วยแตกใบหนึ่ง เด็กที่มีจริยธรรมระดับต้นจะตัดสินว่า เด็กคนที่ทำแก้วแตกเยอะกว่าเป็นคนที่ซนกว่า ส่วนเด็กที่มีจริยธรรมสูงกว่า หรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรม จะตัดสินที่ว่าเด็กทั้งสองมีเจตนาอย่างไร (Crain, 1980, p. 105 cited in Piaget, 1960, p. 137) เพียเจต์นั้นมีแนวคิดที่มองพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคลนั้นเกิดจากแรงขับทางเพศ ความก้าวร้าว ซึ่งมีส่วนประกอบของอีโด อีโก้ และซูเปอร์อีโก้ และการตัดสินใจตัดสินเหตุผลเชิงจริยธรรมนั้นพิจารณาจากการตัดสินใจและการพิจารณาจากความตั้งใจ ของบุคคลในการกระทำ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำกรอบแนวคิดพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ในขั้นที่ 3 ขึ้นยึดหลักแห่งตน ซึ่งเป็นการเรียนรู้รูปธรรมมาเชื่อมโยงในหลักสูตรบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 2 เนื่องจากเด็กในวัย 8 - 10 ปี เป็นวัยที่สามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ในรูปของรูปธรรมมากกว่านามธรรม และควรเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญาควบคู่ไปกับการปลูกฝังพัฒนาการทางจริยธรรมเพื่อให้เด็กเกิดความตระหนักและเกิดจากการกระทำของจิตใจ

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969, p. 405) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมโดยอาศัยทฤษฎีของเพียเจต์เป็นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างเป็นทั้งเด็กวัยรุ่น และวัยรุ่นผู้ใหญ่ การศึกษาใช้ทั้งวิธีการสัมภาษณ์และการเขียนตอบ โคลเบอร์ก ได้จัดลำดับเหตุผลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง เป็น 6 พวกแล้วทำการตรวจสอบหลายครั้ง จึงสรุปว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของคนมี 6 ขั้น ขั้นของจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับอายุ และพัฒนาการทางสติปัญญา โคลเบอร์กกำหนดขั้นของจริยธรรมโดยยึดถือจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ว่าอยู่ในระดับอายุนั้นให้เหตุผลมีลักษณะเป็นแบบนี้ แต่ละขั้นจะแทนระบบความคิด ซึ่งได้จากส่วนใหญ่ว่ามีกระบวนการความคิดทางจริยธรรมอย่างไร แต่ละขั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของขั้นที่สูงขึ้นไป ขั้นที่สูงกว่าจะแสดงถึงความเข้าใจที่เหนือกว่า มีการรับรู้ที่กว้างขวางลึกซึ้ง และเป็นนามธรรมมากกว่าการแก้ปัญหา มีหลักเกณฑ์มีเหตุผลมากกว่า พัฒนาการทั้ง 6 ขั้น จัดเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับมี 2 ขั้น ดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ หรือระดับเริ่มมีจริยธรรม (Pre - Conventional Level) เป็นระดับที่มีในเด็กส่วนมากที่มีอายุต่ำกว่า 10 ขวบ การตัดสินใจเลือกการกระทำในสิ่งที่ประ โยชน์แก่ตนเท่านั้น จะไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น ในระดับนี้รางวัล และการลงโทษเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญ

ขั้นที่ 1 ขั้นหลบหลีกการลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) เด็กเล็กอายุต่ำกว่า 7 ขวบ ชอบใช้หลักการหลีกเลี่ยงมิให้ได้รับโทษเป็นเหตุผลในการกระทำ หรือเขาจะเลือกกระทำในทางเกิดประโยชน์แก่ตนเองมากกว่า แต่เนื่องจากเด็กเล็กนี้ยังเป็นบุคคลที่ต้องพึ่งพา และอยู่ในอำนาจของผู้ใหญ่ จึงมีความจำเป็นต้อง ให้เด็กในระยะนี้เข้าใจความดี หมายความว่า คือสิ่งที่กระทำแล้วไม่ถูกลงโทษ เช่น เด็กยอมแปรงฟันหลังอาหารเพราะกลัวแม่ดุ ฉะนั้น การกระทำที่ถูกต้องจึงหมายถึง การเชื่อฟังผู้มีอำนาจเหนือกว่า เหตุผลในการกระทำ หรือไม่กระทำขึ้นอยู่กับ การไม่ถูกลงโทษเป็นเรื่องสำคัญ

ขั้นที่ 2 ขั้นแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation) เด็กเล็ก ๆ นั้นจะถูกผู้ใหญ่ดูว่า หรือเยินยอ เพื่อที่จะทำให้เขาทำให้ถูก หรือกระทำตนให้เป็นคนดี เมื่อเด็กอายุมากขึ้น ระหว่าง 7 ขวบถึง 10 ขวบ จะมีความรู้สึกว่าเป็นของธรรมดาสำหรับการกระทำของผู้ใหญ่ เด็กจะค่อย ๆ เห็นความสำคัญของการได้รับรางวัลหรือการชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัล จึงเป็นแรงจูงใจให้เขากระทำความดีได้มากกว่าการถูกด่า หรือขู่ว่าจะลงโทษ เช่น เด็กผู้หญิงจะช่วยพ่อแม่ทำความสะอาดบ้าน เพื่อว่าจะได้รับเงินรางวัลมากขึ้น และเด็กชายจะช่วยรดน้ำต้นไม้ก็เพื่อจะได้รับคำชมเชย และเด็กในระยะนี้เริ่มรู้จักแลกเปลี่ยนกันแบบเด็ก ๆ เช่น เมื่อเขาให้ฉันมา ฉันก็ต้องตอบแทนเขาไป เริ่มมีความเข้าใจในความคิดของคนอื่น

2. ระดับตามกฎเกณฑ์ หรือระดับทำตามสังคม และประเพณี (Conventional Level) เป็นระดับที่ส่วนมากเด็กอยู่ระหว่าง 10-16 ปี เป็นระดับที่มีในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ ส่วนมากในทุก ๆ สังคมการดำเนินและการยกย่องชมเชยจากสังคม เป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติ

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (The Interpersonal Concordance or “Good Boy-Nice Girl” Orientation) เด็กที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่นจะให้ความสำคัญแก่กลุ่มเพื่อน เด็กในวัยนี้ส่วนมากจะทำในสิ่งที่คิดว่าคนอื่นจะเห็นด้วย เพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อนฝูง และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน หลักการขั้นนี้จะใช้มากในเด็กอายุประมาณ 13 ปี

ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามสังคม (The “Law and Order” Orientation) ในขั้นนี้ ถือว่าสังคมจะอยู่ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยต้องมีกฎเกณฑ์ กฎหมาย และข้อบังคับ คนดี หรือคนที่ประพฤติถูกต้องคือคนที่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ หรือกฎหมาย

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ หรือระดับทำตามจริยธรรมของตนเอง (Post Conventional Level) พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ ผู้ทำ หรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการ และมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณของตนเอง ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตาม การตัดสินใจ “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจารณญาณของตนเอง ปราศจากอิทธิพลของผู้มีอำนาจ หรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก วัยผู้ใหญ่เพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ และมักจะเป็นอายุ 16 ปีขึ้นไป

ขั้นที่ 5 ขั้นทำตามคำมั่นสัญญา (The Social Contract Legalistic Orientation) บุคคลให้หลักการในขั้นนี้ จะมีการกระทำที่หลบหลีก มิให้ถูกตราหน้าว่าเป็นคนขาดเหตุผล เป็นคนไม่แน่นอน ใจโลเล ไม่มีหลักยึด ไม่มีจุดหมายที่แน่นอน คำว่า “หน้าที่” ของบุคคลในขั้นนี้ หมายถึง การทำที่ตกลง หรือสัญญาไว้กับผู้อื่น โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความเคารพตนเอง และต้องการให้คนอื่นเคารพตนเองด้วย จริยธรรมขั้นนี้พบมากในวัยผู้ใหญ่หรือวัยรุ่นตอนปลายบางคน

ขั้นที่ 6 ขั้นยึดอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principles Orientation) พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้จะพบในผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญาในขั้นสูงมีประสบการณ์และมีความรู้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรมของตนเอง และของสังคมอื่น ๆ ในโลก บุคคลที่ใช้หลักการในขั้นนี้จะเป็นผู้ที่ได้รับความคิดเห็นที่เป็นสากลของผู้เจริญแล้วมีสายตาหรือความคิดเห็นที่กว้างไกลกว่ากลุ่ม หรือสังคมของตนที่เป็นสมาชิกอยู่ บุคคลประเภทนี้จะมีอุดมคติหรือคุณธรรมประจำใจ เหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น แบ่งเป็น 3 ระดับ ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ดังแสดงตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น แบ่งเป็น 3 ระดับ ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม
ของโคลเบอร์ก

ระดับจริยธรรม	ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
1. ระดับก่อนมีจริยธรรมอย่างแน่นอนของตน (Pre Conventional Level)	1. ระดับจริยธรรมของผู้อื่น (Heteronomous Morality) (อายุ 2 - 7 ปี) 2. ผลประโยชน์ของตนเป็นส่วนใหญ่ (Individualism and Instrumental Purpose and Exchange Morality) (อายุ 7 - 10 ปี)
2. ระดับมีจริยธรรมตามเกณฑ์ (Conventional Level)	3. การยอมรับของกลุ่ม (Mutual Interpersonal Expectations Relationships and Interpersonal Conformity) (อายุ 10 - 13 ปี) 4. ระเบียบของสังคม (Social System and Conscience) (อายุ 13 - 16 ปี)
3. ระดับมีจริยธรรมอย่างมีวิจารณญาณ (Post Conventional Level)	5. สัญญาสังคม (Social Contract) (อายุ 16 ปี ขึ้นไป) 6. คุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle) (ผู้ใหญ่)

โคลเบอร์ก เชื่อว่าพัฒนาการของการใช้เหตุผลทางจริยธรรม จะดำเนินไปตามขั้น
จากขั้นหนึ่งเรื่อยไปจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นไม่ได้ และพัฒนาการอาจจะชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่ง
ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาและเหตุการณ์ทางสังคม ซึ่งพัฒนาการทาง
จริยธรรมนั้นขึ้นอยู่กับความรู้ทางสังคม การมีบทบาททางสังคมจะมีส่วนสัมพันธ์กับพัฒนาการ
ทางจริยธรรมซึ่งมีความเป็นสากล เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของมนุษย์กับ
การเรียนรู้ทางสังคมและความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญาอีกด้วย

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดการพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก ระดับก่อนมีจริยธรรมอย่างแน่นอนของตน ขั้นที่ 2 เด็กจะทำตามกฎเกณฑ์เมื่อทำแล้ว เขาจะได้รับในสิ่งที่เขาต้องการ ผู้วิจัยเชื่อมโยงในแผนการจัดการเรียนรู้ โดยการสอดแทรก จริยธรรมที่จำเป็น โดยการสร้างสถานการณ์จำลอง บทบาทสมมติ นิทาน เป็นต้น และผู้วิจัยศึกษา แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจริยธรรมที่เป็นพื้นฐานทางด้านความรู้เพื่อนำมาใช้ ในการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เพื่อ เสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 2 โดยได้นำเสนอแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังได้กล่าวมาข้างต้น เป็นแนวทางของการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับ สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาและปลูกฝังพัฒนาการทาง จริยธรรมของผู้เรียน โดยบูรณาการการสอดแทรกจริยธรรมในหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี เพื่อจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยสอดแทรกจริยธรรม และ ปลูกฝังพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียน ซึ่งผู้วิจัยมุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หลักสูตรบูรณาการจะ ช่วยให้นักเรียนเกิดพัฒนาการทางสติปัญญา และเสริมพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตรที่กำหนดไว้

จริยธรรมที่นำมาวิจัยในคุณลักษณะฉบับนี้ คือ จริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ และจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย ซึ่งได้ทำการวิจัย ดังนี้

ความซื่อสัตย์

ความหมายของความซื่อสัตย์

รุจิร ภู่อารยะ (2541, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ในแบบเรียน แนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการหลักสูตรใหม่ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความจริงใจ ความซื่อตรงทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น

ราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 382) ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ และไม่หลอกลวง

ธีรนุช สุนทร (2549, หน้า 14) ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติ อย่างเหมาะสมและตรงความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อ ตนเองและผู้อื่น

สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ หรือการกระทำทั้งกาย วาจา ใจ ที่ตรงไปตรงมาและจริงใจ ต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น

ลักษณะและประเภทของความซื่อสัตย์

บุรชัย ศิริมหาสาร (2546, หน้า 53 – 55) ได้กล่าวว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะถ้าทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น สังคมย่อมมีความสุข พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงเน้นถึงความซื่อสัตย์สุจริตมาก ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาท ซึ่งพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย 4 ประการ คือ

1. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
2. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์
3. การอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติล่วงความซื่อสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด
4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

ธีรนาถ สุนทร (2549, หน้า 14) ได้วิเคราะห์โครงสร้างของความซื่อสัตย์ว่าแบ่งเป็น

4 ลักษณะ คือ

1. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ ความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ
 - 1.1 ไม่สับปลับกลับลอก
 - 1.2 ไม่คล้อยตามพวกที่ลาก หรือลงไปในทางที่เสื่อมเสีย
 - 1.3 มั่นคงต่อการกระทำดีของตน
 - 1.4 ไม่คดโกงมีความตั้งใจจริง
 - 1.5 ประพฤติตรงตามที่พูดและคิด
2. ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ
 - 2.1 ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว
 - 2.2 ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว
3. ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล คือ มีความซื่อตรงต่อผู้อื่น ต่อมิตร ต่อหัวหน้างานต่อผู้มีพระคุณ พฤติกรรมที่แสดงออก คือ
 - 3.1 ประพฤติตรงไปตรงมา ไม่คิดคดต่อผู้อื่น
 - 3.2 ไม่ชักชวนไปในทางที่เสื่อมเสีย
 - 3.3 ไม่สอพลอเพื่อหาประโยชน์ส่วนตน
 - 3.4 ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่คิดริษยา หรือกลั่นแกล้ง

4. ความซื่อสัตย์ต่อคณะ สังคม และประเทศชาติ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออก คือ

4.1 ร่วมมือร่วมใจกันทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ

4.2 ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตน หรือเอาดีเข้าตน

4.3 ไม่ร่วมมือกันทำงานใด ๆ ที่ผิดกฎหมาย หรือผิดระเบียบข้อบังคับของสังคม

หรือหมู่คณะ

นอกจากนี้ ยังได้ระบุถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์สุจริตที่มักจะพบอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน ดังนี้

1. ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้างไม่อยู่ก็ไม่ทำงาน

2. มาทำงานช้าเลิกก่อนเวลาที่กำหนด

3. ยืมของแล้วทำเป็นลืมไม่ส่งคืน

4. ทำของผู้อื่นเสียหายแล้วนิ่งเฉย

5. ทำงานแต่เฉพาะหน้า ทำงานลวกๆ

6. ชื่อของสตางค์ทอนเกินก็เฉยเสีย

7. เอาของคนอื่นมาเป็นของตน

8. ไม่ซื่อตรง

9. ไม่รักษาคำมั่นสัญญา

10. ทุจริตต่อหน้าที่ การคดโกง

11. กล่าวเท็จ การบิดพลิ้ว การหลอกลวง

12. ไม่ตรงต่อเวลา

ความสำคัญของความซื่อสัตย์

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (จัดพิมพ์ วรรณคดี, 2547, หน้า 7) เรื่องการทำงานก็ทรงเน้นเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตเป็นสำคัญ การที่จะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลสมบูรณ์ คือ ให้เน้นประโยชน์และเน้นธรรมชาติด้วยนั้น จะอาศัยแต่เพียงความรู้อย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และความถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย เพราะว่าความรู้นั้นเสมือน เครื่องยนต์ที่ทำให้ขบวนเคลื่อนที่ไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวเป็นเสมือนหนึ่งพวงมาลัย หรือหางเสือ ซึ่งเน้นปัจจัยที่นำทางให้ขบวนดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือ ปลอดภัยจนบรรลุถึงจุดหมาย

ความซื่อสัตย์ถือเป็นคุณธรรมในลำดับต้นๆที่ต้องมีในตัวบุคคลในสังคมที่เจริญแล้ว ดังเช่นที่ พระพุทธเจ้าระบุไว้ในพราเวศธรรม (ธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน) อันได้แก่ (1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง (2) ทมะ การมีความข่มใจ (3) ขันติ ความอดกลั้น และ(4) จาคะ การบริจาคทาน

กิริติ บุญเจือ (2542, หน้า 89–90) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความซื่อตรงไว้ ดังนี้

1. ความซื่อตรงเสริมบุคลิกภาพ คนซื่อตรงย่อมมีความสมบูรณ์ในความคิดและการกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด คำพูด และการกระทำ
 2. ความซื่อตรงเสริมมิตรภาพทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น คนไม่ซื่อตรงไม่ได้รับความไว้วางใจ ทำให้เสียผลประโยชน์ที่ควรจะได้ทั้งตัวเองและสังคม
 3. ความซื่อตรงเสริมความมั่นคงแก่สังคม สังคมจะอยู่ได้เป็นปึกแผ่นก็เพราะสมาชิกมีความไว้วางใจกันเป็นส่วนมาก ถ้าหากไม่ไว้วางใจกันเลยจะออกกฎหมายควบคุมให้รัดกุมอย่างไรก็ไม่ได้ผล เพราะมีช่องโหว่ให้คนฉลาด ปลิ้นปล้อนเอาไปใช้อ้างเปรียบคนอื่นจนได้
 4. ความซื่อตรงทำให้ทุกฝ่ายสบายใจ ผู้มีความซื่อตรงอยู่เป็นประจำย่อมสบายใจไม่ต้องคอยจำว่าทำอะไรกับใครว่าอย่างไร และไม่ต้องคอยหวาดระแวงจะมีใครมาจับผิดหรือไม่ ผู้ที่ติดต่อกับค้าสมาคมด้วยก็ไม่ต้องขบคิดให้หนักสมองว่าจะมากันไม่ไหน
- ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ความซื่อสัตย์นั้นมีความสำคัญทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสังคมและประเทศชาติ ในการพัฒนาให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่นและมีความสุข

ความรับผิดชอบ

ความหมายของความรับผิดชอบ

มาริสา วรตฺรจิงส์ (2549, หน้า 11–12) กล่าวว่า การมีวินัยในตนเองนั้นสามารถปรับพฤติกรรมในการแสดงออกให้เกิดการมีรับผิดชอบเกิดขึ้นในตนเอง โดยมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความพากเพียร ละเอียดยรอบคอบ เอาใจใส่ต่องาน เคารพระเบียบและยอมรับผลของการกระทำของตนเอง

คุณพล สุนทรรัตน์ (2550, หน้า 26) ได้ให้ความหมาย ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามและละเอียดยรอบคอบ อดทนเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายที่กำหนด และทันเวลา ยอมรับผลการกระทำของตนเอง และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ฟรัง และเว็กเนล (Funk & Wagnells, 1982, p. 1078) ได้ให้ความหมาย ความรับผิดชอบ ไว้ดังนี้คือ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบและรับผิดชอบในการกระทำของตน สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความซื่อสัตย์ไว้วางใจได้ ตลอดจนสามารถปฏิบัติตามข้อตกลงเป็นการกระทำที่ปราศจากการบังคับชี้แนะ

ฟลิปโป (Flippo, 1966, p. 122) ได้สรุปความหมายของความรับผิดชอบไว้ว่า เป็นความผูกพันในการที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ และความสำเร็จเกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือ พันธะผูกพัน หน้าที่การงาน และวัตถุประสงค์

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การประพฤติกและปฏิบัติงานต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำ ด้วยความพากเพียรและมีความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง และพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

ประเภทของความรับผิดชอบ

กรมวิชาการ (2546, หน้า 181 - 182) ได้แบ่งประเภทความรับผิดชอบไว้หลากหลาย สามารถสรุปได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การขจัดปัญหาที่ทำให้ตนเองเป็นทุกข์ เช่น ป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตราย จากโรคภัยไข้เจ็บให้ร่างกายแข็งแรง รู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ลุล่วง ไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทันเวลากำหนด ตรงต่อเวลา
2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หรือส่วนรวม หมายถึง รู้จักฐานะหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่อสังคม เช่น ความรับผิดชอบต่อครอบครัว โรงเรียน ชุมชน บุคคลที่เกี่ยวข้อง และประเทศชาติ โดยปฏิบัติอย่างถูกต้อง เหมาะสม เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมมากที่สุด

พฤติกรรมของคนที่มีความรับผิดชอบ

1. ตรงต่อเวลา
2. พยายามทำงานให้เสร็จ
3. ติดตามผลงานอยู่เสมอ
4. ยอมรับความผิดพลาด/ ผลจากการพิจารณา
5. รักษาชื่อเสียง/ ชื่อศักดิ์ศรี
6. เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน
7. ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น
8. มีความซื่อสัตย์
9. รักษาคำพูด
10. ตั้งใจทำงาน
11. มีระเบียบวินัย
12. รู้จักวางแผน
13. เต็มใจทำงาน
14. ขยันหมั่นเพียร

- 15.เชื่อมั่นในตนเองเป็นตัวของตัวเอง
16. ปฏิบัติตามหน้าที่โดยเคร่งครัด
17. รู้จักหน้าที่ และทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
18. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา
19. ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดีขึ้นทั้งของตนเองและสังคม
20. ยึดมั่นในกฎเกณฑ์

มาริสา วรตรุจิวศ์ (2549, หน้า 12- 13) จำแนกความรับผิดชอบได้เป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ความรับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหมาย ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน เข้าห้องเรียน และส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่นัดหมาย เมื่อมีปัญหาหรือไม่เข้าใจในบทเรียนก็พยายามศึกษาค้นคว้าซักถามอาจารย์ให้เข้าใจ เมื่อทำแบบฝึกหัดฝึกหัดก็ยอมรับว่าผิด แล้วพยายามแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องด้วยตนเองอยู่เสมอ มีผลการเรียนผ่านในทุกวิชาทุกภาคเรียน
2. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา รักษาผลประโยชน์ เกียรติยศ ชื่อเสียงของสถานศึกษา ช่วยกันรักษาความสะอาดของโรงเรียน ไม่ขีดเขียน โต๊ะเรียนผนังห้องเรียน ห้องน้ำ แต่งเครื่องแบบนักเรียนเรียบร้อยไม่ทะเลาะวิวาทกับนักเรียน โรงเรียนอื่น คอยตักเตือนเพื่อนนักเรียนที่หลงผิด อันจะทำให้โรงเรียนเสียชื่อเสียง เมื่อโรงเรียนต้องการความร่วมมือ หรือความช่วยเหลือก็เต็มใจให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนตามความสนใจ และความสามารถของตน เพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียน เช่น เป็นนักกีฬา นักแต่งคำขวัญ เรียงความ และอื่น ๆ
3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนมีความตั้งใจช่วยเหลืองานต่าง ๆ ภายในบ้าน เพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันของครอบครัว ช่วยแก้ปัญหาการที่สมาชิกในครอบครัวไม่เข้าใจกัน เมื่อมีปัญหาก็ปรึกษาให้พ่อแม่ทราบปัญหาของตนทุกเรื่อง ช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้าน
4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และสังคมบำเพ็ญประโยชน์ และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนอย่างเต็มความสามารถ ช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยต่อสังคม ให้ความรู้ ความสนุกเพลิดเพลินแก่ประชาชนตามความสามารถของตน ช่วยคิดและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม เช่น ความสกปรก การรักษาสาธารณสุขสมบัติ และการรับบริการจากสถานบริการต่าง ๆ ของรัฐ

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบมี 2 ประเภท คือ ความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อสังคม หรือส่วนรวม ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่ดีอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเยาวชนของชาติ ซึ่งจะทำให้เยาวชนสามารถที่จะพัฒนาตนเองและสังคม ทำให้เยาวชนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งจะนำประเทศชาติไปสู่ความเจริญในด้านต่าง ๆ ได้

ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ นักการศึกษาและนักจิตวิทยา ได้ให้คุณลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบ ไว้ดังนี้

แซนฟอร์ด (Sanford, 1970, p. 65) ได้อธิบายถึงลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบจะสามารถปฏิบัติหน้าที่การงาน หน้าที่ทางสังคม หน้าที่อันพึงประสงค์ต่อตนเอง ต่อบิดามารดาญาติพี่น้อง บุคคลทั่วไป อย่างดีที่สุดเต็มความสามารถ

จूरี่ตัน นันทยทวิกุล (2538, หน้า 4-5) ได้สรุปลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบ ดังนี้

1. เอาใจใส่การทำงานเพื่อผลงานนั้น
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใช้ความสามารถเต็มที่
4. กล้าเผชิญต่อความจริง
5. ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
6. รู้จักหน้าที่และการกระทำตามหน้าที่อย่างดี
7. ไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ผู้อื่น
8. มีความไวใจได้
9. มีความตรงต่อเวลา
10. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์
11. มีความละเอียดรอบคอบ
12. ดูแลรักษาของส่วนรวมเหมือนของตนเอง
13. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
14. ชอบปรับปรุงงานในหน้าที่ของตนเอง และสังคมให้ดีขึ้น

สุทธิพงศ์ บุญผดุง (2541, หน้า 7) ได้กล่าวถึง ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ ไว้ดังนี้

1. มีวินัยในตนเอง
2. มีความกระตือรือร้น
3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
4. มีความขยันหมั่นเพียร อดทน

สรุปได้ว่า ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองนั้น จะเป็นบุคคลที่มีวินัยในตนเอง ตรงต่อเวลา และมีความขยันหมั่นเพียร ซึ่งกระทำหน้าที่ด้วยความเอาใจใส่จนประสบความสำเร็จ และปรับปรุงในหน้าที่ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ

วิธีปลูกฝังความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อยจนถึงวัยรุ่น การปลูกฝังความรับผิดชอบเป็นวิธีการที่ละเอียดอ่อน ทั้งนี้เพราะการปลูกฝังความรับผิดชอบเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ดังนั้นผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจ ปลูกฝังความรับผิดชอบ เพราะนอกเหนือจากการมีวินัย และความรับผิดชอบตามธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้เองแล้ว เด็กยังสามารถเรียนรู้ได้จากวัฒนธรรม โดยอาศัยการสั่งสอน การฝึกฝน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่าน ได้รวบรวมเสนอวิธีการฝึกความรับผิดชอบไว้ ดังนี้

มิตตัน และแฮร์ริส (Mittton & Harris, 1962, pp. 407 – 416) ได้เสนอแนะการฝึกความรับผิดชอบแก่เด็ก ไว้ดังนี้

1. การฝึกความรับผิดชอบควรเริ่มต้นตั้งแต่อายุน้อย ๆ
2. เด็กทุกคนมีโอกาสฝึกความรับผิดชอบ โดยการฝึกปฏิบัติจริง
3. จัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัย และความสามารถ
4. ควรให้เด็กทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเขา
5. ในการฝึกความรับผิดชอบนั้นผู้ใหญ่ต้องยึดหยุ่นในการฝึก ไม่เร่งรัดจนเกินไป
6. ต้องคิดอยู่เสมอว่าในการทำงาน เด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่
7. เด็กต้องการความไว้วางใจจากผู้ใหญ่
8. เจตคติและพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาความรับผิดชอบของเด็ก
9. ไม่ควรให้เด็กรับผิดชอบเกินความสามารถ

สรุปได้ว่า การที่จะให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมนั้น จะต้องมีการปลูกฝังด้วยการกระทำ มิใช่แต่เพียงการบอกกล่าว หรืออบรมเท่านั้น แต่ควรฝึกให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ มีการฝึกปฏิบัติอย่างจริงจัง และมีเป้าหมาย เพื่อว่านักเรียนจะได้ทำจนติดเป็นนิสัย ซึ่งการปลูกฝังความรับผิดชอบควรเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก และกระทำอย่างต่อเนื่อง

ความมีระเบียบวินัย

ความหมายของความมีระเบียบวินัย

กรมวิชาการ (2544, หน้า 17) ได้สรุปความหมายของ วินัย และการเกิดวินัย จากการสำรวจคุณลักษณะทางวินัยที่พึงประสงค์ในสังคมไทยไว้ว่า วินัย หมายถึง กฎระเบียบ ข้อตกลงที่

สังคมกำหนดให้บุคคลประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ความมีวินัยเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ ได้แก่

1. วินัยที่เกิดจากสังคมภายนอก หรือผู้อื่นเป็นผู้ควบคุมให้มีวินัย เป็นการกระทำตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ โดยได้รับการแนะนำ ชี้แนะ บอกกล่าว สั่ง หรือบังคับ เพื่อให้ปฏิบัติตามอย่างถูกต้องเหมาะสมในสังคม การแนะนำบอกกล่าวอย่างมีเหตุผลช่วยให้เกิดการปฏิบัติตามอย่างจริงใจ นำไปสู่ความเคยชินที่ดี ซึ่งเป็นพื้นฐานของจริยธรรมที่จะนำไปสู่การมีวินัยในตนเอง เรียกว่า

“วินัยภายนอก”

2. วินัยที่เกิดจากบุคคลผู้เป็นตัวเองเป็นผู้ควบคุมให้เกิดวินัย เป็นการตัดสินใจ และเลือกกระทำด้วยความสมัครใจของตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากความเคยชินที่มีความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ หรือจริยธรรมในการปฏิบัติตามกฎระเบียบเพื่อแก้ปัญหาของส่วนรวม ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

ธีรพร กุลนานันท์ (2544, หน้า 303) ให้ความหมาย ระเบียบวินัยไว้ว่า การที่บุคคลสามารถควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองได้โดยการมองเห็นคุณค่าในการปฏิบัติด้วยตนเอง มิได้เกิดจากข้อบังคับภายนอกแม้จะมีอุปสรรคในการปฏิบัติก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2545, หน้า 101) กล่าวว่า “วินัย” เป็นคำที่มีความหมายหลายอย่าง ผู้บริหารแต่ละคนก็อาจมีความคิดเห็นในเรื่องของวินัยไม่ตรงกัน บางคนเข้าใจว่า วินัย หมายถึง ความสามารถที่จะควบคุมความประพฤติของนักเรียน บางคนอาจเข้าใจว่า วินัย หมายถึง การทำโทษนักเรียน ในอดีตวินัยมักจะ หมายถึง การทำโทษนักเรียนที่ประพฤติผิดไปจากแบบแผนของโรงเรียน วินัยกลายเป็นการบังคับให้นักเรียนปฏิบัติในสิ่งที่ครูเห็นว่าเป็นของดีงาม ในปัจจุบันวินัยถือว่า เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งของการศึกษาในการที่จะปรับปรุงและส่งเสริมความประพฤติของนักเรียน แม้ว่า วินัยอาจเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามกฎ หรือข้อบังคับของโรงเรียน แต่ไม่ใช่เป็นการขู่เข็ญบังคับ แต่วินัยมุ่งที่จะให้นักเรียนควบคุมตนเอง (Self - Control) มีวินัยในตนเอง (Self - Discipline) และรู้จักปกครองตนเอง นักการศึกษาในปัจจุบันอาจยอมรับว่าวินัยยังคงเกี่ยวข้องกับการสร้างกฎข้อบังคับ แต่นักการศึกษาส่วนใหญ่ก็เน้นในการศึกษาเพื่อจะให้เกิดวินัยในตนเอง สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมที่ซับซ้อน จึงเห็นเป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่จะพัฒนาความประพฤติ ให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง ควบคุมตนเองจากภายใน (Within) มากกว่าที่จะให้กฎเกณฑ์ หรือสิ่งแวดล้อมเป็นตัวบังคับของความประพฤติ

วินัยในโรงเรียนที่สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้น อาจมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. พฤติกรรมของนักเรียนส่วนใหญ่เป็นการควบคุมตนเอง
2. อำนาจที่ใช้น่าจะขึ้นกับหลักของเมตตาธรรมมากกว่าที่จะขึ้นกับตัวบุคคล

3. การเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่ง หรือระเบียบควรจะขึ้นกับความเข้าใจในเหตุผลมากกว่าที่จะยอมรับโดยปราศจากเหตุผล
4. กิจกรรมของโรงเรียน และประสบการณ์ในชั้นเรียนควรจะสร้างขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาพฤติกรรมที่สังคมยอมรับและปรารถนา
5. ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับความประพฤติของนักเรียนนั้นควรคำนึงถึงภูมิหลังของนักเรียนด้วย

วินเซนต์ (Vincent, 1996, p. 42) ได้ให้ความหมายของระเบียบวินัยว่า หมายถึง การที่บุคคลไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นผลให้เกิดความยุ่งยากต่อตนเองในอนาคต หรือการไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวและสิทธิของบุคคลอื่น ได้รับการตอบสนอง หรือกระทำการอันเป็นผลให้ผู้นั้นประสบผลสำเร็จในอนาคต

ออซูเบล (Ausubel, 1965, pp. 189 – 190) กล่าวถึงวินัยว่า แบบของวินัยที่ได้ผลและมั่นคง ซึ่งเราต้องการให้เกิดขึ้นในบุคคล คือ วินัยแห่งตน ที่มีรากฐานมาจากการควบคุมภายใน และภายนอกคน การควบคุมภายใน เช่น การดูแลที่สม่ำเสมอ การบังคับและการลงโทษย่อมมีความหมายในตัวเองอย่างเพียงพอ แต่จะช่วยให้เกิดคุณลักษณะเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

สรุปได้ว่า ความมีระเบียบวินัย คือ การประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมตามระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ แบบแผน ศีลธรรม ที่กำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติ เพื่อความสงบสุขในชีวิตของตนเองและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

ความสำคัญของความมีระเบียบวินัย ชีรพร กุลนันทน์ (2544) ได้ให้ความสำคัญของลักษณะนิสัยในตนเองที่มีความสำคัญต่อการแสดงออกทางจริยธรรมและคุณธรรมของบุคคลและอาจจะสำคัญมากกว่าลักษณะทางความรู้ดีชั่วและความสามารถกระทำดีกระทำชั่วด้วย ฉะนั้น การให้ความสนใจเกี่ยวกับกำเนิดและการเจริญเติบโตของจิต ลักษณะการมีวินัยแห่งตนจึงเป็นสิ่งจำเป็นในเรื่องนี้นักจิตวิทยาพัฒนาการได้ให้ความสนใจมานานแล้ว และมีความเห็นว่าความมีวินัยในตนเอง หรือความสามารถควบคุมตนเองอย่างถูกต้องเป็นหลักชัยของการพัฒนาทางจิตใจของบุคคลนั้นคือ ความมีวินัยในตนเองเป็นลักษณะสำคัญของผู้บรรลุคุณลักษณะทางจิต ฉะนั้น การมีวินัยในตนเองจึงสามารถจะใช้เป็นเครื่องมือวัดระดับพัฒนาการทางจิตของบุคคลได้ด้วย ในฐานะที่คนทุกคนต้องอยู่ในสังคมมีคนอื่น ๆ อยู่แวดล้อม วินัยกลายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อช่วยให้เด็กเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัยจนเติบโตใหญ่ขึ้นในภายหน้า

การปลูกฝัง “วินัย” จะต้องเริ่มดำเนินการตั้งแต่วัยเด็ก เป็นการเตรียมตัวสำหรับการดำเนินชีวิตอนาคตเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะได้รู้จักสิทธิเสรีภาพและมีความรับผิดชอบ การสร้างความเป็นระเบียบวินัยแก่เด็กนั้น บิดามารดาและโรงเรียนจะต้องร่วมมือกัน เด็กต้องการวินัยเพราะ

วินัยทำให้เรารู้ที่จะประพฤติปฏิบัติตามที่สังคมปรารถนาและเมื่อทำตามแล้วสังคมก็จะยอมรับ นอกจากนี้วินัยยังช่วยให้เด็กได้รับสิ่งที่ต้องการหลายประการ คือ

1. วินัยช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกมั่นคงเพราะวินัยบอกให้ทราบถึงสิ่งที่ทำได้และทำไม่ได้
2. วินัยช่วยให้เด็กหลีกเลี่ยงความรู้สึกผิดและความอายที่ประพฤติไม่ดี จึงทำให้มีความสุขปรับตัวได้ดี เพราะได้ประพฤติตามมาตรฐานของกลุ่มสังคมและได้รับการยอมรับ
3. วินัยช่วยให้เด็กได้รับคำยกย่องชมเชย ซึ่งเด็กถือว่าเป็นเครื่องแสดงถึงความรักและการยอมรับและนำไปสู่ความสุขและการปรับตัวที่ได้ผลดี
4. วินัยที่พัฒนาอย่างเหมาะสมเป็นแรงจูงใจที่ช่วยเสริมอัตตาอีโก้ (Ego) ซึ่งส่งเสริมให้เด็กพยายามจนประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา
5. วินัยช่วยให้เด็กพัฒนามโนธรรม ซึ่งเป็นเสียงจากใจเตือนเด็กให้รู้จักตัดสินใจด้วยตนเองและรู้จักควบคุมความประพฤติของตน

ขอบข่ายของการสร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านความมีระเบียบวินัย

บุญชู แก้วประดิษฐ์ (2543, หน้า 15 – 17) ได้กล่าวว่า การสร้างระเบียบวินัยให้แก่เด็กนั้น ต้องสร้างระเบียบวินัยในบ้านก่อน และผู้มีอิทธิพลในการสร้างระเบียบวินัยแก่เด็กก็คือ บิดามารดานั่นเอง บิดามารดาจะต้องมีความเข้าใจและชี้แจงเหตุผลให้แก่เด็กการกระทำต่าง ๆ ต้องเป็นตัวอย่าง ที่ดีแก่ลูกและมีเหตุผลเพียงพอเพื่อให้เด็กมีความเชื่อถือ บรรยายภายในบ้านจะทำให้เด็กมีระเบียบวินัย พ่อแม่จะต้องสร้างสัมพันธภาพอันดีกับลูกและต้องยอมให้เด็กมีอิสระในการพัฒนาตนเอง โรงเรียนมีอิทธิพลต่อชีวิตของเด็กมากเช่นกัน เพราะระยะเวลาที่เด็กได้รับการอบรมศึกษาใน โรงเรียนตั้งแต่แรกเข้าจนจบการศึกษานั้นเป็นเวลานานหลายปี และในช่วงอันยาวนานนี้เอง เด็กจะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนตั้งแต่วันแรกที่เข้าเรียน นับตั้งแต่ตัวอาคารเรียน สภาพห้องเรียน ระเบียบวินัยของโรงเรียน ลักษณะการอบรมสั่งสอนของครู รวมทั้งเพื่อนนักเรียนแบบต่าง ๆ เป็นต้น ประสบการณ์ที่เด็กแต่ละคนได้รับขณะอยู่ในโรงเรียน นับตั้งแต่การเรียนรู้วิชาการ และคำอบรมสั่งสอนของครูกิจกรรมทางสังคม รวมทั้งความสำเร็จ ภาควิไมใจ หรือความล้มเหลวผิดหวังในการเรียน ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นและในการสังคมต่าง ๆ ล้วนมีอิทธิพลในการกำหนดลักษณะนิสัยและแบบแผนของพฤติกรรมตามระเบียบที่ทางโรงเรียนวางไว้เป็นปัญหาที่น่าสนใจมาก และมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาจำเป็นต้องรับแก้ไขโดยเร็วที่สุดเยาวชนของชาติจะต้องได้รับการฝึกให้เป็นคนมีวินัย และประพฤติตนตามระเบียบวินัยเป็นประการสำคัญ ซึ่งอยู่ในความต้องการของสังคมไทยในขณะนี้

กรมวิชาการ (2544, หน้า 58) ให้แนวคิดว่าการสร้างวินัยให้ได้ต้องใช้ระบบสัมพันธ์ขององค์รวม คือ

1. ด้านพฤติกรรม คือ ให้มีพฤติกรรมดีด้วยความเคยชิน
2. ด้านจิตใจ คือ มีความสุข ความพึงพอใจในการพฤติกรรมนั้น
3. ด้านปัญญา คือ มีความสุข ความเข้าใจเหตุผล เห็นคุณค่าของการกระทำจะสนับสนุนให้จิตใจต้องทำพฤติกรรมนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น การพัฒนาต้องเสริมสร้างให้ได้องค์ประกอบสัมพันธ์พร้อมกันทั้ง 3 ด้าน ปัจจัยในการเสริมสร้างวินัย ได้แก่

3.1 กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นบุคคลใกล้ชิด เช่น พ่อ แม่ ครู ญาติ เพื่อที่จะได้เป็นต้นแบบของพฤติกรรม ให้ความรัก ความอบอุ่น ศรัทธา และความสุขทางใจ ตลอดจนชี้แนะเหตุผลให้ใช้ปัญญาพิจารณา

3.2 การเสริมสร้างจิตใจให้มีอุดมคติมุ่งมั่นประพฤติโดยใช้ปัญญา ไตร่ตรอง เมื่อปฏิบัติแล้วก็เกิดความภูมิใจ

ธีรพร-กุลนันทน์ (2544, หน้า 4) ได้กล่าวถึงการสร้างเสริมความมีวินัยให้เกิดขึ้นในวัยเด็กเปรียบเสมือนการเตรียมให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต มีพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นที่ยอมรับของสังคมความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ ตลอดจนประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมในช่วงปฐมวัยมีขอบข่ายการสร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านความมีระเบียบวินัย ดังนี้

1. ตรงต่อเวลา
2. เข้าแถวและเดินแถวให้เป็นระเบียบ
3. รู้จักเข้าแถวรอลำดับ (เข้าคิว)
4. รู้จักแต่งกายสะอาดเรียบร้อย
5. รู้จักเก็บของเข้าที่และจัดให้เป็นระเบียบ
6. การรู้จักทิ้งขยะให้ถูกที่
7. มีมารยาทในการฟัง
8. มีมารยาทในการพูด
9. มีมารยาทในการรับประทานอาหาร
10. รู้จักรักษากฎระเบียบ กติกา ของห้องเรียนและในโรงเรียน

การวัดผลและประเมินผลจริยธรรม

รูปแบบการวัดจริยธรรม สามารถแบ่งได้ ดังนี้

ก. วัดเนื้อหาจริยธรรม เนื้อหาเหล่านี้ที่ถือว่าต้องสอนให้ผู้เรียน หรือคนในสังคมนำไปประพฤติปฏิบัติกัน และเมื่อประพฤติปฏิบัติแล้วจะทำให้สังคมอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้งตนเองและผู้อื่น สิ่งที่สังคมสอนจึงเป็นเนื้อหาที่ควรรู้ไว้ก่อน การสอนความรู้แบบนี้ โรงเรียนหรือวิทยาลัยจะใช้มากที่สุด เพราะมีวิชาที่มีเนื้อหาทางจริยธรรมเกี่ยวข้องอยู่มาก การสร้างข้อสอบแบบนี้เป็นแบบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อสอบอาจเป็นการอธิบาย เติมคำ จับคู่และเลือกตอบก็ได้แล้วแต่จุดประสงค์ของการสอบ

ข. วัดความรู้สึกทางจริยธรรม ความรู้สึกเป็นพื้นฐานอันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมจริยธรรมต่าง ๆ แล้วเน้นการแสดงการตัดสินใจลงมือกระทำเมื่อพบกับปัญหาทางจริยธรรม ซึ่งการตัดสินใจนั้น แสดงว่าต้องมีพื้นฐานความรู้สึกมาก่อน ถ้าเรามีจุดประสงค์เพื่อต้องการดูว่า ความรู้สึกทางจริยธรรมของคนนั้นมีมากน้อยเพียงใดก็สามารถสร้างเครื่องมือวัดดูก่อนได้ ซึ่งจะสามารถเอาผลของความรู้สึกไปพยากรณ์การแสดงออกทางจริยธรรมได้บ้าง ความรู้สึกทางจริยธรรมบางทีก็เรียกว่า เจตคติต่อจริยธรรมก็มีจริยธรรมเป็นเป้า ความรู้สึกต่อเป้าเป็นจริยธรรมเรียกว่า เจตคติต่อจริยธรรมได้เช่นกัน

การวัดแบบนี้ใช้วิธีการวัดเจตคติก็ได้ นั่นคือ กำหนดเป้าจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ แล้วเขียนข้อความแสดงความรู้สึกต่อเป้าอาจใช้วิธีของเทอร์สโตน หรือของลิเคิร์ต หรือของออสกู๊ดก็ได้แล้วแต่จะเห็นว่าเหมาะสม สิ่งที่ต้องระวังก็คือ เป้าที่จะวัดเป็นอะไร จะต้องหาข้อความแสดงความรู้สึกต่อเป้าให้มีความเป็นไปได้มากที่สุด ทดลองแล้วจึงจะเหลือ หรือมีคุณภาพมากข้อ

การวัดความรู้สึกทางจริยธรรมอีกวิธีหนึ่ง โดยกำหนดข้อความแสดงออกทางจริยธรรม อาจไม่เจาะจงด้านใดหนึ่งก็ได้ แล้วให้ผู้ตอบพิจารณาข้อความแล้วตอบตามความรู้สึกของเขา คะแนนที่ออกมาสามารถแปลผลความรู้สึกเกี่ยวกับจริยธรรมได้

ค. วัดพฤติกรรมการแสดงออกทางจริยธรรม ด้านนี้เป็นการวัดจริยธรรมได้ตรงจุดที่สุด เพราะจริยธรรมมองในแง่การพิจารณาตัดสินใจกระทำ หรือไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อพบสภาพความขัดแย้งทางจริยธรรมขึ้นมาตัดสินใจจึงต้องใช้ค่านิยม หรือคุณธรรมระดับใดระดับหนึ่งแล้วแต่มีโนธรรม หรือจิตสำนึกที่สั่งสมอยู่ในใจคนนั้น การวัดการกระทำจึงสามารถทำได้หลายแบบ ดังนี้

1. การสังเกตพฤติกรรม เป็นการเฝ้ามองดูอย่างมีจุดมุ่งหมาย เครื่องมือที่สำคัญจึงเป็นตาตนเอง ตากับการรับรู้จะต้องมีความเที่ยงตรงสามารถจำแนกพฤติกรรมของผู้ที่ถูกสังเกตได้

อย่างดี สิ่งที่จะช่วยในการสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ บัตรรายการ ในบัตรรายการนี้จะมีพฤติกรรมที่ต้องสังเกตไว้จำนวนหนึ่ง การสังเกตที่ดีต้องพยายามไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัวและควรกำหนดระยะเวลาให้เหมาะสมจึงจะดี การสังเกตถ้ามีผู้สังเกต 2 คนขึ้นไปก็จะดี เพื่อจะได้นำผลของการสังเกตมาตรวจสอบว่า ผลการสังเกตสอดคล้องกันหรือไม่ ถ้าผลการสังเกตไม่สอดคล้องกัน ถือว่าการสังเกตไม่คนใดคนหนึ่งจะต้องคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง จึงควรระวัง

2. การสัมภาษณ์ หมายถึง การพูดคุยกันอย่างมีจุดมุ่งหมาย เครื่องมือสำคัญจึงเป็นปาก แต่ต้องพูดได้ ถ้าพูดไม่ได้ก็สัมภาษณ์ไม่ได้ จุดมุ่งหมายในที่นี้คือ ต้องการทราบพฤติกรรมทางจริยธรรมจากผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อช่วยให้การสัมภาษณ์เป็นมาตรฐานมากขึ้น จึงควรมีข้อคำถามไว้ก่อน และถามเน้นประเด็นที่เราต้องการศึกษา ถ้าผู้ตอบเลี้ยวไปทางอื่น ผู้สัมภาษณ์พยายามตะล่อมเข้าสู่จุดหมายที่ต้องการให้ได้ การศึกษาของโคลเบอร์ก หรือเพียเจท์ ก็ใช้วิธีการสัมภาษณ์เหมือนกัน โดยใช้คำถามที่มีปัญหาทางจริยธรรม ถามผู้ถูกสัมภาษณ์ แล้วรวบรวมผลนำมาวิเคราะห์ในที่สุดจึงรู้ว่าเค้กระดับใดมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับใด ซึ่งเขาเป็นคนจัดประเภทเหตุผลทางจริยธรรมที่ได้จากการสัมภาษณ์ จึงได้ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ผลจากการสัมภาษณ์เราสามารถรู้ความรู้สึกของผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าคิดอย่างไร เมื่อพบกับสถานการณ์ที่ต้องใช้หลักจริยธรรมตัดสินใจแล้วสรุปเป็นคะแนนจริยธรรมได้

3. ใช้ข้อความแสดงจริยธรรมให้เลือกตอบ ข้อความที่ใช้จะยาว หรือสั้นก็ได้ แต่จะต้องเป็นข้อความที่มีเงื่อนไขปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรม ผู้ที่ตอบจะต้องใช้เหตุผลจริยธรรมมาตอบ ส่วนตัวเลือกที่กำหนดไว้ให้ตอบขึ้นอยู่กับข้อความนั้น ๆ ด้วย แต่ละข้อจะใช้ตัวเลือกเหมือนกัน หรือต่างกันก็ได้ แต่ข้อสอบชุดหนึ่ง ๆ ควรสามารถให้คะแนนแต่ละข้อได้เท่ากัน ทางที่ง่ายคือ ให้ตัวเลือกจำนวนเท่ากัน และตัวเลือกจะเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นก็ได้ แต่จุดประสงค์ต้องการว่าการกระทำ หรือพฤติกรรมทางจริยธรรมแบบนั้น เขาเคยประพฤติปฏิบัติหรือไม่ ข้อเสียของเครื่องมือจัดแบบนี้อยู่ตรงการไม่ตอบความจริง มักจะแกเล้งตอบถ้าเป็นผู้ใหญ่ แต่เด็ก ๆ จะตอบความจริงเป็นส่วนใหญ่

4. ใช้สถานการณ์ย่อย ๆ ให้เขียนตอบ สถานการณ์ย่อยนี้จะเป็นเรื่องสั้นที่มีความขัดแย้งต้องแก้ปัญหาโดยวิธีการทางจริยธรรม ลักษณะเหมือนเรื่องสั้นที่ใช้สัมภาษณ์ แต่ในครั้งนี้ให้ผู้สอบเขียนตอบว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร พร้อมเหตุผลประกอบด้วย จะได้สามารถนำไปเปรียบเทียบระดับของจริยธรรมได้ ในการตรวจให้คะแนนนั้นจะต้องยึดหลักระดับของจริยธรรมแบบใดแบบหนึ่งมาเป็นบรรทัดฐานในการเปรียบเทียบเมื่อแน่ใจว่ายึดแบบใดแล้วการตรวจคำตอบก็ต้องจำแนก แยกแยะ ให้เข้าลำดับจริยธรรมที่กำหนดไว้นั้น แล้วจึงกำหนดคะแนนตามระดับจริยธรรม การพิจารณาระดับจริยธรรมนั้นเหตุผลประกอบการตัดสินใจกระทำลงไปถือว่าช่วยให้ความกระจ่างอย่างมากเป็นการง่ายที่จะพิจารณาประกอบ

5. ใช้สถานการณ์ย่อย ๆ แล้วเขียนตัวเลือกให้ตอบ สถานการณ์ในที่นี้อาจจะยาว หรือสั้นก็ได้ แต่ให้เป็นลักษณะที่มีปัญหาเชิงจริยธรรมอยู่ ยิ่งซับซ้อนก็จะยิ่งยากแก่การตัดสินใจ แต่ต้องระวังเรื่องภาษา เพราะผู้ตอบบางคนอ่านไม่เข้าใจ หรือจับต้นชนปลายไม่ถูกเลยไม่สามารถพิจารณาตัดสินใจได้ดังที่ตนเองคิดก็เลยเดาส่งเดชไปอย่างนั้น ถ้าเป็นแบบนี้แสดงว่าข้อที่มีสถานการณ์แบบนี้ไม่ดีควรตัดออก ปัญหาความขัดแย้งทางจริยธรรมอาจมีหลายแง่ แต่ถ้าการใช้ภาษาอธิบายสถานการณ์ว่าวนไม่กระจ่างมักจะมีปัญหาการตีความ ผู้เขียนข้อสอบจึงควรระวังข้อนี้ให้ดี บางทีสถานการณ์ยาวเหยียดเป็นหน้า แต่สรุปปัญหาแล้วเหมือน ๆ กับสถานการณ์ 3 บรรทัดอย่างนี้ก็ไม่ได้เหมือนกัน การเลือกสถานการณ์จึงควรระวังอย่างยิ่ง

หลักการในการเขียนตัวเลือก

1. เมื่อได้สถานการณ์แล้ว ส่งให้กลุ่มตัวอย่างตอบคำถามจากสถานการณ์เหมือนแบบเดิมข้อความนั่นเอง
2. ยึดเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินใจทางจริยธรรม โดยอาศัยทฤษฎีหรือความเชื่อใดก็ได้ให้เลือกเอาอย่างหนึ่ง
3. จำแนกแนวการตอบเป็นระดับ ๆ ในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมทำเป็นพวก ๆ ไว้
4. พิจารณาเอาแนวคิดจากการตอบมาทำเป็นตัวเลือก โดยการคัดแปลงปรับปรุง ดังนั้นจะเห็นว่าแต่ละระดับอายุจะแตกต่างกันก็ได้ ในการเขียนตัวเลือกอาจจะมีเห็นด้วยไม่เห็นด้วย ผิดหรือถูกก็ได้ หรือจะใช้เพียงด้านเดียว เช่น ผิดหรือถูกอย่างเดียวก็ได้ แต่เหตุผลจะต้องอิงเกณฑ์ตามทฤษฎี

เกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินใจทางจริยธรรม ในการสร้างเครื่องมือสอบวัดทางจริยธรรมนั้นเมื่อมีสถานการณ์ หรือข้อคำถามให้เขาตอบ และมีคำตอบออกมาแล้ว จะต้องนำมาพิจารณาว่า การตอบนั้นควรตรวจให้คะแนนเท่าไร อาศัยเหตุผลใดจึงให้คะแนนเท่านั้น การให้คะแนน หรือการพิจารณาเหตุผลในการตอบแต่ละคำถาม จึงถือเป็นสิ่งสำคัญมาก การพิจารณาโดยความความคิดเห็นเป็นแบบอัตนัยเกินไปอาจขาดความเชื่อถือได้ จึงจำเป็นต้องยึดหลักศาสนา ปรัชญา หรือทฤษฎีทางจริยธรรมต่าง ๆ เท่าที่อยู่เพื่อเป็นเกณฑ์ในการให้คะแนน โดยทั่วไปแล้วคน มีจริยธรรมสูงควรได้คะแนนมาก คนมีจริยธรรมต่ำควรได้คะแนนน้อย จึงควรมีความเที่ยงตรง

เกณฑ์ในการพิจารณาให้คะแนนจึงควรยึดหลักต่อไปนี้

1. เกณฑ์การแบ่งบุคคล 4 จำพวก ตามแนวพุทธศาสนา จากพระไตรปิฎก จริยศาสตร์ระดับโลกุตตรศึกษาได้ให้เรื่องบุคคล 4 จำพวกตามนัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในฉลาवादสูตร บุคคลทั้ง 4 พวกคือ

พวกที่ 1 ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน และไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

พวกที่ 2 ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน แต่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

พวกที่ 3 ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

พวกที่ 4 ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน และปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

พระองค์ทรงอธิบายต่อไปว่า คนพวกที่ 1 ดีน้อยที่สุด คนพวกที่ 4 ดีนมากที่สุด ส่วนระหว่างคนพวกที่ 2 กับ 3 นั้น คนพวกที่ 3 ดีกว่าคนพวกที่ 2 นั่นคือ พวกที่ 4 ดีนมากที่สุด รองลงมาเป็นคนพวกที่ 3, 2 และ 1 ตามลำดับ

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายความหมายและประเภทของประโยชน์ไว้มากมาย แต่ไม่มีความหมายที่เกี่ยวกับประโยชน์ทางกายเลย เป็นประโยชน์ทางใจทั้งนั้น พระพุทธเจ้าทรงอธิบายต่อไปว่า “ผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น” หมายถึง “คนที่ปฏิบัติเพื่อกำจัดโลก โกรธ หลง ด้วยตนเอง แต่ไม่ชักชวนให้ผู้อื่นกำจัด” ส่วนคนที่ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน แต่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น หมายถึง คนที่ไม่ปฏิบัติเพื่อกำจัดโลก โกรธ หลงด้วยตนเอง แต่ชักชวนให้คนอื่นกำจัด จึงอาจสรุปบุคคล 4 จำพวกได้ ดังนี้

คนพวกที่ 1 ไม่กำจัดกิเลสตน และไม่ช่วยกำจัดกิเลสผู้อื่น

คนพวกที่ 2 ไม่กำจัดกิเลสตน แต่ช่วยกำจัดกิเลสผู้อื่น

คนพวกที่ 3 กำจัดกิเลสตน แต่ไม่ช่วยกำจัดกิเลสผู้อื่น

คนพวกที่ 4 กำจัดกิเลสตน และช่วยกำจัดกิเลสผู้อื่น

2. เกณฑ์จากการแบ่งการพัฒนาทางจริยธรรมของเพียเจท์ จะเห็นว่าแบ่งหลักการทางจริยธรรมเป็น 2 ระดับคือ ระดับเด็กยึดหลักจริยธรรมจากผู้อื่น และระดับเด็กยึดหลักจริยธรรมของตนเอง ถ้าอาศัยทฤษฎีเพียเจท์มาพิจารณาผลการตอบ ก็สามารจะทำให้คะแนนเพียง 2 ระดับเท่านั้น

ระดับคะแนนต่ำ เมื่อผู้ตอบให้เหตุผลการตอบโดยยึดปริมาณการกระทำเป็นสำคัญไม่ได้ให้เหตุผลทางเจตนาของผู้กระทำ

ระดับคะแนนสูง เมื่อผู้ตอบให้เหตุผลคำนึงถึงความยุติธรรมและพิจารณาผลการกระทำว่ามีเจตนาด้วยหรือไม่

3. เกณฑ์จากการแบ่งการพัฒนาทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีการแบ่งขั้นการแสดงเหตุผลทางจริยธรรมเป็น 6 ขั้น แบ่งระดับใหญ่เป็น 3 ระดับ ดังนั้น ถ้าผู้สร้างเครื่องมือวัดจริยธรรมยึดผลการตอบตามแนวทฤษฎีนี้ จะต้องคำนึงถึงการให้คะแนนไว้ 2 แบบคือ คะแนนแตกต่างกันอย่างมาก 6 ขั้นกับแบบคะแนนต่างกัน 3 ระดับ

3.1 คะแนนแตกต่างกันอย่างมาก 6 ใน 6 ขั้นนั้น คะแนนน้อยเริ่มจากขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 6 คะแนนมากที่สุด โดยพิจารณาเหตุผลการตัดสินใจใช้จริยธรรมได้ ดังนี้

3.1.1 ดี หรือเลวเป็นผลมาจากการกลัวถูกลงโทษ หรือการให้รางวัล

3.1.2 ดี หรือเลวเพราะเขาช่วยเรา เราช่วยเขาไม่มีความจงรักภักดี หรือข้อสัจย์

- 3.1.3 ดี หรือเลวขึ้นอยู่กับกลุ่มปฏิบัติ ทำให้กลุ่มชอบพอ
- 3.1.4 ดี หรือเลวขึ้นอยู่กับการทำตามหน้าที่ กฎหมายและหลักศาสนา
- 3.1.5 ดี หรือเลวมองการทำตามสัญญาประชาคมเห็นประโยชน์สังคมเป็นใหญ่
- 3.1.6 ดี หรือเลวขึ้นอยู่กับมโนธรรมของตน ทำตามอุดมการณ์สากล
- 3.2 ถ้าจะปรับเป็น 3 ระดับ อาจกล่าวได้ ดังนี้
 - 3.2.1 เป็นการกระทำเพื่อให้ตนเองพอใจ
 - 3.2.2 เป็นการกระทำเพื่อให้สังคมได้ประโยชน์
 - 3.2.3 เป็นการกระทำเพื่ออุทิศตนตามอุดมการณ์สากล
4. เกณฑ์การแบ่งจริยธรรม 5 ลักษณะ คือ
 - 4.1 เป็นการกระทำเพื่อความพอใจของตน โดยไม่คำนึงถึงคนอื่น
 - 4.2 เป็นการกระทำตามคำสั่งของผู้อื่น เช่น พ่อแม่ หรือผู้ใหญ่
 - 4.3 เป็นการกระทำตามแนวทางของเพื่อนสนิท
 - 4.4 เป็นการกระทำตามเป้าหมายของกลุ่ม หรือสังคม
 - 4.5 เป็นการกระทำตามจุดหมายของเหตุผล หรือหลักการ
5. เกณฑ์ระดับจริยธรรมตามแนวคณะกรรมการ โครงการศึกษาจริยธรรมไทย เกณฑ์นี้แบ่งระดับจริยธรรมเป็น 4 ระดับ ได้แก่
 - 5.1 ทำความดีเพื่อประโยชน์บางประการของตน
 - 5.2 ทำความดีเพื่อผู้อื่นในวงแคบ
 - 5.3 ทำความดีเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม
 - 5.4 ทำความดีเพื่อความดีและเพื่ออุดมการณ์อันเป็นสากล
6. เกณฑ์จากหน่วยศึกษานิเทศกรรมการฝึกหัดครู จากการวิจัยของอาจารย์และนักศึกษาสังกัดสถานศึกษามการฝึกหัดครู คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทางจริยธรรม ได้สรุปเกณฑ์ในการสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรม 3 ประการนี้กำหนดไว้ในการศึกษาเหตุผลจริยธรรม ตัวเลือกจากสถานการณ์ เกณฑ์ดังกล่าวมี ดังนี้
 - 6.1 เป็นพฤติกรรมที่กระทำให้ตน บุคคลอื่นและ หรือสังคมเดือดร้อน
 - 6.2 เป็นพฤติกรรมที่ไม่ทำความชั่ว ไม่กระทำให้ตน บุคคลอื่น หรือสังคมเดือดร้อน
 - 6.3 เป็นพฤติกรรมทำความดี กระทำเพื่อประโยชน์ให้ตน บุคคลอื่นและ หรือสังคม
7. เกณฑ์ผสมผสานหลักการแสดงการทำความดี เกณฑ์นี้เกิดจากการสังเคราะห์หลักการทำความดีว่าการแสดงการกระทำแบบใดจึงน่าจะเป็นระดับความดีที่แตกต่างกัน นั่นคือเริ่มจากความดีน้อยขึ้นไปถึงความดีมาก เพื่อให้การพิจารณาง่าย แบ่งเป็น 3 ลักษณะ

7.1 การแสดงเหตุผลการกระทำ เพื่อเอาตนเองเป็นหลักประจำ

7.2 การแสดงเหตุผลการกระทำ เพื่อผู้ที่รู้จักคุ้นเคย

7.3 การแสดงเหตุผลการกระทำ เพื่อสังคม หรือผู้อื่นทั่วไปโดยไม่หวังผลตอบแทน

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรม จริยธรรมประกอบไปด้วย 3 ส่วนคือ ความรู้ ในเนื้อหาทางจริยธรรม ความรู้สึทางจริยธรรม และพฤติกรรมทางจริยธรรม รูปแบบ การดำเนินการวัดจริยธรรม มีดังนี้

1. กำหนดจริยธรรมที่จะวัดเป็นเหมือนจุดประสงค์ว่าต้องการวัดจริยธรรมอะไรเป็น แบบรวม ๆ หรือแบบเดี่ยว ๆ เฉพาะอย่าง เช่น ความซื่อสัตย์ ความกรุณา ความยุติธรรม ฯลฯ เป็นต้น

2. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจจริยธรรมนั้น ๆ คึขึ้น สามารถนิยามได้แจ่มชัด เพราะการวัดผลอะไรจะต้องรู้ว่าถึงที่ต้องการมีหน้าตาเป็นอย่างไร ถ้ารู้ว่าไม่คิดจะวัดถูกต้องได้ อย่างไร การศึกษาทฤษฎีเอกสารการวิจัย หรือผลการศึกษารายละเอียดทั้งหลายเกี่ยวกับจริยธรรม นั้น ๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

3. เลือกรูปแบบของเครื่องมือ ในการสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรมมีรูปแบบหลายอย่าง แล้วแต่ผู้สอนจะเลือกตามความเหมาะสมของจุดมุ่งหมาย รูปแบบของเครื่องมือ เช่น

3.1 แบบการสัมภาษณ์

3.2 แบบการสังเกต

3.3 แบบการเขียนตอบ

3.4 แบบสร้างจินตนาการ โดยเฉพาะแบบการเขียนตอบนั้น ที่นิยมกันคือ

3.5 แบบเติมเสริม

3.6 แบบมีตัวเลือก ซึ่งยังแบ่งย่อยอีกมา

4. เขียนข้อความ ภาพ หรือสถานการณ์และข้อคำถาม ในขั้นนี้ เอาความรู้จากขั้นที่ 1 ถึง 3 มาใช้ประโยชน์เพื่อเขียนข้อคำถามให้สามารถวัดจริยธรรมที่ต้องการให้ได้ ถ้าใช้แบบ สัมภาษณ์ก็ต้องเขียนข้อความอย่างหนึ่ง ถ้าการสังเกตก็ต้องทำเป็นข้อรายการ ถ้าเป็นแบบเขียน ตอบก็ต้องมีสัมภาษณ์ เป็นภาษา หรือภาพก็ได้ แล้วมีคำถาม ซึ่งอาจให้ตอบแบบอิสระ หรือกำหนด คำตอบไว้ให้ ในขั้นนี้จะต้องคำนึงถึงวิธีการกำหนดคะแนนด้วย เพื่อเป็นแนวทางในการให้ คะแนนจากผลการตอบข้อคำถามนั้น ๆ

5. ตรวจสอบเครื่องมือ เป็นการตรวจสอบเบื้องต้น โดยผู้ชำนาญทางจริยธรรมด้านนั้น และโดยผู้เชี่ยวชาญทางการวัดผล ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องมือที่สร้างขึ้นมาก่อนไปทดลองมี ความมั่นใจขั้นแรกก่อน ถ้าเสียก็คงเสียหน่อยหนอย ไม่ต้องเป็นภาระในการสร้างใหม่ทั้งหมด

6. ตรวจสอบคุณสมบัติรายข้อ หลังจากทดลองแล้ว ผู้สร้างเครื่องมือตรวจให้คะแนน แล้วนำมาวิเคราะห์หาคุณภาพเบื้องต้น ว่าแต่ละข้อวัดจริยธรรมนั้นได้จริงหรือไม่ ข้อใดมีคุณภาพดี เก็บเอาไว้ ข้อใดไม่ถึงเกณฑ์ที่กำหนดเอาไปปรับปรุงแก้ไขทดลองใหม่ แต่ถ้าสร้างข้อสอบไว้มาก ๆ แล้ว ก็สามารถเลือกเอาแต่ข้อดี ๆ ไปจัดทำเป็นข้อสอบวัดจริยธรรมนั้นได้เลย

7. จัดข้อสอบเป็นชุด คำว่าเป็นชุดในที่นี้เป็นกลุ่มของข้อสอบที่มีจำนวนข้อสอบดีทุก ๆ ข้อ ตรวจสอบจุดมุ่งหมายในการวัดจริยธรรมครั้งนี้ จำนวนข้อต้องมีสัดส่วนของจริยธรรมที่ต้องการวัดเป็นสัดส่วนตามที่ตั้งไว้ สร้างคำชี้แจงการสอบ จัดวางแบบของข้อสอบ พร้อมกำหนด เวลาในการดำเนินการสอบ

8. ศึกษาคุณภาพ คุณภาพของเครื่องมือวัดในขั้นนี้ หมายถึง ความเที่ยงตรง (Validity) คือ ข้อสอบสามารถวัดจริยธรรมที่ต้องการวัดได้จริงหรือไม่ อีกอย่างหนึ่งคือความเชื่อมั่น (Reliability) คือ ข้อสอบมีความคงเส้นคงวาของคะแนนการสอบหรือไม่ คุณภาพทั้ง 2 อย่าง ที่กล่าวมานั้น จะต้องถึงเกณฑ์ที่ดีของข้อสอบตามทฤษฎีทางการวัดผลกำหนดไว้ ถ้าคุณภาพไม่ถึง เกณฑ์จำเป็นต้องศึกษาปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้ดีขึ้นอาจจะต้องเริ่มศึกษาตั้งแต่ขั้นที่ 2 มาเลยก็ได้

9. สร้างเกณฑ์ปกติ เกณฑ์ปกติ (Norms) หมายถึง ข้อเท็จจริงทางสถิติ ที่บรรยายการ แจกแจงของคะแนนจากประชากรที่นิยามไว้ชัดเจนแล้ว และเป็นคะแนนตัวที่จะบอกระดับ จริยธรรมของผู้สอบว่าอยู่ในระดับใดเมื่อเทียบกับคนส่วนใหญ่

จากที่กล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมให้กับผู้เรียนเป็น สิ่งจำเป็น และควรดำเนินการเสริมสร้างตั้งแต่วัยเด็ก โดยเฉพาะระดับก่อนประถมศึกษา และ ประถมศึกษา เนื่องจากปลูกฝังได้ง่าย วัยนี้อยู่ในระยะเริ่มต้นที่จะเรียนรู้กฎเกณฑ์ทางสังคม และ จริยธรรม เด็กพร้อมที่จะรับรู้ และปฏิบัติตาม ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการพัฒนาทาง สติปัญญา และพัฒนาการทางจริยธรรมของผู้เรียนจึงพัฒนาหลักสูตรบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ ธรรมชาติ อาชีพและเทคโนโลยี เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับประถม ศึกษาปีที่ 2 ขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์

งานวิจัยในประเทศ

สุพัตรา อ้นลำพูน (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนา เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นปวช. 2 วิทยาลัยอาชีวศึกษานครปฐม พบว่า การเรียนด้วย กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ทำให้นักเรียนมีเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์

และความรับผิดชอบอยู่ในระดับ 3 ขีดประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่ โดยระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบของนักเรียนก่อนใช้กิจกรรม และหลัง การใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยหลังใช้กิจกรรม กลุ่มสูงกว่าก่อนใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

ขัตติยา กรรณสูต (2547, หน้า 202 – 203) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ การขัดเกลาทางสังคมและลักษณะทางจิตใจกับพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย โดยศึกษาจาก ผู้ปกครองและนักเรียน กลุ่มตัวอย่างคือคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์และศาสนา อิสลาม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจาก 4 ภาค ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ นครราชสีมาและสงขลา กลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ศึกษาใน โรงเรียนอิงศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามและโรงเรียนทั่วไป แยกเป็นโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชน กลุ่มตัวอย่างเป็น นักเรียน 400 คน ผู้ปกครอง 400 คน รวม 800 คน ผลปรากฏว่า ความสัมพันธ์ของพฤติกรรม ความซื่อสัตย์ของนักเรียนและผู้ปกครองไม่สัมพันธ์กันหมายความว่า ผู้ปกครองมีความซื่อสัตย์ไม่ สูง ลูกอาจมีความซื่อสัตย์สูง หรือต่ำก็ได้เช่นกัน หากพิจารณาจากผลการวัดระดับความซื่อสัตย์ของ นักเรียน พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมความซื่อสัตย์ในระดับต่ำ คือ การกระทำระหว่างการทำให้ พ้นการถูกลงโทษกับการกระทำเพื่อต้องการรางวัล และในระดับสูงสุดคือ การทำตามกฎเกณฑ์ สังคม (ค่าคะแนน 1.64 – 4.00) ซึ่งหากเทียบกับช่วงวัยแล้ว นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น – ปลายควรจะมีจริยธรรมถึงระดับการทำตามที่ ผู้อื่นกระทำ หรือการทำตามเกณฑ์ของสังคม จึงอาจ อนุมานได้ว่า นักเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้จำนวนหนึ่งมีระดับจริยธรรมไม่เป็นไป ตามวัย หรือตามพัฒนาการทางจริยธรรม

เสาวนิจ นิจอนันต์ชัย (2547, หน้า 46) ได้ศึกษาการปลูกฝังคุณธรรมความซื่อสัตย์ใน ชุมชนพุทธ-คริสต์และอิสลามในประเทศไทย การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้ แนวคิดหลัก คือ แนวคิดความซื่อสัตย์ โครงสร้างทางสังคม กระบวนการขัดเกลาทางสังคม หลัก คำสอนของศาสนา หลักการศึกษาในโรงเรียนศาสนา แนวคิดด้านชุมชนนิยม และใช้คนซื่อสัตย์ เป็นตัวอย่าง ซึ่งชุมชนเป็นผู้เลือกจำนวน 50 คน ผลการศึกษาโดยใช้การสัมภาษณ์ระดับลึกพบว่า คุณธรรมความซื่อสัตย์ที่เข้มแข็งเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูที่ใกล้ชิดของพ่อแม่ ความรับผิดชอบและ การพึ่งตนเองเร็วตั้งแต่วัยเด็ก พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครูและพระเป็นแบบอย่าง และมีความรู้ด้าน วิชาการทันยุคสมัย โรงเรียนเน้นศาสนาควบคู่วิชาการ ชุมชนมีขนาดเหมาะสม มีสภาพแวดล้อม เอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์กันและมีระบบสาธารณูปโภคดี วัดควรจัดสรรที่ดินให้ประชาชนได้ อยู่ใกล้ชิดมากที่สุด ชุมชนที่สร้างใหม่ควรจัดให้มีวัดและโรงเรียนเพื่อให้เด็ก ผู้ปกครองและเพื่อน บ้านได้สร้างความสัมพันธ์กันมากขึ้น ส่วนด้านสื่อโทรทัศน์ภาครัฐควรกำกับดูแลให้มีการจัด

รายการธรรมะและรายการส่งเสริมคุณธรรมความซื่อสัตย์ให้มากขึ้น และมีเวลาออกอากาศที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์สามารถพัฒนาและปลูกฝังให้กับเยาวชนร่วมกับการจัดกิจกรรมตามความเหมาะสมของวัยที่เข้ามามีบทบาทในด้านการจัดการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้เจอกับประสบการณ์โดยตรงทำให้สามารถเข้าใจได้อย่างถูกต้องและนำไปสู่การพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

งานวิจัยต่างประเทศ

ไรท์ (Wright, 1975, p. 74 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุ์นาวัน, 2524, หน้า 44) ได้ศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมซื่อสัตย์ในสถานการณ์ช่วย แบ่งเป็นพฤติกรรมโกง ขโมย กล่าวเท็จและการกระทำที่ขัดกับคำสั่งของเจ้าหน้าที่ หรือผู้มีอำนาจ การวัดพฤติกรรมในสถานการณ์ช่วยแบ่งเป็นหลาย ๆ สถานการณ์ ส่วนการวัดพฤติกรรมโดยตรงในห้องเรียน หรือในห้อง ปฏิบัติการ สรุปว่าพฤติกรรมในสถานการณ์ช่วยนั้นเป็นผลของการตัดสินใจของบุคคล ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยสามประเภท ประเภทแรกคือ ลักษณะส่วนบุคคล เช่น ความเชื่อเชิงจริยธรรม ความสามารถในการบังคับตน ความฉลาด ความภาคภูมิใจ ความวิตกกังวล ความอ่อนแอต่อสิ่งชั่วใจ และลักษณะบุคลิกภาพบางประการซึ่งหมายถึง การแสดงอาการทางประสาท (Neuroticism) และบุคลิกภาพแสดงตน (Extroversion) ประเภทที่สองคือ ลักษณะสำคัญของสถานการณ์ช่วย เช่น ความเสี่ยงต่อการถูกจับได้ คุณค่าของรางวัลที่มุ่งใจให้อยากได้ และการมีตัวแปรซึ่งกระทำความดีหรือชักจูงให้กระทำความชั่ว สาเหตุประการสุดท้ายคือ ลักษณะของสังคม หรือกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งอาจมีกฎเกณฑ์ ความเชื่อถือ และบรรทัดฐานที่แตกต่างกัน อันเป็นสาเหตุให้บุคคลจากสังคมหนึ่งมีความซื่อสัตย์มาก หรือน้อยกว่าบุคคลในสังคมอื่น ๆ ได้

สรุปได้ว่า การปลูกฝังจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ให้กับนักเรียน นอกจากขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักเรียนแล้ว สภาพแวดล้อมยังเป็นตัวกระตุ้นในการพัฒนาเช่นกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

งานวิจัยในประเทศ

วัลภา ดวงทาม (2539, บทคัดย่อ) ศึกษาผลการใช้เทคนิคการปรับพฤติกรรม เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชาวไร่ศึกษา จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 24 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 12 คน และกลุ่มควบคุม 12 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการใช้เทคนิคการปรับพฤติกรรมมีความรับผิดชอบสูงกว่ากลุ่มควบคุมทั้ง 5 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อรรณพ พานิชปฐมพงศ์ (2542, หน้า 54) ได้ศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับพฤติกรรมด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร เขตตลิ่งชัน จำนวน 389 คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความอดทน การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและการอบรมการเลี้ยงดูแบบเข้มงวด มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และยังพบว่า ปัจจัยด้านความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความอดทน การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและการอบรมการเลี้ยงดูแบบเข้มงวด ที่ส่งผลทางบวกต่อความมีระเบียบวินัยในตนเอง

โสภณพรณ อักษราศิโรโรจน์ (2545, บทคัดย่อ) ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโคกสีพิทยาสรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จำรัส แพร่พันธ์ (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาผลการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีผลต่อความรับผิดชอบ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนช่องแสงสำราญ จำนวน 12 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 6 คน และกลุ่มควบคุม 6 คน ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่ได้รับเทคนิคแม่แบบที่มีต่อความรับผิดชอบต่อตนเองในระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผลสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับเทคนิคแม่แบบที่มีต่อความรับผิดชอบต่อตนเองในระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผลสูงกว่าระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยต่างประเทศ

ฮอฟแมน (Hoffman, 1972 อ้างอิงถึงใน อรรณพ พรหมไหม, 2544, หน้า 46) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูกับลักษณะจริยธรรม 4 ประการ คือ ความรู้สึกรับผิดชอบ การยอมรับ และการสารภาพผิด การยึดหลักแห่งตน การต้านทานสิ่งชั่วร้าย ผลปรากฏว่า เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบให้ความรักในช่วง 4 - 13 ปี มีลักษณะทางจริยธรรมทั้งสี่ประการสูงกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบให้ความรักน้อย นอกจากนี้ พบว่า การให้เหตุผลในการอบรมสั่งสอนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะทางจริยธรรมของเด็ก โดยเฉพาะเด็กอายุ 5 ปี

บัดเตอร์วอร์ธ (Butterworth, 1974, Abstract) ได้ทำการวิจัยหาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการอ่าน เจตคติต่อโรงเรียน ความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผลสัมฤทธิ์ทางการอ่าน เจตคติต่อโรงเรียนมีความสัมพันธ์

กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักเรียนมีความสามารถทั่วไปสูงจะมีความรับผิดชอบต่อตนเองสูงกว่านักเรียนที่มีความสามารถทั่วไปต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สคิลลิง (Skilling, 1994, p. 289) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของชีวิตครอบครัวที่มีต่อความสำเร็จทางการศึกษาของนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว พบว่า วัฒนธรรมของครอบครัวเป็นส่วนเสริมที่สำคัญร่วมกับวัฒนธรรมของโรงเรียนในหลาย ๆ ด้าน การอบรมความรับผิดชอบให้กับนักเรียน ระเบียบวินัย ปฏิสัมพันธ์ทางบวกระหว่างนักเรียน ครอบครัว ครู และโรงเรียน สร้างความสำเร็จทางการศึกษาให้กับนักเรียน

ความรับผิดชอบเป็นพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ต้องปลูกฝัง ส่งเสริมพัฒนาของเด็กให้เป็นพลเมืองดี มีค่านิยมในด้านความรับผิดชอบตามที่พลเมืองที่ดีตามวัย ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม การปลูกฝังความรับผิดชอบนี้สามารถที่จะกระทำได้ โดยการปลูกฝังความรับผิดชอบตั้งแต่วัยเด็กจะทำให้สังคมมีพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อนร่วมงานได้ดี การที่จะให้นักเรียนมีความรับผิดชอบจะต้องมีการปลูกฝังด้วยการกระทำมิใช่แค่บอกเล่า หรืออบรมเท่านั้น แต่ควรฝึกให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ มีการปฏิบัติจริง เคียงด้วยแรงจูงใจ ได้รับการปลูกฝังให้มีความรับผิดชอบ เพราะเด็กวัยนี้มีความอยากรู้อยากเห็น การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมฉบับนี้ สามารถช่วยให้ครูผู้สอนได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการสอดแทรกจริยธรรมที่จำเป็นในแผนการจัดการเรียนรู้และในบทเรียนสำหรับนักเรียนแต่ละวัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมีระเบียบวินัย

งานวิจัยในประเทศ

วิลาวัณย์ เผือกพ่วง (2536, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา พฤติกรรมความเอื้อเฟื้อ ความมีระเบียบวินัย และความสามารถในการใช้กล้านเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยที่ได้รับประสบการณ์สร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) โดยใช้คำถามประกอบ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยอายุระหว่าง 4 – 5 ปีที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนเกษมพิทยา กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายและจับสลากแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ระยะในการทดลอง 8 สัปดาห์ ๆ ละ 30 นาที ผลการศึกษา พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับประสบการณ์สร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) โดยใช้คำถามประกอบพฤติกรรมทางสังคมด้านความมีระเบียบวินัย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เด็กปฐมวัยที่ได้รับประสบการณ์สร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) โดยใช้คำถามประกอบความสามารถในการใช้กล้านเนื้อเล็ก แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กฤษณี ภูพัฒน์ (2538, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการศึกษาวินัยในตนเองเด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองให้ชุดให้ความรู้แก่ผู้ปกครองส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน เรื่อง “ขอให้หนูคิดเอง” และผู้ปกครองใช้กิจกรรมตามปกติในชีวิตประจำวัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นเด็กและผู้ปกครองของเด็กที่อยู่ระหว่าง 5 – 6 ปี จำนวน 60 คน ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2537 โรงเรียนอนุบาลสามเสนฯ กรุงเทพฯ ได้มาโดยวิธีสุ่มอย่างง่าย แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 30 คน กลุ่มทดลองได้รับการส่งเสริมวินัยในตนเองโดยผู้ปกครองใช้กิจกรรมจากชุดให้ความรู้ผู้ปกครองกลุ่มควบคุมใช้กิจกรรมปกติ ทดลองใช้เวลา 9 สัปดาห์ ผลการวิจัย พบว่า 1) เด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองให้ชุดความรู้แก่ผู้ปกครองส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันกับเด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองใช้กิจกรรมตามปกติในชีวิตประจำวัน มีวินัยในตนเองสูงขึ้น ไม่แตกต่างกัน 2) เด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองมีวินัยในตนเองภายหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) เด็กปฐมวัยกลุ่มควบคุมมีวินัยในตนเองภายหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุพัตรา อินถาพูน (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นปวช. 2 วิทยาลัยชีวศึกษานครปฐม พบว่า การเรียนด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ทำให้นักเรียนมีเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบอยู่ในระดับ 3 ยึดประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่ โดยระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบของนักเรียนก่อนใช้กิจกรรม และหลังการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยหลังใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สูงกว่าก่อนใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

หัสยา สารสิทธิ์ (2547, บทคัดย่อ) ศึกษาผลการใช้ชุดการสอนเพื่อพัฒนาความมีระเบียบวินัยของนักเรียน พบว่า ระดับเจตคติของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดการสอนจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัยก่อนได้รับการสอนอยู่ในระดับค่อนข้างสูง และหลังได้รับการสอนโดยใช้ชุดการสอนแล้ว นักเรียนมีเจตคติอยู่ในระดับสูง ระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัยของนักเรียนก่อนได้รับการสอนอยู่ในขั้นที่ 4 หลังจากได้รับการสอนนักเรียนมีระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 5 และมีความพึงพอใจในชุดการสอนอยู่ในระดับที่พึงพอใจมาก

คุณพล สุนทรรัตน์ (2550, บทคัดย่อ) พัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชน เปรียบเทียบพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมหลังการทดลองระหว่างกลุ่มควบคุมกับกลุ่มทดลอง พบว่า ค่าเฉลี่ยโดยรวมไม่แตกต่างกัน หากพิจารณาเป็น

รายด้าน พบว่า พฤติกรรมด้านความมีระเบียบวินัยของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

งานวิจัยต่างประเทศ

มิลลาร์ (Millar, 1985 , pp.28 – 39) ได้ทำการศึกษาเด็กที่ขาดระเบียบวินัยที่มีพฤติกรรมโกหก ด้วยวิธีการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมการโกหก วิธีตรวจสอบพฤติกรรมของการโกหกและการลงโทษทันทีที่เด็กโกหกได้ครบ 3 ครั้งผลปรากฏว่า เด็กที่มีพฤติกรรมที่มีการโกหกก็ยึดถือกฎเกณฑ์ของระเบียบวินัย ทำให้เด็กตระหนักว่าการโกหกจะทำให้เขามีความทุกข์ไม่เป็นผลดีต่อเขา และเด็กก็จะปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบระเบียบวินัยที่ถูกต้อง

มูสเสน (Mussen, 1969, pp. 513 – 514) ได้ทำการศึกษาเรื่องระเบียบวินัย พบว่า การฝึกวินัยแก่เด็กโดยการใช้เหตุผลและการให้ความรักเป็นวิธีการฝึกที่ได้ผลและช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางสมองของเด็ก เพราะช่วยให้เด็กเข้าใจเหตุผล หรือมาตรฐานสังคมที่พ่อแม่ต้องการ และจะทำให้เด็กมีวินัยในตนเองสูง

โรดริเกซและซูเธอร์แลนด์ (Rodriguez & Sutherland, 1999, pp. 651 – 657) ได้ศึกษาประเด็นด้านระเบียบวินัยวัยเด็กสัมพันธ์กับการประเมินค่าความรุนแรงและการทำโทษอย่างไร และทำนายวิธีการใช้ระเบียบวินัย และเพื่อสำรวจอิทธิพลของการกระทำผิดของเด็กต่อการประเมินเหล่านี้ ตัวอย่างเป็นพ่อแม่ชาวนิวซีแลนด์จำนวน 99 คน ที่ประเมินด้านระเบียบวินัยด้านกายภาพ 12 ประการโดยผันแปรตามระดับความรุนแรงของระเบียบวินัยและการรับรู้การกระทำของเด็ก ผลการศึกษา พบว่า เมื่อเด็กรับรู้ว่ามีผิด พ่อแม่จะประเมินระเบียบวินัยในระดับรุนแรงน้อย จะมีการใช้ระเบียบวินัยที่คล้ายบ่อยครั้ง พิจารณาวิธีการเฉพาะมากขึ้น และนำระเบียบวินัยวัยเด็กกับวิธีการใช้ของพ่อแม่และที่พ่อแม่ตัดสินใจวิธีการทางวินัยที่ใช้กับเด็กของตนเองจะรุนแรงน้อยกว่า และมีเฉพาะมากกว่า

พาซ (Paz, 2001, pp. 1015 – 1036) ได้ทำการศึกษา ผลกระทบและการเลือกวินัยในแม่ที่เสี่ยงต่อการกระทำผิดของเด็กที่สูงและต่ำ วิธีการแม่ที่มีความเสี่ยงสูงจับคู่กับแม่ที่มีเสี่ยงต่ำจำนวน 19 คน ทำการประเมินเกี่ยวกับการฝ่าฝืน การอ้างเหตุผล ผลกระทบและเทคนิคการเลือกระเบียบวินัยของเด็ก ตรวจสอบโดยใช้รูปภาพ 6 ภาพ ที่พรรณนาให้เด็กมีความรับผิดชอบ มีระเบียบแบบแผน และการละเมิดส่วนบุคคล ครึ่งของภาพวาดประกอบด้วยข้อมูลที่เบา ๆ และอีกครั้งหนึ่งจะตรงข้ามกัน แม่ที่มีความเสี่ยงสูงและความเสี่ยงต่ำจะได้รับการเลือกพื้นฐานของศักยภาพสำหรับการกระทำผิดด้านร่างกายของเด็กในรูปแบบ 3 องค์ประกอบ (2x3x2) ที่ได้นำไปใช้เพื่อประเมินตัวแปรตาม ผลการศึกษาดังที่คาดไว้ ความเสี่ยงสูงมีความสัมพันธ์ต่อความเสี่ยงต่ำ ที่แม่ได้รายงานได้แข็งอย่างตั้งใจแน่นอน และอ้างเหตุผลอย่างกว้าง ๆ ความน่ารังเกียจ

ตัวก่อกรวนและใช้อำนาจวินัยที่ถือตามสิทธิได้พบกลุ่มเสี่ยงจากประเภทของปฏิริยาของการละเมิดในการประเมินและไม่สนใจ และพบกลุ่มเสี่ยงที่ปฏิริยาของข้อมูลลดลงสำหรับการประเมินความผิดพลาดการอ้างเหตุผลภายในและความน่ารังเกียจ พบความเสี่ยงโดยประเภทของการละเมิดโดยปฏิริยาการลดข้อมูลสำหรับการอ้างเหตุผลทั่วไป หรือการอ้างเหตุผลเฉพาะความน่ารังเกียจและไม่สนใจต่อการละเมิดของเด็ก ผลของการสนับสนุนรูปแบบจำลองขบวนการข้อมูลตั้งคมเกี่ยวกับการกระทำผิดด้านร่างกายของเด็ก ซึ่งได้เสนอว่า ความเสี่ยงสูงเปรียบเทียบกับความเสี่ยงต่ำ แม่ปฏิบัติกับเด็กเกี่ยวกับการให้ข้อมูลแตกต่างกัน และใช้อำนาจในวิธีการอ้างระเบียบวินัย